

Α.Τ.Ε.Ι. ΚΡΗΤΗΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΡΕΘΥΜΝΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ

ΑΚΟΥΣΤΙΚΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΜΟΥΣΙΚΑ ΕΙΔΗ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

Σκλήκας Φραγκίσκος

A.M. 982

Επιβλέποντες:

Δρ. Κονδύλη Γεωργία

Ορφανός Ιωάννης

Περιεχόμενα:

Περίληψη	7
Λέξεις - Κλειδιά.....	7
Summary	8
Key - Words	8
Εισαγωγή.....	9

Ά Μέρος: Θεωρία

1. Αργεντινή	11
1.1 Παραδοσιακή μουσική	11
1.1.1 Andean Music	12
1.1.2 Chacarera.....	12
1.1.3 Chamame	12
1.2 Popular Music	13
1.2.1 Milonga	14
1.2.1.a Μουσική.....	14
1.2.2 Tango.....	15
1.2.2.α Ιστορική Αναφορά	16
1.2.3 Αργεντίνικο Τανγκό.....	17
1.2.3.a Carlos Gardel.....	19

1.2.3.b Χρυσή Εποχή	20
1.2.3.c Tango Nuevo	21
1.2.3.d Σύνδεση μουσικής και ρυθμικής Ερμηνίας.....	22
2. Άγιος Δομίνικος.....	24
2.1 Bachata.....	24
2.1.1 Ενορχήστρωση	25
2.1.2 Ιστορία χορού	25
2.1.3 Σύνδεση μουσικής και ρυθμικής ερμηνίας.....	27
2.2 Merengue.....	27
2.2.1 Μουσικά Είδη	28
2.2.2 Ενορχήστρωση	29
2.2.3 Εξάπλωση της Merengue	32
2.2.4 Σύνδεση μουσικής και ρυθμικής ερμηνίας.....	33
2.3 Reggaeton.....	33
2.3.1 Στίχοι και θεματολογία.....	36
2.3.2 Reggaeton στην Λατινική Αμερική.....	36
2.3.3 Reggaeton στην Ευρώπη.....	37
3. Κούβα	38
3.1 Ιστορική Αναδρομή: 18 ^{ος} – 20 ^{ος} αιώνας.....	38
3.2 Μουσικά Είδη και Εξέλιξη	41

3.2.1	1920 - 1930	41
3.2.2	1940 - 1950.....	41
3.2.3	1960 - 1970.....	42
3.2.4	1980 - παρόν.....	42
3.2	Χορευτικά Μουσικά Είδη.....	43
3.2.1	Mambo.....	43
3.3.1.a	Ιστορία	43
3.2.2	Cha Cha Cha.....	44
3.2.2.a	Σύνδεση μουσικής και ρυθμικής Ερμηνίας.....	47
3.2.3	Rumba.....	48
3.3.3.a	Σύνδεση μουσικής και ρυθμικής ερμηνίας	51
3.2.4	Habanera.....	52
3.3.4.a	Ρυθμός	52
3.3.4.b	Ιστορία.....	53
3.3.5	Salsa	54
3.3.5.a	Η λέξη salsa.....	55
3.3.5.b	Καταγωγή και Χαρακτηριστικά.....	57
3.3.5.c	Ρυθμός	58
3.3.5.d	Σύνδεση μουσικής και ρυθμικής ερμηνίας	61

΄Β Μέρος: Πρακτικό

Πραγματοποίηση Υλικού Τεκμηρίωσης.....	62
Επεξεργασία Υλικού Τεκμηρίωσης.....	62
Πραγματοποίηση DVD παρουσίασης του υλικού τεκμηρίωσης	66
Επίλογος.....	72
Παράρτημα Α: Βιογραφικά	73
Παράρτημα ΄Β: Μουσικά Είδη και Συγκροτήματα	98
Παράρτημα ΄Γ: Μουσικά Όργανα	107
Παράρτημα ΄Δ: Καλλιτέχνες και Μουσικά Συγκροτήματα	112
Βιβλιογραφία.....	117

Περίληψη

Η ακόλουθη εργασία αφορά την μελέτη της μουσικής που αναπτύχθηκε στις χώρες της Λατινικής Αμερικής. Η εργασία διαρθρώνεται σε δύο μέρη. Στο 'Α μέρος γίνεται μια θεωρητική προσέγγιση του θέματος. Αναφέρονται ξεχωριστά κάθε μια από τις χώρες της Λατινικής Αμερικής, που θα μας απασχολήσουν στην εργασία αυτή, οι οποίες είναι η Αργεντινή, η Κούβα και ο Άγιος Δομίνικος. Θα πραγματοποιηθεί μια ιστορική αναδρομή στα είδη της μουσικής που αναπτύχθηκαν στις χώρες αυτές και θα αναλυθεί η εξέλιξη, η ρυθμική και η μουσική ερμηνεία τους. Επίσης θα γίνουν και κάποιες σύντομες βιογραφικές αναφορές στους σημαντικότερους καλλιτέχνες που εκπροσώπησαν το κάθε είδος.

Στο Β' μέρος εκτίθεται η δημιουργία ενός DVD η οποία αποτελεί το πρακτικό μέρος του θέματος στο οποίο περιέχεται εικονική παρουσίαση ορισμένων ειδών μουσικής που αναφέρονται στο Α' μέρος συνοδευόμενα από τη ρυθμική τους ερμηνεία. Επίσης περιέχεται μία βήμα-προς-βήμα ανάλυση της διαδικασίας που ακολουθήθηκε για την δημιουργία του dvd. Συγκεκριμένα, αναφέρονται τα προγράμματα που επιλέχθηκαν, γιατί προτιμήθηκαν, ποιες δυνατότητες προσέφεραν και με ποιον τρόπο χρησιμοποιήθηκαν. Το 'Β μέρος εξυπηρετεί την πρακτική επεξήγηση της σύνδεσης μεταξύ μουσικής και ρυθμικής ερμηνείας των ειδών αυτών.

Λέξεις-Κλειδιά:

Λατινική Αμερική, Αργεντινή, Άγιος Δομίνικος, Κούβα, Παραδοσιακή Μουσική, Ταγκό, Bachata, Cha Cha Cha, Rumba, Salsa, Άφρο-Κουβανοί.

Summary

The following thesis is dedicated in the study of the music that was born and developed in the countries of Latin America. The thesis is built upon two parts. In the first part we have a theoretical approach of our subject. Each Latin American country that will be studied, which are Argentina, Cuba and Saint Dominic, is brought up separately. A historical background of the music of these countries will take place and the evolution, the musical and rhythmical interpretation will be analyzed. Moreover there will be brief biographical information for the most important artists that represented each kind of music.

In the second part, a DVD will be created in which it will be shown a demonstration of a few kinds of music that are analyzed in the first part and how it is connected with the rhythmical interpretation. There will also be a step-by-step analysis of the procedure for the creation of the dvd. More specifically which programs were used, why they were chosen among other programs, which capabilities they provided and how they were used. The second part serves the practical connection between music and rhythmic interpretation of these music styles.

Key – Words:

Latin America, Argentine, St. Dominic, Cuba, Traditional Music, Tango, Bachata, Cha Cha Cha, Rumba, Salsa, Afro-Cuban.

Εισαγωγή

Η συγκεκριμένη εργασία μελετά τα είδη της μουσικής της Λατινικής Αμερικής. Αποτελείται από δύο μέρη το πρώτο το θεωρητικό και το δεύτερο το πρακτικό. Το θεωρητικό μέρος επικεντρώνεται σε τρεις χώρες την Αργεντινή, τον Αγ. Δομίνικο και την Κούβα διότι αποτελούν τις τρεις κύριες χώρες στις οποίες αναπτύχθηκαν και εξελίχθηκαν τα βασικότερα είδη της Λατινικής μουσικής και από εκεί διαδόθηκαν στον υπόλοιπο κόσμο. Το προσωπικό ενδιαφέρον για την μελέτη του συγκεκριμένου θέματος προέκυψε από την άμεση επαφή, σε επαγγελματικό επίπεδο, με τη λατινική μουσική και ιδιαίτερα με τα είδη χορών που αντιστοιχούν σε αυτή.

Σε ό,τι αφορά την μουσική της Αργεντινής θα μελετηθούν δύο βασικές κατηγορίες. Η παραδοσιακή μουσική και η “popular”. Στην κατηγορία της παραδοσιακής μουσικής ανήκουν είδη που έχουν αναπτυχθεί σε διάφορες περιοχές και με ποικίλες επιρροές κυρίως από την Ευρώπη. Στην κατηγορία της “popular” μουσικής ανήκουν είδη, των οποίων βασικό χαρακτηριστικό είναι ότι για την δημιουργία τους δεν χρησιμοποιήθηκαν τα παραδοσιακά μουσικά όργανα της Αργεντινής, όπως το ταγκό.

Η μουσική του Αγίου Δομίνικου χαρακτηρίζεται από τις επιρροές της από την γειτονική της χώρα την Αϊτή. Τα πιο χαρακτηριστικά είδη είναι η bachata, το merengue και το reggaeton. Η salsa αποτελεί επίσης ένα από τα πιο διαδεδομένα είδη στον Άγιο Δομίνικο παρόλο που δεν δημιουργήθηκε εκεί.

Τέλος η κουβανέζικη μουσική αποτελεί τον κυρίαρχο ρόλο στην εξέλιξη της Λατινικής μουσικής και στην διάδοση της σε παγκόσμιο επίπεδο. Αποτέλεσε το λίκνο μεγάλου αριθμού μουσικών ειδών τα οποία δέχτηκαν μεγάλες επιρροές από την Ευρώπη και την Αφρική. Πολύ σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της Κουβανέζικης μουσικής έπαιξαν οι ιστορικές και πολιτικές εξελίξεις που έλαβαν χώρα στην Κούβα από τον 17^ο αιώνα. Τα σημαντικότερα είδη που αναπτύχθηκαν είναι η rumba, η habanera, το cha-cha-cha και η salsa.

Το πρακτικό μέρος είναι η δημιουργία μίας ταινίας που εξυπηρετεί την κατανόηση της ρυθμικής ερμηνίας κάποιων επιλεγμένων μουσικών ειδών μέσα από την χορευτική τους εκτέλεση. Οι χορευτές χρησιμοποιούν τα βασικά

ρυθμικά μοτίβα που αναλύονται στο θεωρητικό μέρος προκειμένου να ερμηνεύσουν την κινησιολογία στον εκάστοτε χορό.

Κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της πτυχιακής υπήρξαν οι εξής δυσκολίες. Το κυρίως πρόβλημα ήταν η βιβλιογραφία που βρισκόταν σχεδόν εξολοκλήρου στην Ισπανική γλώσσα με αποτέλεσμα να δυσκολεύει την άντληση πληροφοριών καθώς δεν υπήρχε η δυνατότητα μετάφρασης. Αυτό με την σειρά του περιόριζε την έρευνα σε βιβλία που ήταν γραμμένα κυρίως στην αγγλική γλώσσα. Χαρακτηριστικό επίσης είναι η πλήρης απουσία ελληνικών πηγών κάτι το οποίο καθιστά την συγκεκριμένη εργασία την πρώτη ίσως ολοκληρωμένη έρευνα πάνω στο θέμα της Λατινικής μουσικής.

Ά Μέρος : Θεωρία

1. Αργεντινή

Η μουσική της Αργεντινής είναι κυρίως γνωστή για το τανγκό, που αναπτύχθηκε στο Μπουένος Άιρες και τις γύρω περιοχές. Ωστόσο η παραδοσιακή και μοντέρνα σκηνή της Αργεντινής είναι επίσης γνωστές σε ένα ευρύ ποσοστό ανθρώπων και πολλοί καλλιτέχνες συνέβαλαν στην ανάπτυξη της nueva canción¹.

1.1 Παραδοσιακή μουσική

Η παραδοσιακή μουσική της Αργεντινής μπορεί να εμφανιστεί σε διάφορες μορφές και έχει αναπτυχθεί σε διάφορες περιοχές της με διάφορες ευρωπαϊκές επιρροές. Τα πρώτα φολκlorικά συγκροτήματα έκαναν σχεδόν άμεση επιτυχία με τους πρώτους τους δίσκους γύρω στο 1950 και ενέπνευσαν την αναζωπύρωση ενδιαφέροντας για αυτό το είδος μουσικής.

Ένας από τους διάσημους συνθέτες του είδους ήταν ο κιθαρίστας Eduardo Falu², γνωστός για την μελωποίηση της παραδοσιακής ποίησης της Αργεντινής. Η παραδοσιακή λαϊκή μουσική έγινε όλο και πιο σημαντική κατά τη διάρκεια του κινήματος διαμαρτυρίας κατά της στρατιωτικής δικτατορίας και των τμημάτων της κοινότητας της δεκαετίας του 1970, με καλλιτέχνες όπως η Mercedes Sosa³ και Atahualpa Yupanqui⁴, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη του nueva canción. Στις αρχές του 21ου αιώνα η Juana Molina⁵ πρότεινε την ένωση της φολκlorικής μουσικής με την ηλεκτρονική μουσική, με χρήση απαλών φωνητικών και ήχων του περιβάλλοντος.⁶

---

¹ Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη

² Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

³ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

⁴ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

⁵ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

⁶ Fairley, Jan and Teddy Peiro. "Vertical Expression of Horizontal Desire". 2000. In Broughton, Simon and Ellingham, Mark with McConnachie, James and Duane, Orla (Ed.), *World Music, Vol. 2: Latin & North America, Caribbean, India, Asia and Pacific*, σ. 309–310. Rough Guides Ltd, Penguin Books

Από το 1961 και ύστερα, πραγματοποιείται ένα ετήσιο φεστιβάλ μουσικής που φιλοξενεί όχι μόνο καλλιτέχνες από την Αργεντική αλλά και από γειτονικές χώρες ακόμα και από την Ασία, με όλα τα είδη μουσικής που γεννήθηκαν ή αναπτύχθηκαν στην Αργεντινή.

Παρακάτω θα δούμε συνοπτικά μερικά φολκορικά είδη μουσικής που δημιουργήθηκαν και αναπτύχθηκαν στην Αργεντινή.

1.1.1 Andean Music

Στό Βόρειο μέρος της Αργεντινής, στα σύνορα με την Βολιβία και την Χιλή, η μουσική των Άνδεων αντικατοπτρίζει το πνεύμα της γης με ήχους παραδοσιακών πνευστών, κρουστών και ένχορδων οργάνων⁷. Τα πιο χαρακτηριστικά είναι τα πνευστά *quenpas* (είδος φλογέρας) και τα *Pan Flutes*⁸.

1.1.2 Chacarera

Κατάγεται από το *Santiago del Estero*, και συνοδεύεται από ισπανικές κιθάρες και κρουστών *Bombo leguero*. Το όνομα έχει ρίζες στην λέξη “*chacra*” που σημαίνει «φάρμα», καθώς αρχικά χορευόταν σε αγροκατοικιμένες περιοχές. Είναι ένα από τα λίγα είδη αργεντίνικου χορού για ζευγάρια που η γυναίκα έχει την ίδια ευκαιρία να δείξει τις ικανότητές της.

1.1.3 Chamame

Μουσικό είδος βασισμένο στον ήχο του ακορντεόν. Αναπτύχθηκε στο βορειοανατολικό τμήμα της Αργεντινής με αποίκους από Πολωνία, Αυστρία και Γερμανία. Μαζί με αυτούς τους λαούς ήρθαν και είδη μουσικά όπως η πόλκα, το βάλς και η μαζούρκα που ύστερα αναμείχθηκαν με την ήδη υπάρχουσα Ισπανική

---

⁷ Fairley, Jan. "Dancing Cheek to Cheek...". 2000. In Broughton, Simon and Ellingham, Mark with McConnachie, James and Duane, Orla (Ed.), *World Music, Vol. 2: Latin & North America, Caribbean, India, Asia and Pacific*, σ. 315. Rough Guides Ltd, Penguin Books.

⁸ Βλέπε Παράρτημα Γ: Εικόνες

μουσική. Κατα την διάρκεια του 20^{ου} αιώνα η chamame δεν ήταν πολυδιαδεδομένο μουσικό είδος, ωστόσο στον 21^ο αιώνα ο Chango Spasiuk⁹ έφερε το είδος σε διεθνές επίπεδο.

1.2 Popular music

Η Αργεντινή ανέπτυξε και άλλα είδη μουσικής, δίχως παραδοσιακά όργανα, με εναλλακτικούς ρυθμούς πιο ζωντανούς. Το πιο γνωστό και διαδεδομένο είδος είναι το τανγκό που προήλθε από την milonga στην οποία θα αναφερθούμε παρακάτω.¹⁰ Επίσης, αναπτύχθηκαν μουσικά είδη όπως η cumbia, που αποτελεί ένα σημαντικό μέρος της σύγχρονης μουσικής της Αργεντινής, και το cuarteto, το οποίο αποτελεί χορευτική μουσική παρόμοια με τη merengue.¹¹

Ωστόσο αξιοσημείωτη είναι και η ροκ σκηνή της Αργεντινής καθώς και η τζάζ σκηνή της. Η ροκ είχε επιρροές από την Βρετανία, αλλά κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 1960 τα μουσικά σχήματα άρχισαν να αναζητούν τοπικές μουσικές ρίζες δημιουργώντας ένα πιο παραδοσιακό άκουσμα. Μέχρι την δεκαετία του 1970 το Αργεντινικό ροκ είχε γίνει γνωστό σε όλη την νεολαία και την δεκαετία του 1980 το είδος έγινε γνωστό σε όλη την Λατινική Αμερική. Στις μέρες μας έχουν εμφανιστεί πολλές υποκατηγορίες της μουσικής αυτής. Μερικοί από τους πιο σημαντικούς και αξιόλογους συνθέτες της Αργεντινικής ροκ μουσικής είναι οι: Charly García, Gustavo Cerati, Luis Alberto Spinetta, Fito Páez, και Pappo.

Αν και η τζάζ κυμαινόταν γύρω από το τάνγκο στα μέσα του 1960, Αργεντινοί μουσικοί κατάφεραν να φέρουν στην επιφάνεια και να ερμηνεύσουν λατιν-τζάζ, και be-bop¹². Ένας από τους πιο σημαντικούς συνθέτες που απέκτησε μεγάλο κοινό ήταν ο κιθαρίστας Oscar Aleman. Επίσης μεγάλα ονόματα της σκηνής υπήρξαν ο Tito Alberti και ο Damaso Prado.

---

⁹ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

¹⁰ Christine Denniston, 2003, *Couple Dancing and the Beginning of Tango*, ανακτήθηκε 20 Δεκεμβρίου 2012 από <http://www.history-of-tango.com/couple-dancing.html> ανάκτηση στις 13/9/2013

¹¹ Fairley, Jan. "An Uncompromising Song". 2000. In Broughton, Simon and Ellingham, Mark with McConnachie, James and Duane, Orla (Ed.), *World Music, Vol. 2: Latin & North America, Caribbean, India, Asia and Pacific*, σ. 362. Rough Guides Ltd, Penguin Books.

¹² Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη και Συγκροτήματα

Αργότερα ξεκίνησε η χρήση των συνθεσάιζερ στη τζαζ και βρήκε μεγάλη επιτυχία με μουσικούς της αργεντινικής τζαζ. Ο πιο διαδεδομένος μουσικός της τζαζ ήταν ο Leandro Gato Barbieri, ο οποίος σε συνεργασία με τον Don Cherry ηχογράφησαν ένα άλμπουμ το 1965 που τους εξασφάλισε την φήμη τους στο χώρο της τζαζ.

Η milonga και το τανγκό αποτελούν τα δύο είδη που απέκτησαν διεθνές φήμη και μέχρι και σήμερα ακούγονται και χορεύονται παγκοσμίως.

1.2.1 Milonga

Η milonga μπορεί να αναφερθεί είτε σε ένα Αργεντινικό, Ουρουγουαϊνό, είτε σε Βραζιλιάνικο είδος μουσικής το οποίο προηγήθηκε του τανγκό, είτε σε τοποθεσίες οι χοροί του τανγκό και οι milonges. Ο όρος προέρχεται από την λέξη “lyrics” που σημαίνει στίχοι¹³.

1.2.1.a Μουσική

Η milonga αναπτύχθηκε στην Αργεντινή και στην Ουρουγουάη και αποτελούσε ένα δημοφιλές είδος μουσικής την δεκαετία του 1870. Η προέλευσή του βρίσκεται σε ένα παλαιότερο είδος τραγουδιού γνωστό ως payada de contrapunto¹⁴. Ο ρυθμός της milonga συνηθίζεται να είναι στα 2/4.

«Η milonga είναι μια ενθουσιώδης habanera». Αυτό διότι στη milonga όλες οι νότες παίζονται τονισμένα καιθώς και η ταχύτητα σε σχέση με εκείνη της habanera διπλασιάζεται. Η δυναμική του πρώτου χτύπου μειώνει την αίσθηση ακούσματος του τέταρτου χτύπου κάνοντάς το σχεδόν σαν να μην υπάρχει με αποτέλεσμα να αφήνει ένα αίσθημα σαν η μουσική να πλησιάζει το ρυθμό του βαλς: ένα-δύο-τρία(τεσσερα).¹⁵

---

¹³ Grove, Sir George; Stanley Sadie (1980). *The New Grove dictionary of music and musicians*. **19**. Macmillan. σ. 473.

¹⁴ Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη και Συγκροτήματα

¹⁵ Robert Thompson. "Tango the Art History of Love", Knopf Doubleday Publishing Group, 2006 σ. 129

Η milonga αποτελείται από 8 χτύπους με έμφαση στον πρώτο, (καμία φορά καί στον δεύτερο), στον τέταρτο, πέμπτο και έβδομο χτύπο και ο ρυθμός συγκόπτεται.

Προκυμένου να γίνει καλύτερα κατανοητός ο ρυθμός παρατίθεται η ανάπτυξη του η οποία έχει ως εξής:

- Regular 2/4

[1] 2 3 4 [5] 6 7 8

- Milonga

[1] 2 3 [4] [5] 6 [7] 8, επίσης [1] [2] 3 [4] [5] 6 [7] 8

- 332

[1] 2 3 [4] 5 6 [7] 8

Με το πέρασμα του καιρού χορευτικά βήματα και περισσότερες μουσικές επιρροές προστέθηκαν με αποτέλεσμα να γεννιέται ένα νέο είδος μουσικής, το τανγκό.¹⁶

1.2.2 Τανγκό

Το τανγκό αποτελεί έναν είδος μουσικής με ρυθμό είτε 2/3 είτε 4/4 το οποίο προήρθε από Ευρωπαίων μεταναστών στην Αργεντινή και Ουρουγουάη.¹⁷ Παραδοσιακά παίζεται απο ένα μουσικό σχήμα έξι ατόμων που αποτελείται απο δυο βιολιά, ένα πιάνο, ένα κόντρα μπάσσο και δυο bandoneons τα οποία αποτελούν ένα είδους παραδοσιακού ακορντεόν. Προγενέστερες φόρμες περιλάμβαναν κιθάρα και

---

¹⁶ Collier, Cooper, Azzi and Martin, *Tango! The Dance, the Song, the Story*, 1995, Thames and Hudson, Ltd, σ. 51.

¹⁷ Termine, Laura (September 30, 2009). "Argentina, Uruguay bury hatchet to snatch tango honor". Buenos Aires. Ανακτήθηκε 20 Δεκεμβρίου 2012 στο <http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5hy8EQ1hEp3BVG-vnlwrClzXfpA7A> ανακτήθηκε στις 14/10/2013

φλάουτο. Το τανγκό μπορεί να είναι είτε καθαρά ορχηστρικό είδος ή να περιέχει και στιχους.

Εικόνα 1: Βασικός Ρυθμός Αργεντίνικο Τανγκό¹⁸

1.2.2.α Ιστορική Αναφορά

Αν και οι τωρινές μορφές του έχουν αναπτυχθεί στην Αργεντινή και την Ουρουγουάη από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα υπάρχουν καταγραφές που δείχνουν πρώιμες μορφές τανγκό τον 18^ο αιώνα στην Κούβα και την Ισπανία, καθώς υπάρχει ένας χορός φλαμένκο-τανγκό που πιθανότατα να έχουν ένα κοινό πρόγονο. Όλες οι πηγές υποδεικνύουν την επιρροή των αφρικάνικων ρυθμών αλλά και τα όργανα και τις τεχνικές που έφεραν μαζί τους ευρωπαίοι μετανάστες στον 20^ο αιώνα.¹⁹

Το πρώτο τανγκό που ηχογραφήθηκε είχε γραφτεί από τον Angel Viloldo²⁰ και ερμηνεύτηκε από την Εθνική φρουρά της Γαλλίας το 1905. Ο Viloldo αναγκάστηκε να ηχογραφήσει στο Παρίσι αφού στην Αργεντινή δεν υπήρχε εκείνη την εποχή στούντιο ηχογράφησης.

Αρχικά το τανγκό παιζόταν από μετανάστες στο Μπουένος Άιρες όπου πολλοί ισχυρίζονται ότι το τανγκό εκεί γεννήθηκε.²¹ Η πρώτη γενιά μουσικών που παίζαν τανγκό λεγόταν Guardia Vieja. Μέχρι το τέλος του 19^{ου} αιώνα αυτή η μίξη ευρωπαϊκής και αφρικάνικης μουσικής είχε διαδοθεί σε ολόκληρη την πόλη

¹⁸ Blatter, Alfred, *Revisiting music theory: a guide to the practice*, 2007, Taylor & Francis Group, σ.28.

¹⁹ Christine Denniston, 2003, *Couple Dancing and the Beginning of Tango*, ανακτήθηκε 20 Δεκεμβρίου 2012 από <http://www.history-of-tango.com/couple-dancing.html>

²⁰ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

²¹ Norese, María Rosalía: *Contextualization and analysis of tango. Its origins to the emergence of the avant-garde*. University of Salamanca, 2002 (*restricted online copy* at [Google Books](#)) σ.21 – 26

Blatter, Alfred, *Revisiting music theory: a guide to the practice*, 2007, Taylor & Francis Group, σ.28.

αλλά ήταν μέχρι τον 20^ο αιώνα που χρειάστηκε για να γίνει γνωστό σε ευρύτερα πλαίσια. Ο πολύπλοκος χορός που εξελισσόταν μέσα από αυτή τη μουσική αντικατοπτρίζει το πώς οι άντρες θα προπονούσαν μαζί και θα αναδύκνυαν την ανδρική τους σεξουαλικότητα και μια μίξη συναισθημάτων και επιθετικότητας.

Όπως και ένα μεγάλο πλήθος ειδών μουσικής, έτσι και το τανγκό θεωρούταν και συνδεόταν με τα κατώτερα στρώματα κοινωνικών τάξεων, και οι πλούσιοι προσπάθησαν να περιορίσουν την επιρροή του. Παρ'όλα αυτά υπήρξαν θαυμαστές και ένας σπουδαίος από αυτούς ήταν ο Ricardo Güiraldes²², ο οποίος έπαιξε σημαντικό ρόλο στην διάδοση της μουσικής αυτής στο εξωτερικό. Κατάφερε να εξαπλωθεί σε ολόκληρο τον κόσμο μέχρι το τέλος του πρώτου παγκοσμίου πολέμου.

Ένα από τα κομμάτια τα οποία απέκτησαν την μεγαλύτερη φήμη έως τώρα στην ιστορία του τανγκό²³ χρονολογείται από εκείνη την περίοδο και ονομάζεται La Cumparsita. Τραγούδι που γράφτηκε το 1916 από τον Gerardo Matos Rodriguez.²⁴

Το La Cumparsita μεταφράζεται ως «η μικρή παρέλαση» και η πρώτη εκτέλεση ήταν μία μελωδία δίχως λόγια. Αργότερα ο Pascual Contursi²⁵ έγραψε τους στίχους για την πλέον πιο διάσημη εκτέλεση του τραγουδιού αυτού.

1.2.3 Αργεντίνικο Τανγκό

Εξαιρώντας τις επιρροές από την milonga δέχτηκε μεγάλη επιρροή και από την αργεντίνικη candombe,²⁶ και την payada. Στην Αργεντινή η milonga εμφανίστηκε από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Η καταγωγή της milonga φαίνεται να εντοπίζεται στους Pampa,²⁷ με ισχυρές αφρικάνικες επιρροές. Πιστεύεται ότι η αργεντίνικη candombe

---

²² Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

²³ McLean, Michael. *Care to Tango?*, Book 2, 2008, Alfred Music Publishing σ. 19

²⁴ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

²⁵ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

²⁶ Ένας ρυθμός Αφρικάνικης προέλευσης που εισάχθηκε στην Ουρουγουάη και στην Αργεντινή από μαύρους μετανάστες. Η Candombe τον 19^ο αιώνα στο Μπουένος Άιρες αναφερόταν σε είδος χορού, μουσικής και τόπο συγκεντρώσεων των μαύρων. Merritt Carolyn, (November 11, 2012), University Press of Florida, σ. 196

²⁷ Pampas που σημαίνει «πεδιάδα» είναι μία περιοχή στην Νότια Αμερική που καλύπτει περίπου 750.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα γόνιμης γης. Στην παραπομπή αυτή αναφερόμαστε στους κάτοικους της περιοχής που ζούσαν την εποχή εκείνη.

υπήρχε και την πρωτοέπαιζαν στην Αργεντινή από την εποχή που έφτασαν οι πρώτοι μετανάστες²⁸.

Αν και η λέξη «τανγκό» χρησιμοποιείται για να περιγράψει ένα είδος μουσικής/χορού από το 1823 στην Κούβα, η πρώτη αναφορά του στην Αργεντινή γίνεται το 1866 σε μια εφημερίδα για να περιγράψει ένα τραγούδι που ονομαζόταν «La Coqueta». Το 1867, ένα τανγο/candombe τραγούδι με την ονομασία “El Merenguengue”²⁹ έγινε πολύ διάσημο μετά την ακρόαση του σε ένα Αφρο-Αργεντινικό καρναβάλι που διοργανώθηκε τον ίδιο χρόνο. Παίζεται με κιθάρα, βιολί και φλάουτο μαζί με κρουστά καταγωγής από την αφρο-αργεντινική candombe. Αυτό το σημείο θεωρείται ένα από τα δυνατά και σημαντικά σημεία γέννησης και ανάπτυξης του τανγκό.³⁰

Το πρώτο μουσικό σχήμα που σύνθετε τάνγκο είχε δημιουργηθεί από δυο αφρο-αργεντινούς, τους Casimiro Alcorta και Sinforoso που αντίστοιχα έπαιζαν βιολί και κλαρινέτο. Πραγματοποίησαν μικρές συναυλίες στο Μπουένος Άιρες στις αρχές του 1870 μέχρι και τις αρχές του 1890. Ο Casimiro ήταν ο συγγραφέας του «Entrada Prohibida»³¹ και σύνθεσε το «Concha Sucia» που αργότερα το τραγούδησε ο F. Canaro αλλάζοντας τον τίτλο σε “Cara sucia”. Στην εποχή τους δεν συνηθιζόταν να υπογράφουν οι καλλιτέχνες τις δουλειές τους και έτσι πολλά τους τραγούδια που έχουν διασωθεί μέχρι και σήμερα δεν είναι εξακριβωμένα ότι είχαν γραφτεί από τους ίδιους.

Πριν το 1900, υπήρξε μια μεγάλη λίστα με τανγκό τα οποία ακουγόntonταν και είχαν αποκτήσει μεγάλη φήμη. Μερικά από τα πιο αξιολογούμενα από αυτά ήταν : El queco" (1885), "Señora casera" (1880), "Andate a la recoleta" (1880), "El Porteñito" (από τον Ισπανό Gabriel Diez το 1880), "Tango N°1" (Jose Machado 1883), "Dame la lata" (Juan Perez, 1888), "Que polvo con tanto viento" (1890), "No me tires con la tapa de la olla" (A.A. 1893), "El Talar" (Prudencio Aragon 1895).³²

²⁸ Alejandro Frigerio "The Argentine Candombe: Chronicle of a Death Foretold"., Museo Casa Carlos Gardel, σ. 12. ανακτήθηκε στις 14/10/2013

²⁹ Jorge Gutman, De Norte A Sur, September 2001, No.241, σ. 21

³⁰ Alejandro Frigerio , ο.π. σ. 11 ανακτήθηκε στις 14/10/2013

³¹ El negro Casimiro Alcorta, y su tango "Entrada Prohibida". Museo Casa Carlos Gardel, σ.6 ανακτήθηκε στις 14/10/2013

³² Scholz, Cora (2008) (in German). *Tango argentino—seine Ursprünge und soziokulturelle Entwicklung* σελ.19

Η πρώτη κατεγεγραμμένη μουσική παρτιτούρα είναι το “La Canguela” (1889) και βρίσκεται στο Museum of the City Score Rosario. Το πρώτο ηχογραφημένο και με πνευματικά δικαιώματα κομμάτι ήταν το “El entrerriano”, κυκλοφόρησε το 1986 από έναν αφρο-αργεντίνικο συνθέτη τον Rosendo Mendizabal³³. Το πρώτο κομμάτι τανγκό που ηχογραφήθηκε απο ορχήστρα ήταν το «Don Juan» του οποίου συνθέτης υπήρξε ο Ernesto Ponzio³⁴. Την ορχήστρα την διεύθυνε ο Vicente Greco.

Ένας ακόμα συνθέτης υπήρξε και ακόμα θεωρείται ως ένας από τους μεγαλύτερους συνθέτες τανγκό, οποίος επηρέασε και άλλαξε τον τρόπο σκέψης απέναντι σε αυτό το είδος μουσικής. Πρόκειται για τον Carlos Gardel.

1.2.3.a Carlos Gardel

Το τανγκό ξεκίνησε το 1920 να διαδίδεται και να αναπτύσει δημοσιότητα στην Ευρώπη, ξεκινώντας από την Γαλλία. Ο Carlos Gardel³⁵ σύντομα έγινε ένα σύμβολο του σεξ, που έφερε τα ακούσματα του τανγκό σε νέο κοινό, κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες, χάρη στην σεξουαλικότητα του χορού που έφερε στις ταινίες. Το 1920, το τανγκό σταμάτησε να θεωρείται μουσική των «κατωτέρων» και ανέβηκε σε υψηλότερα κοινωνικά στρώματα. Μουσικοί όπως ο Roberto Firpo³⁶ και Francisco Canaro³⁷ έβγαλαν το φλάουτο από τα συγκροτήματα τους και πρόσθεσαν το κόντρα μπάσσο στην θέση του. Οι στίχοι ωστόσο δεν δέχτηκαν κάποια αλλαγή και παρέμειναν να προσδίδουν μια αντρικότητα, και ένα ύφος που κατηγορούσε τις γυναίκες για πονεμένες καρδιές αντρών, καθώς ο χορός παρέμεινε αισθησιακός και επιθετικός στο ύφος του.

Ο Carlos Gardel συνδέθηκε απόλυτα με την άνοδο του τανγκό από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα σε ένα είδος χορού της υψηλής τάξης. Συνέβαλε στην δημιουργία του τανγκό-cancion στα μέσα του 1920 και έγινε ένας από τους πιο

---

³³ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

³⁴ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

³⁵ Ruffinelli, Jorge (2004) (in Spanish). *La sonrisa de Gardel: Biografía, mito y ficción*. Ediciones Trilce. σ. 19, 91,139.

Βλέπε Παράρτημα Δ: Καλλιτέχνες και Μουσικά Συγκροτήματα

³⁶ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

³⁷ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

διαδεδομένους και γνωστούς καλλιτέχνες όλων των εποχών. Επίσης υπήρξε και ένα σημαντικό στοιχείο και παρουσία στην λεγόμενη χρυσή εποχή του τανγκό.

Ο θάνατός του ακολουθήθηκε από ένα «τάγμα» με κινήματα στο τανγκό.³⁸ Συνθέτες όπως οι Anibal Troilo³⁹ και Carlos di Sarli⁴⁰ εναντιώθηκαν στους παραδοσιακούς του είδους Roberto Biagi και Juan D' Arienzo θέλωντας να εξελίξουν σε νέα στάδια το είδος.

1.2.3.b Χρυσή Εποχή

Η χρυσή εποχή της μουσικής και χορού του τανγκό χρονολογείται στην περίοδο από το 1935 μέχρι το 1952, συμβαδίζοντας με την εποχή της «Μεγάλης Μπάντας» στην Ηνωμένες Πολιτείες.

Μερικές από τις διάσημες ορχήστρες που ενέπνευσαν αργότερα και άλλα σχήματα, συμπεριλάμβαναν τις ορχήστρες των Juan D' Arienzo⁴¹, Francisco Canaro και Anibal Troilo. Ο D' Arienzo απέκτησε τον τίτλο “King of the beat” με τους δυνατούς και ταχύς ρυθμούς που μπορούν να ακουστούν στα τραγούδια του. Το τραγούδι του “El flete” είναι ένα εξαιρετο παράδειγμα για την προσέγγιση του στη μουσική. Οι milonges του Canaro είναι πιο αργές και θεωρούνται από τις πιο εύκολες για να χορευτούν, και για τον λόγο αυτό ακούγονται σε μεγάλο βαθμό τις βραδιές της milongas. Το τραγούδι του “Milonga Sentimental” αποτελεί ένα εξαιρετο παράδειγμα της δουλειάς του.

Ξεκινώντας την χρυσή εποχή και συνεχίζοντας στις επόμενες δεκαετίες οι ορχήστρες των Carlos Di Sarli και Osvaldo Pugliese⁴² πραγματοποίησαν ένα πλήθος ηχογραφήσεων. Ο Di Sarli έδινε μεγάλη έμφαση στα έγχορδα και στο πιάνο και λιγότερη στο Bandoneon που αποτελούσε το παραδοσιακό όργανο που είχε καθιερωθεί στην μουσική του τανγκό. Τραγούδια που το αποδεικνύουν είναι το “A la gran muneca” και το “Bahia Blanca”.

---

³⁸ Clavell, M. (1996) (in Spanish), Biografía. In: *Los Mejores Tangos de Carlos Gardel*. Alfred Publ. Van Nuys, California.

³⁹ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

⁴⁰ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

⁴¹ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

⁴² Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

Οι πρώτες ηχογραφήσεις του Pugliese δεν διέφεραν πολύ από εκείνες των χορευτικών ορχηστρών, ωστόσο ανέπτυξε ένα πολύπλοκο και πλούσιο ήχο που ακούγεται στα χαρακτηριστικά του κομάρια “Gallo Ciego”, “Emancipacion” και στο “La Yumba”. Αργότερα η μουσική του Pugliese προοριζόταν περισσότερο για κοινό παρά για χορευτικούς σκοπούς, αν και συχνά χρησιμοποιούταν για χορογραφίες λόγω του δραματικού του ύφους, ή και ακόμα αργά τα βράδια σε μιλόνηκες.

1.2.3.c Τανγκό Nuevo

Η μεταγενέστερη εποχή του τανγκό «άνηκε» στον συνθέτη Astor Piazzolla⁴³, ο οποίος ύστερα από τον Carlos Gardel υπήρξε ο κύριος εκφραστής και είχε μεγάλη επιρροή στην μουσική του τανγκό. Την δεκαετία του 1950 ο Piazzolla κατέβαλε μια συνεχές προσπάθεια για να δημιουργήσει μια πιο ακαδημαϊκή μορφή με νέους ήχους που θα ξεπέρναγαν την κλασική μορφή του τανγκό και θα του προσέφεραν μια νέα πνοή στο άκουσμά του.

Η δεκαετία του 1970 είδε το Μπουένος Άιρες να αναπτύσει έναν συνδιασμό μεταξύ τζαζ και τανγκό. Δύο από τους πιο γνωστούς εκφραστές αυτού του κινήματος υπήρξαν οι Litto Nebbia⁴⁴ και Siglo XX. Μεταξύ του 1970 και του 1980 το μουσικό σχήμα Buenos Aires 8⁴⁵ ηχογράφησε κλασικά τραγούδια τανγκό με διαφορετικές ενορχηστρώσεις, με πολύπλοκες αρμονίες και επιρροές από την τζαζ, καθώς επίσης ηχογράφησαν και έναν δίσκο με συνθέσεις του Astor Piazzolla.

Η λεγόμενη μεταγενέστερη περίοδος του Piazzolla (1980-) περιλαμβάνει πολλούς συνθέτες εκ των οποίων μερικοί έχουν παρουσιάσει αξιόλογα έργα στο είδος. Ονομαστικά ένα πλήθος από αυτούς αποτελούν οι Dino Saluzzi⁴⁶, Rodolfo Mederos⁴⁷, Gustavo Beytelmann⁴⁸ και Juan Jose Mosalini⁴⁹. Οι ακόλουθοι του Piazzolla ανέπτυξαν το είδος το οποίο ονομάστηκε Nuevo Tango το οποίο συνδιάζει επιρροές από κλασική και τζαζ μουσική σε μια πιο πειραματική έκδοση.

---

⁴³ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

⁴⁴ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

⁴⁵ Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη και Συγκροτήματα

⁴⁶ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

⁴⁷ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

⁴⁸ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

⁴⁹ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

Η εξέλιξη του ταγκό δεν σταματάει σε αυτό το σημείο και έχουν αναπτυχθεί πλέον νέα είδη τα οποία συνδιάζουν νέα είδη μουσικής σε μελωδίες και ρυθμούς ταγκό. Τέτοιες τάσεις είναι γνωστές ως “electro tango” η αλλιώς “tango fusion”. Γνωστά μουσικά σχήματα που έχουν αναπτυχθεί και ασχοληθεί με την νέα αυτή εξέλιξη της μουσικής αποτελούν οι Gotan Project⁵⁰ και οι Bajofondo Tango Club⁵¹.

Το ταγκό έχει αποτελέσει και έχει γίνει μέρος ρεπερτορίου για μεγάλους κλασικούς συνθέτες και οι μελωδίες του έχουν χρησιμοποιηθεί σε όλο το κόσμο διαδίδοντας παραλληλα και το είδος.

1.2.3.d Σύνδεση μουσικής και ρυθμικής ερμηνείας⁵²

Όπως αναφέρθηκε και στις προηγούμενες ενότητες η μουσική του ταγκό αποτελείται συνήθως από μέτρα με ρυθμό 4/4. Ρυθμικά ο χορευτής εκτελεί τέσσερα βήματα εκ των οποίων το καθένα απαιτεί τον ίδιο χρόνο για να ολοκληρωθεί, δηλαδή ένα βήμα σε κάθε χτύπο.

Το βασικό βήμα πραγματοποιείται σε δύο μέτρα διότι αποτελείται από οχτώ βήματα. Ο άντρας και η γυναίκα βρίσκονται συνήθως σε κλειστή θέση που σημαίνει ότι τα σώματα τους αγγίζουν το ένα το άλλο. Το κεφάλι του άντρα βρίσκεται δίπλα από το δεξί μέρος του κεφαλιού της γυναίκας, και το αντίστροφο. Τα δύο σώματα από το μήκος του ώμου μέχρι και το στήρνο βρίσκονται σχεδόν σε επαφή ενώ η απόσταση μεγαλώνει από τον γοφό και κάτω για να δώσει την ελευθερία στους χορευτές να ερμηνεύσουν τα τραγούδι με τους βηματισμούς τους.

Ο άντρας πάντα είναι εκείνος που οδηγεί την γυναίκα και η γυναίκα ακολουθεί τις «οδηγίες» του άντρα. Αυτός είναι ο λόγος όπου και το άνω μέρος του σώματος (λεκάνη έως κεφάλι) δεν πραγματοποιεί μεγάλες κινήσεις παρά μόνο μικρές και συγκεκριμένες που απαιτούνται για να οδηγήσει την γυναίκα στον σωστό προσανατολισμό. Ύστερα ακολουθούν τα πόδια για να δώσουν την ώθηση και στους δύο να μετακινηθούν στον χώρο.

⁵⁰ Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη και Συγκροτήματα

⁵¹ Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη και Συγκροτήματα

⁵² Τα περιεχόμενα της ακόλουθης ενότητας είναι βασισμένα στην προσωπική εμπειρία και ενασχόληση με το είδος.

Το ταγκό χορεύεται πάντα σε γραμμή χορού που σημαίνει ότι οι χορευτές χορεύουν κυκλικά μέσα στην αίθουσα με κατεύθυνση αντίθετη αυτής των δεικτών του ρολογιού.

2. Άγιος Δομίνικος

Ο Άγιος Δομίνικος είναι γνωστός κυρίως για το μουσικό είδος bachata. Ωστόσο και άλλα είδη όπως το merengue και η salsa είναι επίσης διαδεδομένα αν και το είδος της salsa δεν δημιουργήθηκε εκεί. Η μουσική του Άγιου Δομίνικου ήταν πάντα στενά συνδεδεμένη με αυτήν της γειτονικής του χώρας, της Αϊτής.

2.1 Bachata

Η Bachata αναπτύχθηκε στον Άγιο Δομίνικο στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και εξαπλώθηκε στην υπόλοιπη Λατινική Αμερική, και στις περισσότερες μεσογειακές χώρες. Η θεματολογία της μουσικής αυτής είναι κυρίως το ρομάντζο, με αναφορές στην πληγωμένη καρδιά και την λύπη της μοναξιάς.

Η αρχική ονομασία του είδους ήταν amargue που μεταφράζεται ως «πίκρα» ή «πικρή μουσική», μέχρι να χρησιμοποιηθεί ο νέος όρος που κρατούσε μια ουδέτερη στάση στο ύφος των τραγουδιών.⁵³

Στις αρχές υπήρχαν πολλά στοιχεία bolero στην bachata τα οποία κατάγονταν από το μουσικό είδος son⁵⁴. Περιείχε αφρικάνικα στοιχεία με ρυθμούς και κρουστά από την λατινική Αμερική, και θεωρείται ένα είδος στο οποίο κύριο ρόλο αποτελεί και η κιθάρα. Σε μεγάλο βαθμό στην ιστορία της Bachata, παρουσιάζεται ως είδος υποτιμημένο από την λατινική κοινωνία και σχετιζόταν άμεσα με την αγροτική οπισθοδρόμηση και εγκληματικότητα της κοινωνικής αυτής τάξης.

Μέχρι το 1988 η μουσική αυτή, λόγω της θεματολογίας των στίχων θεωρούταν πολύ χυδαία, αργή και κατωτέρας τάξης. Το 1990 η ενορχήστρωση άλλαξε από κλασσική κιθάρα σε ηλεκτρική και με την αλλαγή αυτή απέκτησε μεγάλη δόξα και αποτελεί σήμερα ένα είδος το ίδιο φημισμένο με την salsa και το merengue.

---

⁵³ Pacini Hernandez, Deborah, "Brief history of Bachata", στο *Bachata, A social history of a Dominican popular music*, 1995, Temple University Press, σ.168

⁵⁴ Βλέπε Παράρτημα 'B: Μουσικά Είδη και Συγκροτήματα

2.1.1 Ενορχήστρωση

Η τυπική μπάντα που παίζει bachata αποτελείται συνήθως από πέντε όργανα. Αυτά ήταν η ηλεκτρική Κιθάρα, η ακουστική κιθάρα, το ηλεκτρικό μπάσσο και δυο κρουστά, τα bongos και το guira. Η κιθάρα είναι επίσης γνωστή ως Segunda και εξυπηρετεί το σκοπό της προσθήκης συγκοπής στη μουσική. Τα συγκροτήματα bachata παίζουν κυρίως μιαν εξέλιξη της μουσικής bolero (η ηλεκτρική κιθάρα χρησιμοποιεί αρπίσματα στις χορδές του το οποίο αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο της Bachata), αλλά όταν αλλάζουν σε bachata βασισμένη στο merengue, τότε τα κρουστά που επικρατούσαν, τα bongos, αλλάζουν και την θέση τους την παίρνουν τα tambora. Στη δεκαετία του 1960 και του '70, οι μαράκες χρησιμοποιήθηκαν αντί των guira. Η αλλαγή στη δεκαετία του 1980 από μαράκες στο πιο ευέλικτο είδος του κρουστού guira έγινε καθώς η bachata έγινε όλο και περισσότερο χορευτική μουσική.

2.1.2 Ιστορία Χορού

Ενώ οι bachatas που καταγράφονταν στη δεκαετία του 1960 είχαν ένα ξεχωριστό άκουσμα των Δομινικανών, θεωρήθηκε κατά το χρόνο αυτό ως μια παραλλαγή του μπολερό, καθώς ο όρος «bachata» δεν είχε ακόμη τεθεί σε χρήση. Η Bachata, η οποία αρχικά ήταν ένας όρος που χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει ένα ανεπίσημο αγροτικό πάρτυ, εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στη μουσική από εκείνους που επιθυμούσαν να υποτιμήσουν το συγκεκριμένο είδος μουσικής. Τα υψηλότερα κλιμάκια της Δομινικανής κοινωνίας θεώρησαν ότι η μουσική bachata ήταν μια έκφραση της πολιτισμικής οπισθορρόμησης και ακολούθησε μια εκστρατεία κατά της bachata προσπαθώντας να προβάλουν αυτό το αρνητικό πλευρό της προς τον κόσμο.⁵⁵

Το 1970 ήταν σκοτεινά χρόνια για την bachata. Η μουσική αυτή σπάνια παιζόταν στο ραδιόφωνο, και ακόμα πιο σπάνια εμφανιζόταν στην τηλεόραση και σε έντυπη μορφή. Οι Bachateros επίσης είχαν αποκλειστεί να χορευουν από τους χώρους υψηλής κοινωνίας – καθώς τους είχαν περιορίσει σε εμφανίσεις σε μπαρ και σε οίκους ανοχής στις φτωχότερες γειτονιές της χώρας. Η μουσική είχε επηρεαστεί από

---

⁵⁵ Pacini Hernandez, Deborah, *Bachata, A social history of a Dominican popular music*, 1995, Temple University Press, σ.97

το περιβάλλον του. Η συνουσία, απελπισία και το έγκλημα ήταν ανάμεσα σε πολλά θέματα που τόνιζε η μουσική αυτή. Αυτό βέβαια βοηθούσε μόνο εκείνους που σκοπό είχαν να προωθήσουν την μουσική ως είδος των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Παρά την ανεπίσημη λογοκρισία του, η bachata παρέμεινε ευρέως δημοφιλής. Η ορχηστρική merengue επωφελήθηκε από το γεγονός αυτό και απέκτησε μεγάλη δημοσιότητα, ωστόσο η bachata ακόμα υπερτερούσε σε πωλήσεις. Μερικοί bachateros που αναδείχθηκαν από αυτήν την εποχή ήταν οι Marino Perez⁵⁶ και Leonardo Paniagua⁵⁷.

Από την δεκαετία του 1980 και μετά, η δημοσιότητα της bachata ανέβηκε. Εξαιτίας της ζήτησης οι ραδιοφωνικοί σταθμοί άρχισαν να περιλαμβάνουν στο πρόγραμμά τους ολοένα και περισσότερες μπατσάτες και οι χορευτές βρήκαν θέση ακόμα και στην τηλεόραση. Ωστόσο η bachata είχε αρχίσει να λαμβάνει ολοένα και πιο χορευτικό ύφος με αλλαγές στη μουσική όπως, αύξηση ταχύτητας ρυθμού και δυναμικό ύφος στην κιθάρα, και η απήχηση στο κοινό μεγάλωσε. Τα τραγούδια merengue με ύφος bachata και η κιθάρα έγιναν ολοένα και μεγαλύτερο μέρος του ρεπερτορίου της μουσικής bachata. Ο Blas Duran ήταν ο πρώτος που ηχογράφησε με την ηλεκτρική κιθάρα το 1987 την επιτυχία «Mujeres Hembras».⁵⁸

Από της αρχές της δεκαετίας του '90, ο ήχος της bachata είχε εξελιχθεί και πλέον υπήρχαν δυο νέοι εκπρόσωποι του είδους, ο Luis Vargas⁵⁹ και ο Antony Santos⁶⁰. Και οι δυο συμπεριέλαβαν αρκετές επιτυχίες bachata – merengue στο ρεπερτόριο τους. Ο Santos, ο Vargas και οι επόμενοι που ακολούθησαν, οι λεγόμενοι bachateros, απέκτησαν ένα επίπεδο φήμης που δεν θα μπορούσαν να φανταστούν οι προηγούμενοι τους. Αποτελούσαν τους πρώτους καλλιτέχνες της γενιάς τους στο είδος pop-bachata και έτσι απέκτησαν όλη την φήμη και δημοσιότητα. Την ίδια περίοδο ξεκίνησε να αναπτύσσεται και να εξαπλώνεται ο χορός σε όλο τον κόσμο.

Το τραγούδι “Bachata Rosa” του Juan Luis Guerra⁶¹, κέρδισε το βραβείο Grammy το 1992 και βοήθησε πολύ την bachata να γίνει διεθνές γνωστή. Αν και στο

---

⁵⁶ Βλέπε Παράρτημα ‘Α: Βιογραφικά

⁵⁷ Βλέπε Παράρτημα ‘Α: Βιογραφικά

⁵⁸ Pacini Hernandez, Deborah, *Bachata, A social history of a Dominican popular music*, 1995, Temple University Press σ. 200

⁵⁹ Βλέπε Παράρτημα ‘Α: Βιογραφικά

⁶⁰ Βλέπε Παράρτημα ‘Α: Βιογραφικά

⁶¹ Βλέπε Παράρτημα ‘Α: Βιογραφικά

δίσκο του υπήρχε η λέξη bachata κανένα τραγούδι του δεν περιείχε τον συνηθισμένο ήχο που είχαν τα τραγούδια εκείνη την εποχή.⁶²

2.1.3 Σύνδεση μουσικής και ρυθμικής ερμηνείας

Ένα μουσικό μέτρο της μουσικής αυτής αποτελείται από βασικό ρυθμό 4/4, όπου οι τονισμοί γίνονται στον πρώτο χτύπο και χαρακτηρίζεται ως «δυνατός» και στον τρίτο όπου είναι ελαφρώς πιο απαλός και λέγεται «μέτρια δυνατός». Ο δεύτερος και ο τέταρτος χτύπος του μέτρου αποτελούν τους λεγόμενους «αδύναμους» τονισμούς του μουσικού μέτρου.

Ο χορός αποτελείται από τρία βήματα σε κάθε μέτρο και ένα τέταρτο που δεν έχει μεταφορά βάρους και συνήθως αναφέρεται ως «tap», λόγω του ήχου που κάνει το βήμα στο πάτωμα. Τα βήματα επαναλαμβάνονται έχοντας πάντα το 4^ο βήμα ως μια σταθερή παύση στην ρυθμική ερμηνεία του τραγουδιού, ενώ τα βήματα μπορούν να τροποποιηθούν ελεύθερα από τον χορευτή προς όποια κατεύθυνση επιθυμεί (Βλέπε dvd, ενότητα «bachata»).

2.2 Merengue

Το Merengue αποτελεί ένα είδος χορού και μουσικής που κατάγεται από τον Άγιο Δομίνικο. Είναι δημοφιλές σε όλη την έκταση της Λατινικής Αμερικής.⁶³ Το όνομα του προέρχεται από την Ισπανία, από το meringue που είναι ένα είδος γλυκού φτιαγμένο με ασπράδια αυγού χτυπημένα μαζί με ζάχαρη. Ακόμα δεν είναι ξεκάθαρο γιατί έλαβε αυτή την ονομασία, αλλά μερικοί πιστεύουν ότι σχετίζεται η κίνηση του χορού με εκείνη του χτυπήματος του αυγού.

Η προσωπική μας άποψη είναι ότι η γνώμη αυτή δημιουργήθηκε με βάση την τεχνική του χορού. Ο γοφός ακοπλουθεί τη μεταφορά βάρους σε δεύτερο χρόνο,

---

⁶² iASO Records, David Wayne. "[Juan Luis Guerra Biography](http://www.iasorecords.com/artists/juan-luis-guerra)", *Juan Luis Guerra Biography*, 2008, iASO Records. <http://www.iasorecords.com/artists/juan-luis-guerra> 15/10/2013

⁶³ Hutchinson, Sydney, Recasens, Albert and Christian Spencer, (ed.) *A tres bandas. Mestizaje, sincretismo e hibridación en el espacio sonoro hispanoamericano (s. XVI-s. XX)*. Madrid: Sociedad Estatal para la Acción Cultural Exterior (SEACEX). σ. 87-88

δηλαδή πατάει πλάι το αριστερό πόδι αλλά ο γοφός μένει πάνω από το δεξι. Αμέσως μετά με το πάτημα του δεξιού ποδιού ο γοφός μεταφέρεται αριστερά.

Δημιουργός του είδους ήταν ο Nico Lora⁶⁴, ένας Δομινικανός Ισπανικής οικογένειας, την δεκαετία του 1920. Στον Άγιο Δομίνικο το είδος το προώθησε ο Rafael Trujillo, δικτάτορας την περίοδο 1930 έως 1961, απέκτησε μεγάλη φήμη και έγινε η εθνική μουσική και χορός τους,⁶⁵ ενώ στις Ηνωμένες Πολιτείες έγινε δημοφιλές από τον Angel Vilorio⁶⁶ και το συγκρότημά του Conunto Tipico Cibaeno. Ήταν κατά την διάρκεια της δικτατορίας του Trujillo όπου το κομμάτι “Compadre Pedro Juan”, του Luis Alberti έγινε παγκόσμια επιτυχία.

Μερικοί παγκοσμίως αναγνωρισμένοι μουσικοί της merengue είναι ο Franndo Villalona⁶⁷, ο Juan Luis Guerra, η Gisselle⁶⁸, η Olga Tanon⁶⁹, η Milly Quezada⁷⁰ που θεωρείται η βασίλισσα της merengue και πολλοί ακόμα.

Στην Νέα Υόρκη αποκτάει μεγάλη δημοσιότητα και πολλοί μουσικοί αγαπούν τον νέο αυτό ρυθμό και αρχίζουν να συνθέτουν μεγάλες επιτυχίες στα επόμενα χρόνια.

2.2.1 Μουσικά Είδη

Υπάρχουν τρία είδη merengue που ακούγονται σήμερα στον Άγιο Δομίνικο. Ενώ έχουν παρόμοιο ρυθμό κατηγοριοποιούνται σύμφωνα με τις ενορχηστρώσεις και το ρεπερτόριο τους. Το πιο παλιό είδος είναι το Merengue Tipico που αποτελεί επίσης και το πιο συνηθισμένο είδος. Κατάγεται από την βόρεια μεριά κοντά στην πόλη του Santiago, στο χωριό Cibao, μια αγροτική περιοχή, και για τον λόγο αυτό πολλοί θεωρούν το είδος και την αγροτική μουσική της χώρας. Πρωτοεμφανίζεται ιστορικά στα μέσα της δεκαετία του 1840, όταν προσπάθησαν να απαγορεύσουν το είδος εξαιτίας των στίχων και της αισθησιακής κίνησης των χορευτών. Το όνομα της

⁶⁴ Βλέπε Παράρτημα ‘Α: Βιογραφικά

⁶⁵ Paul Austerlitz, *Merengue : Dominican Music and Dominican Identity*, 1997, Temple University Press, σ. 53

⁶⁶ Βλέπε Παράρτημα ‘Β: Μουσικά Είδη και Συγκροτήματα

⁶⁷ Βλέπε Παράρτημα ‘Α: Βιογραφικά

⁶⁸ Βλέπε Παράρτημα ‘Α: Βιογραφικά

⁶⁹ Βλέπε Παράρτημα ‘Α: Βιογραφικά

⁷⁰ Βλέπε Παράρτημα ‘Α: Βιογραφικά

μουσικής παρέπεμπε στην έκφραση “perico giriao” που κυριολεκτικά σημαίνει “ξεριζωμένος παπαγάλος”. Οι προσπάθειες για την αλλαγή θέματος των στίχων ήταν ανεπιτυχείς καθώς η δημοσιότητά του όλο και αυξανόταν εκείνη την εποχή.

Τα άλλα δύο είδη είναι το merengue de orquesta (big band merengue) και το merengue de guitarra (guitar merengue). Το merengue de orquesta έγινε η επιλογή δημοφιλούς μουσικής στις μεσαίες και υψηλές κοινωνικές τάξεις των Δομινικανών τον 20^ο αιώνα. Την δεκαετία του 1910 πολλοί μουσικοί προσπάθησαν να καταγράψουν παρτιτούρες ορχήστρας βασισμένες σε γνωστές μελωδίες merengue. Αν και αυτές οι προσπάθειες απλά κινητοποίησαν για λίγο το κοινό τους, στα επόμενα χρόνια οι πολιτικές αλλαγές που ακολούθησαν επέτρεψαν στο merengue de orquesta να ακουστεί και να αναπτυχθεί και έξω από τα σύνορα της χώρας.⁷¹

2.2.2 Ενορχήστρωση

Τα τραγούδια έχουν γρήγορες ενορχηστρώσεις με ρυθμό 2/4.⁷² Η ενορχήστρωση ενός παραδοσιακού σχήματος, που ερμηνεύουν meringue típico είναι ένα διατονικό ακορντεόν, ένα διπλής όψης κρουστό, που ονομάζεται tambora και κρατιέται στα πόδια του εκτελεστή, και ένα guira. Το guira είναι ένα κρουστό όργανο που έχει ένα παρόμοιο άκουσμα με τις μαράκες. Αποτελείται από ένα φύλλο μετάλλου με μικρά καρούμπαλα στην επιφάνειά του (που δημιουργούνται από σφυρί και καρφιά), το οποίο εφαρμόζεται στο σχήμα ενός κυλίνδρου, και παίζεται με ένα σκληρή βούρτσα. Το guira παίζεται κυρίως στις χαμηλές νότες του μέτρου με έναν ακόμα χτύπο στο «και-α» του χτύπου σε ορισμένα σημεία. Παίζεται ακόμα και σε πιο πολύπλοκους ρυθμούς ορισμένες φορές που γενικά ορίζει τον ρυθμό. Ο ρυθμός Caballito ή ο ρυθμός 1/4 και 2/8 είναι επίσης κοινοί. Το Tambora παίζεται από την μια μεριά με την παλάμη του χεριού και από την άλλη με ένα ραβδί στις συγκοπές της μουσικής.

Το παραδοσιακό (μερικοί θεωρούν και θεμελιώδες) ρυθμικό μοτίβο του merengue είναι το quintillo. Ουσιαστικά είναι ένα συγκεκριμένο μοτίβο του οποίου

---

⁷¹ [www.iasorecords.com/music/merengue-de-orquesta&t=Merengue de Orquesta](http://www.iasorecords.com/music/merengue-de-orquesta&t=Merengue%20de%20Orquesta) ανακτήθηκε στις 20/10/2013

⁷² Blatter, Alfred, *Revisiting music theory: a guide to the practice*, 2007, Taylor & Francis Group, σ.28

το σχέδιο χωρίζεται από πέντε διαδοχικά χτυπήματα στο κρουστό tambora. Στη μετάβαση μεταξύ κάθε δεύτερου και τρίτου χτύπου, το χτυπούσαν εναλλάξ μια με το χέρι και μια με το ραβδί. Για τους παραδοσιακούς ένα τραγούδι merengue χωρίς quintillo δεν είναι ένα πραγματικό merengue, μια οπτική γωνία που έχει εξαφανιστεί, καθώς άλλες μορφές χρησιμοποιούνται πιο συχνά.

Αρχικά το Merengue Típico Cibaeno⁷³, παιζόταν σε έγχορδα όργανα όπως ήταν το tres και το cuarto, αλλά όταν οι Γερμανοί έφτασαν στο νησί στα τέλη της δεκαετίας του 1990 ανταλλάζοντας τα μουσικά τους όργανα για καπνό, το ακορντεόν γρήγορα έγινε ο αντικαταστάτης των εγχόρδων ως πρωταγωνιστικό όργανο. Τα συγκροτήματα που παίζουν αυτό το είδος έχουν διάφορους ρυθμούς στα τραγούδια τους με πιο γνωστά το merengue και το rambiche. Τις δεκαετίες 1930 έως 1950 ένα μπάσο συχνά χρησιμοποιούνταν, το οποίο ονομαζόταν marimba και θύμιζε ένα πιάνο με 3 – 6 μεταλλικά κλειδιά τα οποία παιζόντουσαν με τον αντίχειρα. Τα κυρίως κρουστά guira και timbora αποτελούν μέρος του είδους από τότε που ακόμα δεν είχε εμφανιστεί και αποτελούσε μονάχα μια ιδέα και για τον λόγο αυτό θεωρούνται συμβολικά όργανα όχι μόνο για το είδος αλλά και για την χώρα. Το guira πιστεύεται ότι είναι ένα όργανο των ιθαγενών της περιοχής ενώ το timbora είναι αφρικάνικης προέλευσης. Η μουσική τους, μαζί με το ευρωπαϊκό ακορντεόν, συνδιάζει τρεις πολιτισμούς που αποτελούν σήμερα την χώρα του Άγιου Δομίνικου.

Ένας από τους σημαντικότερους συνθέτες ήταν ο Francisco “Nico” Lora (1880 – 1971)⁷⁴ ο οποίος εισήγαγε το ακορντεόν στο merengue típico στις αρχές του 20ου αιώνα. Ο Tatico Henriquez⁷⁵ θεωρείται ο νονός του σύγχρονου merengue típico, και αντικατέστησε τη marimba με το ηλεκτρικό μπάσο και πρόσθεσε το σαξόφωνο, ώστε να δημιουργήσει ένα πιο πλούσιο ηχόχρωμα με το ακορντεόν. Ακόμα μια καινοτομία στο είδος ήταν η προσθήκη του bass drum το οποίο παιζόταν με ένα πετάλι στα πόδια του μουσικού, το οποίο ήταν ιδέα που εφάρμοσε ο Rafael Solano⁷⁶.

Την δεκαετία του '90, αν και μερικές καινοτομίες είχαν πραγματοποιηθεί, τα περισσότερα σχήματα κράτησαν την δομή των πέντε μελών στο συγκρότημα που

---

⁷³ Sydney Hutchins, 2002 “meringue típico, history”, ανακτήθηκε 17 Δεκεμβρίου 2012, στο <http://www.merengue-ripiao.com/history.htm> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

⁷⁴ Βλέπε Παράρτημα ‘Α: Βιογραφικά

⁷⁵ Βλέπε Παράρτημα ‘Α: Βιογραφικά

⁷⁶ Βλέπε Παράρτημα ‘Α: Βιογραφικά

αποτελούνταν από το ακορντεόν, το σαξόφωνο, το guira το ηλεκτρικό μπάσο και το tambora.⁷⁷ Ποιο συγκεκριμένα, μερικές από τις νεότερες μπάντες είχαν προσθέσει πλήκτρα, κόνγκας και timbales, με σκοπό να καλύψουν το κενό μεταξύ του είδους típico και orquesta και να έχουν μεγαλύτερο κοινό. Ο πιο δημοφιλής μουσικός της εποχής είναι ο El Prodigio⁷⁸, ένας νεαρός με ακορντεόν ο οποίος είχε κερδίσει τον σεβασμό όλων των μουσικών του είδους ανεξαρτήτως ηλικίας. Αν και είχε γίνει διάσημος για τις ηχογραφήσεις των δικών του τραγουδιών, ήταν ικανός να παίζει όλα τα παραδοσιακά τραγουδια típico. Στην Νέα Υόρκη συγκροτήματα όπως οι Fulanito⁷⁹ συνδύασαν το ακορντεόν του típico με φωνητικά ραπ. Αυτό προσέλυσε ένα νέο κοινό στο merengue típico.

Τα τραγουδια merengue típico συνθέτονται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος είναι το καθαρά ρυθμικό μέρος του τραγουδιού όπου χρησιμοποιείται για την παρουσίαση της μελωδικής γραμμής του τραγουδιού και των στίχων. Για τον λόγο αυτό οι αυτοσχεδιασμοί των τραγουδιστών περιορίζονται στο τέλος κάθε στίχου όπου το σαξόφωνο ή το ακορντεόν εκτελεί γεμίσματα στο τραγούδι. Το δεύτερο μέρος κυριαρχείται από αυτοσχεδιασμούς, πολύπλοκους ρυθμούς και δυνατές μελωδίες με σκοπό να αφυπνήσουν τους χορευτές σε ένα πιο δυναμικό αυτοσχεδιασμό στο χορό τους. Τα είδη Orquesta και Big Band merengue αποτέλεσαν την μουσική για τους μεσαίους και υψηλής τάξης ανθρώπων τον 20ο αιώνα, αν και παίζονταν από την δεκαετία του 1850 στα σπίτια της υψηλής κοινωνίας. Μοραλιστές της εποχής κατάφεραν και το απαγόρευσαν περίπου δυο δεκαετίες αργότερα, με αποτέλεσμα να εξαφανιστεί το είδος από τις μεγάλες πόλεις. Ωστόσο ο Nico Lora, ο οποίος ήταν μουσικός της χαμηλότερης κοινωνίας κατάφερε να το κρατήσει ζωντανό και επανήλθε στις πόλεις την δεκαετία του 1910.

Την δεκαετία αυτή αρκετοί μουσικοί όπως οι Julio Alberto Hernandez, ο Juan Espinola⁸⁰ και ο Juan Francisco Gracia, προσπάθησαν να αναστήσουν τον χορό δημιουργώντας παρτιτούρες για ορχηστρική merengue βασισμένη σε παραδοσιακές μελωδίες.

---

⁷⁷ Paul Austerlitz, *Merengue : Dominican Music and Dominican Identity*, 1997, Temple University Press, σ. 107

⁷⁸ Βλέπε Παράρτημα 'Α: Βιογραφικά

⁷⁹ Βλέπε Παράρτημα 'Β: Μουσικά Είδη και Συγκροτήματα

⁸⁰ Βλέπε Παράρτημα 'Α: Βιογραφικά

Ενώ αυτές οι πρώιμες προσπάθειες στην ορχηστρική merengue κατάφεραν μόνο να “σκανδαλίσουν” το κοινό τους, οι πολιτικές αλλαγές στον Άγιο Δομίνικο τα επόμενα χρόνια κατάφεραν την αναγέννηση της merengue.

2.2.3 Εξάπλωση της Merengue⁸¹

Η merengue ακούγεται στη Νέα Υόρκη από την δεκαετία του 1930, όταν ο Eduardo Brito τραγούδησε τον εθνικό ύμνο του Άγιου Δομίνικου εκεί. Κατά την διάρκεια της μεταναστευσης των Δομινικανών στις δεκαετίες 1960 – 1970 η μουσική αυτή απέκτησε πολύ μεγάλη δημοσιότητα. Το 1967 οι Joseito Mateo, Alberto Beltran⁸² και ο Primitivo Santos έπαιξαν merengue μουσική στο Madison Square Garden.

Μέχρι την δεκαετία του 1980 η merengue ήταν τόσο δημοφιλής που ξεπερνούσε και την salsa στο ραδιόφωνο. Η δεκαετία του 1980 αποτέλεσε επίσης την δημιουργία των αποκλειστικά γυναικείων συγκροτημάτων και οι “las Chicas del Can” έγιναν αρκετά δημοφιλείς. Από τότε μουσικοί όπως ο Juan Luis Guerra σπούδαζαν στο Boston’s Berklee school και οι Tono Rosario και Luis Diaz παγκοσμιοποίησαν την merengue. Ο Guerra συνεργάστηκε με τον Francisco Ulloa⁸³ και μαζί αναζήτησαν παραδοσιακές ρίζες της merengue καθώς και συνεργάστηκαν με Αφρικανούς κιθαρίστες και πειραματίστηκαν με ήχους που προέρχονταν από την Καραϊβική. Ο Diaz από την άλλη ανέμιξε είδη όπως merengue και bachata και έβαλε στις μουσικές του στοιχεία από ροκ μουσική.

Τον 21ο αιώνα μουσικοί που έπαιζαν σε ορχήστρες ανησυχούσαν ότι το είδος τους δεν θα ακουγόταν πλέον εξαιτίας της bachatas και της merengue. Ωστόσο μεγάλα ονόματα του είδους εξακολούθησαν να έχουν ένα ευρύ κοινό και η μουσική τους να πουλάει. Η ποπ merengue επηρέασε και το γειτονικό νησί Puerto Rico το οποία κατάφερε και έβγαλε τους δικούς της αστέρες όπως την Olga Tanon.

---

⁸¹ Paul Austerlitz, *Merengue : Dominican Music and Dominican Identity*, 1997, Temple University Press, σ. 123, 124, 128, 133, 134.

⁸² Βλέπε Παράρτημα ‘Α: Βιογραφικά

⁸³ Βλέπε Παράρτημα ‘Α: Βιογραφικά

Σήμερα το είδος της merengue de orquesta είναι το πιο δημοφιλές. Αποτελείται από μία ομάδα πνευστών με συνοδεία σαξόφωνο, πιάνο, hi-hat, timbales, conga, και χωρωδία. Στο merengue típico το σαξόφωνο αποτελεί αντικατάστατο του ακορντεόν και συνοδεύεται από ένα ηλεκτρικό μπάσο.

2.2.4 Σύνδεση μουσικής και ρυθμικής ερμηνείας

Στο είδος της merengue δεν υπάρχει κάποιο σταθερό βηματολόγιο που ακολουθείτε από τους χορευτές. Η βάση του χορού αυτού βασίζεται στη φιλοσοφία της κουβανέζικης κίνησης, η οποία υποστηρίζει ότι πρώτα πραγματοποιείτε ένα βήμα με την προβολή του στη θέση που επιθυμεί να γίνει και ύστερα πραγματοποιείται η μεταφορά του βάρους από το ένα πόδι στο άλλο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την κίνηση του γοφού με κατεύθυνση πίσω και αντίθετη με το πόδι που θα πραγματοποιήσει το βήμα. Πιο αναλυτικά εάν επιθυμεί ο χορευτής να πραγματοποιήσει βήμα (οποιασδήποτε κατεύθυνσης) με το αριστερό του πόδι τότε ο γοφός θα κινηθεί περιστροφικά πίσω πριν τα δεξιά. Ύστερα σε δεύτερο χρόνο το βάρος θα μεταφερθεί στο αριστερό πόδι που έχει τοποθετηθεί εκεί που επιθυμεί ο χορευτής και μαζί του παρασέρνει και τον γοφό σε θέση πίσω και αριστερά ελευθερώνοντας το δεξί πόδι να πραγματοποιήσει το επόμενο βήμα. Η ίδια διαδικασία πραγματοποιείται διαρκώς εναλλάξ με το πόδι που χρησιμοποιείται κάθε φορά.

2.3 Reggaeton

Οι ρίζες της reggaeton εμφανίζονται στον Παναμά, ως ένα είδος Ισπανικού reggae.⁸⁴ Η μουσική εξαπλώθηκε στα επόμενα χρόνια και στην κεντρική Αμερική και συνέχισε την εξέλιξή της στο Πουέρτο Ρίκο όπου και ονομάστηκε reggaeton με εξαιτίας της προσαρμογή της τζαμαϊκανής γλώσσας στο είδος και γενικά της

⁸⁴ Franco, Edgardo A., "Muévelo (move it!): from Panama to New York and back again, the story of El General", (Interview by Christoph Twickel), *Reggaeton*, Eds. Raquel Z. Rivera, Wayne Marshall, and Deborah Pacini Hernandez, Durham: Duke University Press, 2009. σ. 101-102

Aulder, Leonardo Renato. "The Panamanian Origins of Reggae en Español: Seeing History through 'los ojos café' of Renato". (Interview by Ifeoma C. K. Nwankwo), *Reggaeton*, Eds. Raquel Z. Rivera, Wayne Marshall, and Deborah Pacini Hernandez. Durham: Duke University Press, 2009. σ.89-98.

κουλτούρας του Παναμά και του Πουέρτο Ρίκο. Οι κάτοικοι της χώρας κατέγραφαν μουσική στην Ισπανική διάλεκτο απο την δεκαετία του 1970 και καλλιτέχνες όπως ήταν οι El General, Nando Boom, Renato και Black Apache θεωρούνται οι πρώτοι ισπανικής καταγωγής DJ που αναδείχθηκαν από τον Παναμά. Ο El General θεωρείται ο πατέρας της ισπανικής reggae ο οποίος συνδύασε τη τζαμαϊκανή reggae με στοιχεία της Λατινικής Αμερικής. Η μετάφραση της τζαμαϊκανών τραγουδιών στα ισπανικά ήταν μια κοινή ασχολία και εξαιτίας αυτού προέκυψε ο όρος “Spanish Reggae”. Ωστόσο την δεκαετία του 1980 ο Πουερτορικανός καλλιτέχνης της reggaeton και τραγουδιστής hip – hop, Vico C κυκλοφόρησε τις παραγωγές του στο νησί που ζούσε, βοηθώντας την διάδοση του είδους και αναγνωρίζοντας τον για το επίτευγμά του.⁸⁵

Παράλληλα το χιπ – χοπ και η reggae στο Πουέρτο Ρίκο βρισκόντουσαν σε ανάπτυξη εξαιτίας της αυξημένης εισαγωγής τζαμαϊκανής reggae. Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας οι Πουερτορικανοί είχαν αρχίσει να συνθέτουν τους δικούς τους ρυθμούς βασισμένοι στις επιρροές απο το χιπ – χοπ και άλλα είδη. Αυτά θεωρούνται οι πρώτες παραγωγές “κανονικής” reggaeton, που αρχικά είχαν λάβει το όνομα “Under” το οποίο προέκυπτε από το underground. Ο όρος “underground” προέρχεται από καλλιτέχνες του χιπ – χοπ οι οποίοι προκειμένου να αποφύγουν την διάδοσή του στο ευρύ κοινό υιοθέτησαν αυτόν τον όρο ώστε να είναι το είδος τους αναγνωρίσιμο μόνο μέσα στα πλαίσια του δικού τους κύκλου. Η μουσική διαδιδόταν μέσω αντιγραφής από κασέτα σε κασέτα και από δίκτυα που δεν απευθύνονταν στο ευρύ κοινό, μέχρι και τα τέλη του 1990.

Dj Playero αποτελούσε έναν από τους πιο γνωστούς παραγωγούς “underground” μουσικής και κυκλοφόρησε αρκετές κασέτες που περιείχαν μερικά τραγούδια από τους πλέον γνωστούς καλλιτέχνες όπως ο Daddy Yankee.⁸⁶

Το είδος άλλαζε μορφές στο πέρασμα των χρόνων δέχοντας διάφορες ονομασίες όπως “Melaza”, “musica underground” και “Dem Bow” το οποίο όνομα προερχόταν από ένα χαρακτηριστικό του ρυθμού που βασιζόταν κυρίως στο snare drum που μέχρι και σήμερα ακούγεται σε όλα τα τραγούδια reggaeton.⁸⁷ Αυτός ο

---

⁸⁵ Wayne Marshall, 2006. "Rise of Reggaeton", *The Phoenix*, ανακτήθηκε 17 Δεκεμβρίου 2012 στο <http://thephoenix.com/Boston/Music/1595-rise-of-reggaeton/> σ.28

⁸⁶ Wayne Marshall, ο.π. σ.96

⁸⁷ Wayne Marshall, ο.π. σ. 54

ρυθμός, δημιουργήθηκε κάτω από τον παραγωγό Bobby Dixon και αρχικά είχε εκτελεστεί από τους Steely & Cleve. Ακούστηκε για πρώτη φορά στο τραγούδι “Dem Bow” από τον τζαμαϊκανό καλλιτέχνη Shabba Ranks το 1991. Ωστόσο η καταγωγή του δεν μπορεί να εντοπισθεί σε έναν μοναδικό παραγωγό καθώς το μοτίβο του είναι επηρεασμένο από διάφορους λαούς όπως Δυτικούς Ινδιάνικους δίνοντας του ένα ξεχωριστό άκουσμα. Το “Dem Bow” δημιουργήθηκε ψηφιακά και αποτελεί έναν σκελετό στο ρυθμό της reggaeton της εποχής εκείνης. Ο ρυθμός και το τραγούδι έφτασαν σε υψηλότερη δημοτικότητα όταν διασκευάστηκε στα Ισπανικά. Ακόμα και στην σύγχρονη reggaeton ακούγονται πολλές φορές επιρροές από την αρχική ενορχήστρωση του τραγουδιού αυτού καθώς και η πρώτη δομή του ρυθμού “dem bow”.

Το 2004 υπήρξε το έτος όπου η reggaeton απέκτησε δημοσιότητα στις Ηνωμένες Πολιτείες και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Υπήρχαν πολλοί εκπρόσωποι του είδους. Την ίδια χρονιά ένας τραγουδιστής, ο N.O.R.E., κυκλοφόρησε ένα τραγούδι με τίτλο “Oye Mi Canto” στο οποίο συμμετείχαν οι Nina Sky⁸⁸ και Daddy Yankee⁸⁹. Μετά την κυκλοφορία του τραγουδιού ο Daddy Yankee δεν άργησε να κυκλοφορίσει το άλμπουμ του και το single με τίτλο “Gasolina” το οποίο έκανε μεγάλη επιτυχία και κυκλοφόρησε παγκοσμίως διαδίδοντας ταυτόχρονα και το είδος του reggaeton.⁹⁰

Διάσημοι καλλιτέχνες του είδους εκείνης της εποχής υπήρξαν οι Don Omar,⁹¹ Wishin & Yandel⁹² και πολλοί ακόμη.

Από το έτος του 2006 και ύστερα παρατηρούνται τεράστιες πωλήσεις cd reggaeton από διάφορους καλλιτέχνες, τα οποία εκλέχθηκαν και στα καλύτερα ραπ άλμπουμ και μεγαλύτερες πωλήσεις στο έτος.

---

⁸⁸ Βλέπε Παράρτημα ‘Α: Βιογραφικά

⁸⁹ Βλέπε Παράρτημα ‘Α: Βιογραφικά

⁹⁰ Sara Corbett, 2006, “The King of Reggaeton”. *The New York Times*, ανακτήθηκε 17 Δεκεμβρίου 2012 στο <http://www.nytimes.com/2006/02/05/magazine/05reggaeton.html?pagewanted=all& r=0>

⁹¹ Βλέπε Παράρτημα ‘Α: Βιογραφικά

⁹² Βλέπε Παράρτημα ‘Α: Βιογραφικά

2.3.1 Στίχοι και θεματολογία

Η δομή των στίχων του reggaeton θυμίζουν εκείνη του χιπ χοπ, και οι περισσότεροι καλλιτέχνες δεν τραγουδάνε τους στίχους τους αλλά τους απαγγέλουν με έναν πιο χιπ χοπ τρόπο. Ωστόσο αντίθετα με την χιπ χοπ ένας αξιόλογος αριθμός των καλλιτεχνών του reggaeton επιλέγουν να χρησιμοποιήσουν και τραγούδι και απλή απαγγελία κατά την εκτέλεση των στίχων τους.

Το reggaeton ξεκίνησε ως είδος που ερμηνευόταν από άνδρες καλλιτέχνες. Με αργό και σταθερό ρυθμό όμως εμφανίστηκαν και γυναίκες καλλιτέχνες που ασχολήθηκαν με το είδος.

Η λατινική προέλευση του reggaeton εντοπίζεται παντού όπως στην μουσική, στους στίχους και οπτικά στα βίντεοκλιπ τους. Συνήθως οι στίχοι δεν περιέχουν λέξεις ακατάλληλες για το ευρύ κοινό ωστόσο έχουν υπάρξει τραγούδια όπως του Daddy Yankee το “Gangsta Zone” στο οποίο συμμετείχε και ο Snoop Dogg⁹³ στα οποία δεν υπάρχει κανένας ενδιασμός για την χρήση ακατάλληλων λέξεων. Επίσης οι Alexi & Fido⁹⁴ έχουν χρησιμοποιήσει λέξεις με διπλή σημασία προκειμένου να μην απαγορευτούν τα τραγούδια τους στις τηλεοράσεις και ραδιοφωνικούς σταθμούς.

2.3.2 Reggaeton στην Λατινική Αμερική

Η reggaeton είναι πολύ διάσημη σε χώρες της Λατινικής Αμερικής όπως στον Παναμά, στην Κολομβία, στον Άγιο Δομίνικο, στη Κούβα και στην Βενεζουέλα. Η reggaeton έχει καθιερωθεί ως είδος σε πολλά πάρτυ και διοργανώσεις μαζί με salsa, bachata καθώς και merengue και έχει πολύ μεγάλο κοινό.

Σε μερικές Λατινικές χώρες όπως στην Κούβα όπου η γλώσσα και η ιδεολογία της ζωής τους προβάλλεται μέσω της μουσικής τους, η ανάπτυξη του reggaeton δεν είναι και τόσο ευπρόσδεκτη. Αυτή η νοοτροπία επικρατεί κυρίως στην κοινότητα του χιπ χοπ που θεωρούν ότι επισκιάζει την ανάπτυξη του είδους τους. Σύμφωνα με τον

---

⁹³ Βλέπε Παράρτημα ‘Α: Βιογραφικά

⁹⁴ Βλέπε Παράρτημα ‘Α: Βιογραφικά

Βρετανό Geoff Baker πολλοί κριτικοί μουσικής ισχυρίζονται ότι οι στίχοι είτε αναφέρονται μονάχα σε σεξουαλικό περιεχόμενο, είτε στον τραγουδιστή τον ίδιο και τον χορό, ή ακόμα και στην ανάμειξη αυτών των τριών μεταξύ τους.⁹⁵

2.3.3 Reggaeton στην Ευρώπη

Στην Ευρώπη η reggaeton δεν έχει γίνει τόσο δημοφιλής όσο στην Λατινική Αμερική. Ωστόσο έχει μεγάλη απήχηση σε Λατινοαμερικάνους μετανάστες, κυρίως στην Ισπανία και στην Ιταλία. Μια ισπανικής καταγωγής ιδέα ονομάζεται “La Cancion del Verano” (The Summer Song), κατω από την οποία ένα η δύο τραγούδια καθορίζουν τα συναισθήματα για την κάθε εποχή. Ήταν αυτή η ιδέα που αποτέλεσε την βάση για την εμφάνιση και ανάπτυξη τραγουδιών reggaeton όπως ήταν το “Papi Chulo” του Lorna το 2003, το “Baila Morena” του Hector y Tito και το “Gasolina” του Daddy Yankee το 2005.

---

⁹⁵ Baker, G., “The politics of dancing: Reggaetón and rap in Havana, Cuba”, 2009, Rivera, R., Pacini Hernandez, D., & Marshall, W. (Eds.), In: *Reggaetón*. Durham: Duke University Press. σ.67

3. Κούβα:

Η Κούβα έχει αναπτύξει ένα πλήθος μουσικών ειδών όπως το mambo, cha cha cha, τη rumba και τη salsa, σε Ευρωπαϊκές και Αφρικάνικες κουλτούρες. Από τον 19^ο αιώνα η μουσική της έχει μεγάλες επιρροές σε όλο τον κόσμο.

Η μουσική της Κούβας, συμπεριλαμβανομένων των μουσικών οργάνων και των χορών, κατάγεται κυρίως από την Ευρώπη (Ισπανία), για παράδειγμα η ισπανική κιθάρα, και την Αφρική όπως τα bongos, τα conga, οι timbales. Οι μουσικές φόρμες, όπως η habanera και το mambo πλέον αποτελούν μια ένωση αυτών των δύο πολιτισμών, και σχεδόν δεν έχει καμία αυθεντική φόρμα Ινδιάνικης προέλευσης.

Για να γίνει πιο κατανοητή η εξέλιξη των κουβανέζικων μουσικών ειδών, θα ακολουθήσει μία σύντομη ιστορική αναδρομή που θα αναφέρεται στην πορεία των κυριότερων εκπροσώπων της κουβανέζικης μουσικής από τον 18^ο έως τον 20^ο αιώνα.

3.1 Ιστορική αναδρομή: 18^{ος} – 20^{ος} αιώνας

Συνθέτες που έζησαν κατά τη διάρκεια του 18^{ου}-19^{ου} αι. και τα έργα τους εξέλιξαν/πλούτισαν την κουβανέζικη μουσική ήταν ο Esteban Salas y Castro (1725-1803)⁹⁶ ο οποίος αφιέρωσε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του μελετώντας την μπαρόκ μουσική και συνθέτοντας μουσικά έργα για την εκκλησία.⁹⁷ Ο ιερέας Juan Paris (1759-1845)⁹⁸ ακολούθησε τον Esteban και αργότερα θεωρήθηκε ένας από τους μεγαλύτερους συνθέτες της εποχής⁹⁹. Ο Manuel Saumell (1818-1870) ο πρώτος διακεκριμένος μουσικός συνθέτης που σύνθεσε έργα της contradanza, ένα είδος χορευτικής μουσικής, πολλές φορές υμνείται ως ο πατέρας της μουσικής αυτής. Άλλοι διακεκριμένοι μουσικοί ήταν ο Laureano Fuentes (1825-1898)¹⁰⁰, ο Gaspar

⁹⁶ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

⁹⁷ Hernández Balaguer, Pablo, *Los villacicos, cantadas y pastorelas de Esteban Salas*. 1986, Editorial Letras Cubanas, University of Texas

⁹⁸ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

⁹⁹ Carpentier, Alejo, *Music in Cuba*, 2002, University of Minnesota Press, Minneapolis MN.

¹⁰⁰ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

Villate (1851-1891)¹⁰¹ και ο Jose White (1836-1918). Ένας άλλος μουσικός, ο Louis Moreau Gottschalk (1829-1869)¹⁰², απέκτησε μουσική παιδεία από το κονσερβατόριο του Παρισιού. Σε μία από τις συναυλίες του έπαιξε το τραγούδι του “Adios a Cuba” αλλά δυστυχώς η παρτιτούρα του κομματιού του δεν κατάφερε να σωθεί την σημερινή εποχή.¹⁰³ Τον Φεβρουάριο του 1860 ο Gottschalk δημιούργησε ένα τεράστιο έργο με τίτλο “La nuit des tropiques” στην Αβάνα. Περιλάμβανε περίπου 250 μουσικούς και μια χορωδία 200 ατόμων, καθώς και μία ομάδα χορού “tumba Francesca”¹⁰⁴ από το Santiago de Cuba.

Κατά την διάρκεια του 20ου αιώνα υπήρξαν μεγάλοι συνθέτες που συνέβαλαν στην εξέλιξη της μουσικής, στο κίνημα του “Αφροκουβανισμού” και στη ίδρυση οργανισμών και κοινοτήτων για τους Κουβανούς συνθέτες. Ο Amadeo Roldan (1900-1939)¹⁰⁵ & Alejandro Garcia Caturla (1906-1940)¹⁰⁶ ήταν δύο από αυτούς καθώς και ο Gonzalo Roig (1890-1970). Ένας από τους σημαντικότερους συνθέτες και πιανίστες που αξίζει να μελετήσουμε, ήταν ο Ernesto Lecuona (1895-1963)¹⁰⁷ ο οποίος έγραψε έργα που υπήρξαν μεγάλη επιρροή για ολόκληρη την Λατινική Αμερική.

Ένα φαινόμενο που χαρακτήρισε την μουσική της Κούβας ήταν ο διαχωρισμός μεταξύ κλασσικής και μοντέρνας λαϊκής (κρεολής) μουσικής. Με το όρο «κλασική μουσική» χαρακτηρίζεται η μουσική που αναπτύχθηκε στην Κούβα από τους ντόπιους κατοίκους της χώρας πριν την άφιξη των μεταναστών. Το είδος της μουσικής που χαρακτηρίζεται ως «κρεολή» πήρε την ονομασία του από την ομώνυμη γλώσσα, που δημιουργήθηκε από ένα συνδυασμό λέξεων μεταξύ των γλωσσών των μεταναστών που έφτασαν στην Κούβα στα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Οι γλώσσες αυτές περιείχαν Αφρικάνικες διαλέκτους, Ταϊνικές (γλώσσα ιθαγενών Καραϊβικής), Αγγλικά, Γαλλικά και Ισπανικά. Στην Κούβα μουσικοί είχαν γράψει και κλασική αλλά και μοντέρνα λαϊκή μουσική αλλά η διαχώριση των ειδών έγινε

---

¹⁰¹ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

¹⁰² Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

¹⁰³ Starr, S. Frederick, *Bamboula! The life and times of Louis Moreau Gottschalk*, 1995, Oxford University Press, p. 180

¹⁰⁴ Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη & Συγκροτήματα

¹⁰⁵ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

¹⁰⁶ Sublette, Ned, *Cuba and its music: from the first drums to the mambo*, 2004, Chicago Review Press, First Edition σ.2

Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

¹⁰⁷ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

ξεκάθαρη μετά το 1960, όπου το καθεστώς αποδοκίμασε την λαϊκή μουσική και έκλεισε τα περισσότερα νυχτερινά κέντρα διασκέδασης ενώ ενίσχυσε οικονομικά την διάδοση της κλασικής μουσικής παρά των λαϊκών κρεολών φορμών. Μετά την κουβανέζικη επανάσταση το 1959, μια νέα γενιά κλασικών συνθετών παρουσιάστηκαν στη χώρα. Ο πιο σημαντικός από αυτούς θεωρείται ο κιθαρίστας Leo Brouwer¹⁰⁸, ο οποίος έκανε μεγάλες καινοτομίες στην κλασική κιθάρα και ήταν ο διευθυντής της συμφωνικής ορχήστρας της Αβάνας. Στις αρχές του 1970 διεύθυνε το “Cuban Institute of Instrumental and Cinematographic Arts (ICAIC), και στην φόρμα του είχε καθιερώσει το κίνημα nueva trova.

Επίσης αξιόλογοι μουσικοί ήταν ο Manuel Barrueco¹⁰⁹, κλασικός κιθαρίστας, διεθνώς αναγνωρισμένος και ο Ernesto Tamayo, ο οποίος ήταν μαθητής του Leo Brouwer και εμφανίζεται σε συναυλίες σε όλο τον κόσμο.

Κουβανέζικης καταγωγής κλασικοί πιανίστες είναι διάφοροι που έχουν ηχογραφήσει με τις μεγαλύτερες συμφωνίες του κόσμου, όπως ο Jorge Bolet¹¹⁰ (φίλοι με Rachmaninoff και Liszt), Horacio Gutierrez¹¹¹ (ασημένιο μετάλλιο στον διαγωνισμό του Tchaikovsky), και ο Santiago Rodriguez¹¹² ο οποίος έχει βραβευτεί για την δεξιοτεχνία του στο πιάνο.

---

¹⁰⁸ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

¹⁰⁹ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

¹¹⁰ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

¹¹¹ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

¹¹² Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

3.2 Μουσικά είδη και εξέλιξη

3.2.1 1920 – 1930

Ένα από τα πρώτα είδη που μας απασχολούν είναι το είδος της son¹¹³. Η son ήρθε στην Αβάνα πιθανώς στις αρχές του αιώνα. Μέχρι την δεκαετία του 1920 αποτελούσε μια από τις δημοφιλείς μουσικές φόρμες στην Κούβα. Ηχογραφήσεις από τους Septeto Nacional¹¹⁴ καταγράφονται από το 1918. Την δεκαετία του 1930 ηχογραφήσεις από το μουσικό σύνολο Septeto Nacional κυκλοφορούσαν σε όλο τον κόσμο. Τρομπέτες και νέα μουσικά όργανα εμπλούτισαν την μουσική φόρμα της son, οδηγώντας την να είναι κύρια πηγή έμπνευσης για τις μετέπειτα φόρμες στην Κούβα.

Οι “The son sextetos” έκαναν πέρα για τους “septetos”, περιλαμβάνοντας όργανα όπως η κιθάρα ή το κόντρα μπάσο, μπόνγκος, κλαβιέ και μαράκες. Η τρομπέτα παρουσιάστηκε αργότερα στα τέλη της δεκαετίας του '20 με σκοπό την βελτίωση της αύξησης της έντασης των τραγουδιών. Οι τραγουδιστές θα αυτοσχεδίαζαν καθώς το κλαβιέ θα έπαιζε από πίσω τις συνηθισμένες μελωδίες των κομματιών.

3.2.2 1940 – 1950

Την δεκαετία του 1940 ο Chano Pozo¹¹⁵ καινοτόμησε δημιουργώντας ένα μέρος της bebop επαναστατικό είδος της τζαζ, παίζοντας conga μαζί με τον Dizzy Gillespie¹¹⁶ και τον Machito¹¹⁷ στην Νέα Υόρκη. Η κουβανέζικη τζαζ είχε ξεκινήσει πολύ νωρίτερα στην Αβάνα, μεταξύ 1910 έως 1930.

Ο Arsenio Rodríguez, ένας από τους διασημότερους εκτελεστές tres¹¹⁸ της Κούβας και ηγέτης της conjunto¹¹⁹, τόνισε τις αφρικανικές ρίζες του son με την προσαρμογή του στυλ guaguancó, και με την προσθήκη ενός cowbell και conga για το ρυθμικό μέρος. Είχε επεκταθεί επίσης ο ρόλος του Tres ως σόλο όργανο.

---

¹¹³ Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη & Συγκροτήματα

¹¹⁴ Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη & Συγκροτήματα

¹¹⁵ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

¹¹⁶ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

¹¹⁷ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

¹¹⁸ Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη & Συγκροτήματα

¹¹⁹ Κουβανέζικη κιθάρα με 6 χορδές όπου η είναι ενωμένες ανά δύο οι χορδές.

3.2.3 1960 – 1970

Η σύγχρονη μουσική της Κούβας είναι γνωστή για την αμείλικτη ανάμειξη του στα είδη. Για παράδειγμα, τη δεκαετία του 1970 είδε τους Los Irakere¹²⁰ να χρησιμοποιούν Bata σε μια μεγάλη μπάντα αυτό έγινε γνωστό ως son-Bata ή Bata-rock. Αργότερα καλλιτέχνες δημιούργησαν την Μοζαμβίκη, η οποία αναμειγνύει conga και mambo, και Bata-rumba¹²¹, το οποίο συνδυάζεται με rumba και μουσική κρούστων είδους Bata. Μείγματα, συμπεριλαμβανομένων των στοιχείων του hip hop, τζαζ και ροκ εν ρολ, είναι επίσης κοινά, όπως στην μπάντα Habana Abierta's rockoson.

3.2.4 1980 – παρόν

Η Son παραμένει η βάση των δημοφιλέστερων μορφών της σύγχρονης κουβανέζικης μουσικής. Εκπροσωπείται από μουσικά συγκροτήματα όπως Septeto Nacional, που επανιδρύθηκαν το 1985, Orquesta Aragón¹²², Orquesta Ritmo Oriental και Orquesta Original de Manzanillo. Η Sierra Maestra¹²³, φημίζεται για το ότι προκάλεσε την αναβίωση των παραδοσιακών son στη δεκαετία του 1980. Το μουσικό στυλ Nueva Trova εξακολουθεί να έχει επιρροή, αλλά τα ανοιχτά πολιτικά θέματα της δεκαετίας του 1960, που αποτελούσε την κύρια θεματολογία του, ήταν έξω από τη μόδα. Εν τω μεταξύ, οι Irakere ένωσαν παραδοσιακή κουβανέζικη μουσική με την τζαζ, και ομάδες όπως NG La Banda¹²⁴, Orishas¹²⁵ και Son 14 συνέχισαν να προσθέτουν νέα στοιχεία στο son, ιδιαίτερα hip hop και funk, σε μορφή Timba. Αυτή η διαδικασία ενίσχυσε την εξαγορά των εισαγόμενων ηλεκτρονικών εξοπλισμών. Υπάρχουν ακόμα πολλοί επαγγελματίες των παραδοσιακών son montuno¹²⁶, όπως ο Eliades Ochoa,¹²⁷ που έχει σημειώσει μεγάλη επιτυχία και περιόδευσε σε μεγάλο

---

¹²⁰ Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη & Συγκροτήματα

¹²¹ Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη & Συγκροτήματα

¹²² Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη & Συγκροτήματα

¹²³ Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη & Συγκροτήματα

¹²⁴ Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη & Συγκροτήματα

¹²⁵ Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη & Συγκροτήματα

¹²⁶ Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη & Συγκροτήματα

¹²⁷ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

βαθμό, ως αποτέλεσμα του ενδιαφέροντος για το montuno son μετά την επιτυχία της Buena Vista Social Club.

Την δεκαετία του 1990 άρχισε η οικονομία να ανοίγεται στον τουρισμό αναπτύσσοντας το ενδιαφέρον για την λαϊκή μουσική του κόσμου. Η Orquesta Aragón, η Charanga Habanera¹²⁸ και οι Candido Fabre y su Banda¹²⁹ ενίσχυσαν και βοήθησαν την μουσική σκηνή του είδους timba να γίνει διάσημο. Το μεγαλύτερο βραβείο στην σύγχρονη κουβανέζικη μουσική αποτελεί το Beny More Award.

3.3 Χορευτικά Μουσικά Είδη

Στην Κούβα αναπτύχθηκαν πολλά χορευτικά μουσικά είδη μέσα από τους αιώνες και μερικά από αυτά κατάφεραν να εξαπλωθούν σε ολόκληρη την Λατινική Αμερική και αργότερα σε ολόκληρο τον κόσμο.

Μερικά είδη είναι το bolero, η trova, η jazz και η zarzuela που χωρίζεται σε 2 εποχές (baroque και romantic). Τα πιο γνωστά μουσικά είδη που εξαπλώθηκαν σε όλη την Λατινική Αμερική και αργότερα στον υπόλοιπο κόσμο είναι η rumba, το cha cha cha η habanera (που αποτέλεσε το πρώτο είδος χορευτικής μουσικής της Κούβας που διαδόθηκε παγκοσμίως) και η salsa.

Παρακάτω θα αναπτύξουμε μερικά χορευτικά μουσικά είδη της Κούβας.

3.3.1 Mambo

Το Mambo είναι μια μουσική φόρμα και στυλ χορού που αναπτύχθηκε αρχικά στην Κούβα και στη συνέχεια στο Μεξικό. Η λέξη «Mambo» σημαίνει «συνομιλία με τους θεούς» στην γλώσσα Kikongo, που ομιλείται από τους Κεντροαφρικανικούς σκλάβους που μεταφέρθηκαν στην Κούβα.

---

¹²⁸ Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη & Συγκροτήματα

¹²⁹ Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη & Συγκροτήματα

3.3.1.a Ιστορία:

Το σύγχρονο Mambo ξεκίνησε με ένα τραγούδι που ονομάζεται "Mambo", γραμμένο το 1938 από τους αδελφούς Orestes και Cachao López¹³⁰. Το τραγούδι ήταν ένα Danzon, μια μορφή χορού που καταγόταν από τους ευρωπαϊκούς κοινωνικούς χορούς όπως οι αγγλικοί παραδοσιακοί χοροί, της γαλλικής contredanse, και ισπανικής contradanza¹³¹.

Η contradanza έφτασε στην Κούβα τον 18^ο αιώνα, όπου έγινε γνωστή ως danza και απέκτησε πολύ δημοτικότητα. Μετέπειτα, η άφιξη μαύρων από την Αϊτή τον ίδιο αιώνα διαμόρφωσε την contradanza προσθέτοντας ένα καινούριο στοιχείο, το cinquillo, που παρατηρείται και στο αργεντίνικο τάγκο.

Μέχρι το τέλος του 19^{ου} αιώνα είχε γίνει πολύ δημοφιλές είδος και μετέδιδε πολύ ενέργεια στους ακροατές του. Μετέπειτα πήρε την ονομασία danzon. Το συγκρότημα [Arcano y Sus Maravillas](#), ήταν το πρώτο που μετονόμασε ένα μέρος του δημοφιλές χορού της Κούβας mambo. Ήταν ο Orestes Lopez όμως, του οποίου το «Mambo» έγινε γνωστό τραγούδι του είδους. Παρόλα αυτά το πρώτο mambo τραγούδι ηχογραφήθηκε από τον αδερφό του Cachao Lopez με τίτλο «Rarezas», ο οποίος θεωρείται και ο «ιδρυτής της mambo».

3.3.2 Cha-cha-cha

Το Cha-cha-cha αποτελεί ένα κουβανέζικο είδος μουσικής. Είναι πολύ δημοφιλές είδος που χορεύεται και προέρχεται από το είδος danzon που εμφανίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1950.

Ο Enrique Jorrin¹³² σε μία συνέντευξή του αναφέρει για την δημιουργία του είδους ότι σχεδόν από την αρχή της καριέρας του στην σύνθεση χορευτικής μουσικής

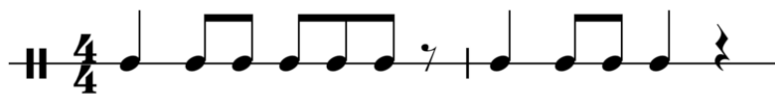
¹³⁰ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

¹³¹ Manuel, Peter, ed. 2009. "Creolizing Contradance in the Caribbean." Philadelphia: Temple University Press, βλέπε επίσης Carpentier, Alejo. 2001. *Music in Cuba*. Minneapolis, University of Minnesota Press. σ 146

¹³² Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

παρατηρούσε τον τρόπο με τον οποίο οι χορευτές, χόρευαν το mambo¹³³. Παρατηρούσε πως είχαν πρόβλημα και δυσκολευόντουσαν με συγκεκριμένους ρυθμούς. Αυτό διότι τα βήματα έπεφταν στα «δυνατά» σημεία του μέτρου δηλαδή στον δεύτερο και τέταρτο χτύπο. Δυσκολευόντουσαν να συγχρονίσουν τα βήματα με την μουσική. Έτσι λοιπόν ξεκίνησε να συνθέτει μελωδίες στις οποίες κάποιος θα μπορούσε να χορέψει δίχως άλλη ενορχήστρωση να τις συνοδεύουν, με όσο λιγότερους συγκεκριμένους ρυθμούς. Τέλος μετακίνησε τα δυνατά σημεία του μέτρου από το τέταρτο και όγδοο που βρισκόταν στο mambo και τα έβαλε στον πρώτο χτύπο του cha-cha-cha. Και έτσι γεννήθηκε το cha-cha-cha από μελωδίες που πρακτικά χορεύονταν από μόνες τους και μια ισορροπία μεταξύ μελωδίας και των χτύπων.¹³⁴

Από την δημιουργία του cha-cha-cha είχε μια συμβιωτική σχέση με τα βήματα που το κοινό δημιούργησε χορεύοντας με το νέο αυτό ήχο.

Εικόνα 2: Βασικός Ρυθμός Cha Cha Cha¹³⁵

Ο Odilio Urfe, περιγράφει το cha cha cha ως «μονοφωνικό, χορωδιακό και φωνητικό στυλ με τόνους από το «chotis madrileñ» και ρυθμικά στοιχεία από το

¹³³ “From nearly the beginning of my career as a composer of dance songs, I watched how the dancers danced the *danzón-mambo*. I noted that most of them had difficulty with syncopated rhythms, owing to the fact that their steps fell on the upbeat (*contratiempo*), or in other words, the second and fourth eighth notes of the (2/4) measure. The dancers dancing on the upbeat and the syncopated melodies made it very difficult to coordinate the steps with the music. I began to compose melodies to which one could dance without instrumental accompaniment, trying to use as little syncopation as possible. I moved the accent from the fourth eighth note- where it was normally found in the *mambo*- to the first beat of the *cha-cha-chá*. And so the *cha-cha-chá* was born- from melodies that were practically danceable by themselves and a balance between melodies on the downbeat and the upbeat.”-Enrique Jorin

Orovio, Helio, *Diccionario de la Música Cubana*, 1981, La Habana, Editorial Letras Cubanas. σ. 130-132

¹³⁴ Βλ. Παραπομπή 133

¹³⁵ Orovio, ό.π., σ. 132

μουσικό στυλ που συγκαταλέγεται στο είδος mambo, το danza, αλλά με μία δομή που ακολουθεί την επόμενη φόρμα «introduction-verse-bridge-coda σε διπλό χρόνο»¹³⁶.

Ο Olavo Alen δίνει έμφαση στην κληρονομία που έλαβε το cha-cha-cha από το danzon. Η δομή του τραγουδιού είναι παρόμοια και το φλάουτο παίζει το ίδιο σημαντικό ρόλο ως μελωδικό όργανο. Επίσης οι timbres εμφανίζονται και στο cha-cha-chá όπως και στο danzon. Η μόνη διαφορά που παρατηρείται είναι το ρυθμικό μοτίβο που παρουσιάζει δύο γρήγορους χτύπους και έπειτα έναν πιο μακρύ (δύο νότες ογδόου και μία νότα τετάρτου).

Εικόνα 3: Ρυθμικό μοτίβο για πιάνο που συνοδεύει ένα τραγούδι Cha Cha Cha¹³⁷

Κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 1950, το cha cha cha διατήρησε την φήμη του χάρη στην προσπάθεια των κουβανών συνθετών που ήταν γνώστες της τεχνικής σύνθεσης danzon μουσικής την οποία χρησιμοποίησαν για δημιουργικότητα πάνω στο cha cha cha. Περιπτώσεις τέτοιων καλλιτεχνών είναι οι Rosendo Ruiz,¹³⁸ Felix Reina, Richard Egues¹³⁹ και Rafel Lay.

Αν και ο ρυθμός κατάγεται από το σχήμα Orquesta America, οι συγγραφείς που μελέτησαν το cha-cha-cha, περιλαμβάνοντας και τον Santos θεωρούν την Orquesta Aragon του Rafael Lay και Richards Egues, και την ορχήστρα του Jose Fajardo να έχουν επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό την ανάπτυξη του cha cha cha. Η

¹³⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Salsa_music

¹³⁷ Oroño, Helio, *Diccionario de la Música Cubana*, 1981, La Habana, Editorial Letras Cubanas. σ. 130-132

¹³⁸ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

¹³⁹ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

τυχαία εμφάνιση της τηλεόρασης και των 33 1/3 RPM δίσκων LP ήταν σημαντικοί παράγοντες σε μια ξαφνική διεθνή δημοτικότητα της μουσικής και του χορού του cha-cha-cha. (Santos 1982). Το cha-cha-cha για πρώτη φορά παρουσιάστηκε στο κοινό με τη μεσολάβηση του Charanga¹⁴⁰, μια τυπική μορφή κουβανέζικης μπάντας χορού που αποτελείται από ένα φλάουτο, έγχορδα, πιάνο, μπάσο και κρουστά. Η δημοτικότητα του cha-cha-cha αναβίωσε επίσης τη δημοτικότητα αυτού του είδους της ορχήστρας.¹⁴¹

3.3.2.a Σύνδεση μουσικής και ρυθμικής ερμηνείας

Ο ρυθμός της μουσικής cha cha cha είναι 4/4. Υπάρχει τονισμός στο πρώτο χτύπο του μέτρου και ένας δευτερεύων τονισμός στο 3^ο χτύπο του μέτρου.¹⁴²

Στην ερμηνεία του μέτρου ο πρώτος και ο τρίτος χτύπος του μέτρου αποτελούν τα 2 βήματα που συνδέονται με τις κοφτές κινήσεις του ποδιού και μια παύση στη μετακίνηση του σώματος. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται ένα κοφτό και απότομο βήμα επιτρέποντας να δοθεί χρόνος στον επόμενο χτύπο του μουσικού μέτρου να ερμηνευτεί με κάποια κίνηση του σώματος και όχι με βηματισμούς. Αυτή η κίνηση συνήθως εκτελείται με την μετατόπιση της λεκάνης σε θέση που δημιουργείται μία νοητή ευθεία από τον αστράγαλο μέχρι και τον ώμο του χορευτή.¹⁴³

Λόγω της ταχύτητας της μουσικής η ρυθμική ερμηνεία της μουσικής στον χορό αποτελείται από γρήγορες και κοφτές κινήσεις των ποδιών. Τα βήματα πραγματοποιούνται στους παρακάτω χρόνους : 1, 2, 3, 4, &.¹⁴⁴ Παρατηρούμε ότι στην άρση του τέταρτου χτύπου, δηλαδή στο δεύτερο μισό του υπάρχει βήμα. Λόγω του ότι υπάρχει ένας χτύπος για δύο βήματα δίνεται βάση στις δυναμικές του ποδιού και στον τρόπο που ο χορευτής πατάει το πάτωμα που χορεύει για να δημιουργήσει την αίσθηση στον θεατή της κοφτής κίνησης. Στους υπόλοιπους χτύπους όπου ο κάθε χτύπος αποτελείται από ένα βήμα τότε ο ερμηνευτής χρησιμοποιεί το πρώτο μισό του

¹⁴⁰ Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη και Συγκροτήματα

¹⁴¹ Alén Rodríguez, Olavo, De lo Afrocubano a la Salsa, 1992, La Habana, Editorial Cubanacan. σ. 87

¹⁴² Walter Laird, The Laird Technique of Latin Dancing 2009, KenadS desing & print, σ.:37

¹⁴³ Walter Laird, ό.π., σ.146

¹⁴⁴ Το “&” αποτελεί την Άρση μεταξύ του τέταρτου χτύπου του μέτρου και του πρώτου χτύπου του επομένου μέτρου.

χτύπου για την μεταφορά του βάρους του στο βήμα που μόλις εκτέλεσε και το δεύτερο μισό για την καταστάλαξη του βάρους του πάνω στο πόδι που πλέον έχει όλο το ποσοστό του βάρους.

Η ρυθμική ερμηνεία ενός χορευτή δεν βασίζεται μόνο στους βασικούς χτύπους του μουσικού μέτρου αλλά αναλύεται και στις άρσεις των χτύπων, και σε επαγγελματικά επίπεδα ο κάθε χτύπος χωρίζεται σε άλλες τέσσερις υποδιαίρεσεις. Τελική μορφή ενός υποδιαιρεμένου μουσικού μέτρου για έναν χορευτή θα είχε την εξής μορφή : 1-e-and-a , 2-e-and-a, 3-e-and-a, 4-e-and-a. (Βλέπε dvd, ενότητα «Cha Cha Cha»).

3.3.3 Rumba

Η rumba αποτελείται από μία οικογένεια κρουστών, τραγουδιών και χορών που γεννήθηκαν στην Κούβα από τον συνδυασμό των παραδόσεων των Αφρικανών που μετανάστευσαν στην Κούβα και των Ισπανών που είχαν δημιουργήσει αποικίες εκεί. Το όνομα προέρχεται από την ισπανικής καταγωγής λέξη «rumbo» που σημαίνει «πάρτυ».¹⁴⁵ Με τον καιρό σταμάτησε να έχει απλά αυτή την σημασία και πήρε την έννοια ενός είδους κουβανέζικης μουσικής αλλά και ενός πολύ συγκεκριμένης μορφής χορού.¹⁴⁶ Είναι μια κοσμική λέξη που δεν συνδέεται με την θρησκεία.¹⁴⁷ Στην Κολομβία ωστόσο ακόμα χρησιμοποιείται με την έννοια του «πάρτυ». Ο Carlos Vidal Bolado¹⁴⁸ (γνωστός απλά ως Carlos Vidal) ήταν ο πρώτος που κατέγραψε εμπορικά αυθεντική λαϊκή ρούμπα.

Η εξάπλωση του όρου “rumba” στην Ευρώπη έγινε στη δεκαετία του 1930 και του 1940 από τον Γάλλο δάσκαλο χορού Monsieur Piere. Χρησιμοποιήθηκε ως ένας όρος που κάλυπτε ένα ευρύ φάσμα μουσικών ειδών, όπως η salsa σήμερα. Ακόμα ο όρος χρησιμοποιείται στον χορό “Rumba” που ανήκει στην κατηγορία των

¹⁴⁵ Peñalosa, David, *Rumba Quinto*, 2010, CreateSpace Independent Publishing Platform Bembe Books. P- 183

¹⁴⁶ Alén Rodríguez, Olavo, *A History of the Congas*, 2002, ανακτήθηκε στις 12/12/2012 από <http://afrocubaweb.com/cidmuc.htm>

¹⁴⁷ Orovio, Helio, *Cuban music from A to Z*, 2004, Duke University Press, Durham NC; Tumi, Bath. p191

¹⁴⁸ Βλέπε Παράρτημα Α: Βιογραφικά

“International Latin-American Dance Syllabus”, όπου η μουσική για αυτόν τον πιο αργό χορό, στη πραγματικότητα είναι το bolero-son. Στην πραγματικότητα δεν βασίζεται στην παραδοσιακή ρούμπα αλλά στο είδος son. Ο λόγος που ονομάστηκε έτσι οφείλεται στον Monsieur Piere ο οποίος θεώρησε ότι ο όρος “rumba” όντας πιο κατανοητός από το ευρύ κοινό θα βοηθούσε καλύτερα στην διάδοση του χορού αυτού. Παρομοίως η Αφρικάνικη ρούμπα βασίζεται στο ίδιο είδος, δηλαδή στο είδος της son.

Ο όρος χρησιμοποιείται σήμερα και για διάφορα είδη μουσικής της Ισπανίας τα οποία δεν είναι απαραίτητο να έχουν κοινά στοιχεία με αυτά της κουβανέζικης ρούμπας. Μπορούμε να διακρίνουμε πέντε βασικά είδη :

- [Cuban Rumba](#), κρουστά, τραγούδι και χοροί που οφείλουν την καταγωγή τους στους σκλάβους της Αφρικής που ζούσαν στην Κούβα.
- [Rumba \(dance\)](#), διεθνές χορός που ανταποκρίνεται σε πιο αργή κουβανέζικη μουσική, όπως το bolero-son.
- [Catalan Rumba](#)¹⁴⁹ (rumba catalana), ένα είδος μουσικής που αναπτύχθηκε στην κοινότητα Romani της Μπαρτσελόνας,
- [Flamenco Rumba](#)¹⁵⁰, ένα στυλ φλαμένκο μουσικής από την Ισπανία γνωστό και ως gypsy rumba ή και rumba gitana.
- [African Rumba](#), εμπνευσμένο από το κουβανέζικο son, ένα είδος μουσικής που γεννήθηκε στο Κονγκό και εξελίχθηκε σε ένα είδος soukous μουσικής.

Στην κουβανέζικη μουσική, η Rumba είναι ένας γενικός όρος που καλύπτει μια ποικιλία μουσικών ρυθμών και των συναφών χορών. Περιλαμβάνει ένα συνδυασμό μουσικής και χορού, φωνητικά και ρυθμικούς αυτοσχεδιασμούς.¹⁵¹ Έτσι προκύπτει ένας αρμονικός συνδυασμός της μουσικής, του χορού και της ποίησης που παράγει ένα μοναδικό ήχο.¹⁵²

¹⁴⁹ Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη & Συγκροτήματα

¹⁵⁰ Βλέπε Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη & Συγκροτήματα

¹⁵¹ Knauer, Lisa M. *The Politics of Afro-Cuban Cultural Expression in New York City*. *Journal of Ethnic & Migration Studies*, 2008, Routledge, part of the Taylor & Francis Group. p25.

¹⁵² Crook, Larry. “A Musical Analysis of the Cuban Rumba.”, 1982 *Latin American Music Review*, University of Texas Press. 92-123.

Η rumba επίσης περιγράφεται από ορισμένους ως φολκλορική μουσική και ο χορός ως πολύπλοκος συνδυασμός ίσως, λόγω των επιρροών που έχει η rumba από την μουσική και την κουλτούρα που παρουσίασαν οι Αφρικανοί, που ήρθαν με τις Ισπανικές αποικίες στην Κούβα. Η ένωση αυτών των δύο κουλτούρων, μεταξύ άλλων, που μπήκαν αργότερα στην ήδη υπάρχουσα, δημιούργησε ανθρώπους με πλούσια ιστορία.

Οι ρυθμοί αυτοί έχουν Αφρικάνικες ρίζες, ωστόσο τα μουσικά τους πλαίσια βασίζονται ευρέως σε μουσικές παραδόσεις της Ισπανίας. Όλα τα είδη rumba, συνθέτουν π μελωδίες, βάσεις και ενορχηστρώσεις τους από χορευτικές μουσικές όπως η colra, η reteneras, το soleares, η malaguenas και άλλοι χοροί.

Οι αφρικάνικες καταγωγές της ρούμπα μπορούν να εντοπισθούν σε δυο κοσμικούς χορούς με προέλευση από το Bantu. Οι δυο αυτές επιρροές συγκεκριμένα προέρχονται από τα είδη χορού “Yulea” και “Makuta”.¹⁵³ Υπάρχουν ακόμα πολλές αφρικάνικες επιρροές στην ρούμπα που την βοήθησαν να διαμορφωθεί όπως είναι σήμερα αλλά αυτές είναι οι δύο κύριες επιρροές που παρατηρούνται στους χορούς σήμερα.

Η μουσική αυτή που εμφανίστηκε στα μέσα του 19^{ου} αιώνα και βασιζόταν κυρίως σε ήχους κρουστών δεν ήταν αποδεκτή σε ευρεία πλαίσια. Ως ένας Αφροκουβανέζικος χορός πολλές φορές τον περιόριζαν γιατί τον θεωρούσαν επικίνδυνο και λάγνο. Για τον λόγο αυτό γινόταν σε μικρούς κλειστούς χώρους. Τις δεκαετίες του 1920 και 1930 το κίνημα που ήταν γνωστό ως Αφροκουβανισμός έδωσε τις ρίζες του στην παραδοσιακή rumba.¹⁵⁴ Αυτό αποτέλεσε να ανοίξουν οι πόρτες στους αφρικανικούς χορούς και τον δικό τους τρόπο έκφρασης. Η rumba έγινε πιο αποδεκτή μεταξύ των κουβανέζων και την αποδέχτηκαν ως μια κουλτούρα που εκπροσωπούσε του ανθρώπους της χώρας. Παρείχε, επίσης, τα μέσα σε εκείνο το σημείο της δημόσιας έκφρασης για εκείνους που δεν έχουν είχαν την δυνατότητα εκπροσώπησης στα μέσα ενημέρωσης. Πριν από αυτό οι λευκοί είχαν τον έλεγχο της έκφρασης, της

---

¹⁵³ Crook, Larry. “A Musical Analysis of the Cuban Rumba.”, 1982 Latin American Music Review, University of Texas Press. 92-123.

¹⁵⁴ Moore, Robin. “Poetic, Visual and Symphonic Interpretations of the Cuban Rumba.”, *Lenox Avenue: A Journal of Interartistic Inquiry, Volumes 1-5*, 1995, Center for Black Music Research, Columbia College, Chicago σ.96

κουλτούρας, και όλων των υπόλοιπων συντελεστών της χώρας. Με την rumba και τη δυνατότητα ελεύθερης έκφρασης οι Άφρο-Κουβανοί αποκτήσαν μερική δύναμη.

Η κουβανέζικη rumba μπορεί να διασπαστεί σε τρεις υποκατηγορίες, το Yambu, τη Columbia, το Guaguanco. Το πιο παλιό είναι το Yambu και χαρακτηριστικό του είναι ότι ο ρυθμός του είναι πιο αργός από τα άλλα δύο είδη κουβανέζικης rumba. Το Yambu αποτελεί χορό ανάμεσα σε άνδρα και γυναίκα. Η πιο διάσημη είναι το Guaguanco, το οποίο ακούγεται σε πολλά τραγούδια, όπως στο «Quimbara» της Celia Cruz. Το Guaguanco αποτελεί επίσης ένα είδος χορού για ζευγάρια καθώς συμβολίζει ένα παιχνίδι με φλερτ και ερωτικά στοιχεία. Η Columbia είναι πιο γρήγορη και πιο ακροβατική στο είδος της που κυρίως χορεύεται από άντρα. Το κύριο στοιχείο που ξεχωρίζει μεταξύ τους τα είδη είναι οι χορογραφικές διαφορές και η ταχύτητα της μουσικής.¹⁵⁵

3.3.3.a Σύνδεση μουσικής και ρυθμικής ερμηνείας

Η rumba αποτελεί έναν «χορό σώματος». Ο Ρυθμός της είναι 4/4 και οι τονισμοί γίνονται στο δεύτερο και στον τέταρτο χτύπο του κάθε μέτρου. Η κίνηση των γοφών επιτυγχάνεται από μια ελεγχόμενη μεταφορά βάρους. Κάθε βήμα απαιτεί μισό χτύπο της μουσικής.¹⁵⁶ Η πλήρη μεταφορά πραγματοποιείται στο δεύτερο μισό του χτύπου για τα βήματα που πραγματοποιούνται στον 2^ο και στον 3^ο χτύπο του μέτρου. Το τρίτο βήμα του μέτρου είναι αργό και χρειάζεται 2 χτύπους για την ολοκλήρωσή του¹⁵⁷ (τον 4^ο και τον 1^ο χτύπο του επόμενου μέτρου). Τότε το βήμα απαιτεί πάλι μισό χτύπο για την πραγματοποίησή του αλλά η μεταφορά του διαρκεί ενάμιση, δηλαδή το δεύτερο μισό του 4^{ου} χτύπου και ολόκληρο τον 1^ο.

Στον χορό της ρούμπα υπάρχει μία φιγούρα όπου ο καβαλιέρος πλησιάζει την ντάμα του σε σημείο σχεδόν να συναντιούνται και μετά να αποχωρίζονται πάλι ο ένας από τον άλλο. Αυτό μοιάζει πολύ με τον χορό στην Νιγηρία που χορεύουν

---

¹⁵⁵ Crook, Larry. "A Musical Analysis of the Cuban Rumba.", 1982 Latin American Music Review, University of Texas Press. σ. 112-113

¹⁵⁶ Walter Laird, "The Laird Technique of Latin Dancing", 2009, KenadS desing & print, σ.37

¹⁵⁷ Walter Laird, ο.π. σ.37

άνθρωποι τις φυλής Sara¹⁵⁸. Σε αυτό τον χορό υπήρχαν 2 σειρές, μία σειρά γυναικών και μία αντρών. Η κάθε σειρά θα πλησίαζε την απέναντί της και μετά θα απομακρυνόντουσαν πάλι. Αυτή η κίνηση μεταξύ άντρα και γυναίκα σιγά σιγά υιοθετήθηκε από την κουβανέζικη κουλτούρα και έγινε αποδεκτή ως χορός και είδος τέχνης.¹⁵⁹ (Βλέπε dvd, ενότητα «Rumba»).

3.3.4 Habanera

Η Habanera αποτελεί είδος κουβανέζικης μουσικής του 19^{ου} αιώνα.¹⁶⁰ Είναι κρεολικής προέλευσης που έχει τις ρίζες του στην contradanza. Έχει ένα πολύ χαρακτηριστικό ρυθμό και εκτελείται με τη συνοδεία φωνής. Ήταν το πρώτο είδος χορευτικής μουσικής της Κούβας που διαδόθηκε παγκοσμίως.

3.3.4.a Ρυθμός

Η Habanera είναι ο πιο απλός και πιο κοινός λατινικός ρυθμός δομημένος από πολλαπλά βασικά στοιχεία ενωμένα έτσι ώστε οι δυναμικές να είναι σε ένα από τα δύο μέτρα του ρυθμού.

Ο χτύπος στην άρση του δεύτερου χτύπου του μέτρου είναι η «δύναμη» της habanera, ειδικά όταν παίζεται στο μπάσο. Ο Thompson ονοματίζει τον ρυθμό ως “mabilu a kakinu” αλλιώς “κάλεσμα στον χορό”.¹⁶¹

---

¹⁵⁸ Φυλή ανθρώπων που κατοικούν στην Κεντρική Αφρική. Οι περισσότεροι ζουν στην περιοχή Chad που αποτελούν σχεδόν το 30% του πληθυσμού. Περίπου το ένα έκτο είναι χριστιανοί, ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό πιστεύει στις παραδοσιακές θρησκείες. Οι γυναίκες μεγάλωναν τα κάτω χείλη τους με ειδικά πήλινα πιάτα. Πιστεύεται αν και δεν είναι σίγουρο ότι αυτό πραγματοποιούταν προκειμένου με σκοπό να δείχνουν άσχημες στους Άραβες που ερχόντουσαν στην περιοχή και έπαιρναν γυναίκες για σκλάβους. Η ονομασία τους (Sara ή Sa-Ra) φαίνεται ότι προέρχεται από αραβική γλώσσα και σημαίνει «Γιοί του Ra» του Αιγύπτιου θεού του Ηλίου. Η οικονομία τους βασίζεται κυρίως στην καλλιέργεια ρυζιού, βαμβάκι, καλαμπόκι και άλλα είδη τροφής.

¹⁵⁹ Daniel, Yvonne, *Rumba: Dance and Social Change in Contemporary Cuba*, 1995, Indiana University Press, σ. 75

¹⁶⁰ Manuel, Peter, *Creolizing Contradance in the Caribbean*, 2009, Philadelphia, Temple University Press, σ. 97

¹⁶¹ Eric Weisbard, *Listen again A momentary history of pop music*, Experience Music Project, 2007, Duke University Press, Durham and London, σ.75

Εικόνα 4: Βασικός Ρυθμός Habanera¹⁶²¹⁶³

3.3.4.b Ιστορία

Στα μέσα του 19ου αιώνα, η habanera αναπτύχθηκε από την contradanza (που προέρχεται από την αγγλική φράση country dance), η οποία είχε φτάσει στην Κούβα, από τη Γαλλία μέσω Αϊτής, με τους πρόσφυγες από την επανάσταση της Αϊτής το 1791. Ένα από τα πρώτα "contradanza habanera" είναι το *La Pimienta*, ένα ανώνυμο τραγούδι που δημοσιεύτηκε σε συλλογή το 1836. Η κύρια καινοτομία από την contradanza ήταν η ρυθμική αλλαγή, καθώς η habanera ενσωμάτωσε το tresillo στη δομή της.¹⁶⁴ Μια άλλη διαφοροποίηση ήταν πως την habanera την τραγουδούσαν και την χόρευαν. Επίσης ήταν πιο αργή και ως χορός πιο όμορφος από την contradanza. Η μουσική, γραμμένη σε ρυθμό 2/4, περιλαμβάνει μία εισαγωγή και ακολουθείται από δυο μέρη των 8 ή των 16 μέτρων το καθένα.¹⁶⁵

Στην Κούβα, σταδιακά η habanera αντικαταστάθηκε από το Danzon στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Αυτό έγινε λόγω των επιρροών που άσκησε η μουσική της contradanza που ήρθε με τους μετανάστες του 18^{ου} αιώνα. Μουσικά, το Danzon έχει ένα διαφορετικό αλλά συσχετιζόμενο ρυθμό, το cinquillo, και ως χορός είναι αρκετά διαφορετικός από τη habanera. Επίσης, το Danzon δεν είχε λόγια στις μουσικές τους για πάνω από σαράντα χρόνια μετά την εφεύρεσή του. Στον εικοστό αιώνα η habanera σταδιακά έχασε τον δημοφιλή του χαρακτήρα στην Κούβα, ιδιαίτερα μετά την επιτυχία του Danzon και αργότερα του son. Ωστόσο, ορισμένες από τις συνθέσεις

¹⁶² Blatter, Alfred, *Revisiting music theory: a guide to the practice*, 2007, Taylor & Francis Group p2

¹⁶³ Robert Thompson. "Tango the Art History of Love", Knopf Doubleday Publishing Group, 2006 , p117

¹⁶⁴ Sublette, Ned, *Cuba and its music: from the first drums to the mambo*, 2004, Chicago Review Press, First Edition. p134

¹⁶⁵ Grenet, Emilio, *Popular Cuban Music: 80 Revised and Corrected Compositions, Together with an Essay on the Evolution of Music in Cuba*. 1939, Southern Music Publishing Co., La Habana.

habanera είχαν μεταγραφεί και επανεμφανίστηκαν σε άλλες μορφές αργότερα. Η habanera του Eduardo Sánchez de Fuentes¹⁶⁶ με τίτλο "*Tu*" εξακολουθεί να είναι μία πολυαγαπημένη σύνθεση, δείχνοντας ότι η γοητεία της habanera δεν έχει πεθάνει ακόμη.¹⁶⁷

Ωστόσο, είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι πριν από την Habanera, η Candombe, που προέρχεται από τους Αφρικανικούς σκλάβους ήταν ο κύριος ρυθμός που επικρατούσε. Η contradanza που έφτασε στην Κούβα από την Γαλλία μέσω της Αϊτής είχε τροποποιηθεί ή συγχωνευτεί με τον ρυθμό της Candombe για να αποκαλεστεί αργότερα habanera. Ο ίδιος αυτός ο ρυθμός της Candombe θα παίζει αργότερα σημαντικό ρόλο και στην Αργεντινή καθώς η habanera φτάνει μέχρι και στο Μοντεβίδεο και το Μπουένος Άιρες.

3.4.5 Salsa

Η salsa αποτελεί μια κατηγορία μουσικής, που γενικά ορίζεται ως ένα μοντέρνο είδος της κουβανέζικης son, son montuno και της guaracha με στοιχεία και από άλλα είδη μουσικής. Αρχικά, η salsa δεν ήταν ένας συγκεκριμένος ρυθμός αλλά μια ονομασία που δόθηκε το 1970 σε διάφορα είδη μουσικής που είχαν τις ρίζες τους στην Κούβα όπως το son, το mambo και το son montuno.¹⁶⁸

Η μουσική εξαπλώθηκε με τα χρόνια σε όλο το κόσμο.¹⁶⁹ Όσον αφορά την καταγωγή της, ο Johnny Pacheco, δημιουργός του μουσικού σχήματος Fania All-Star¹⁷⁰, ο οποίος έφερε και την salsa στην Νέα Υόρκη, εξηγεί ότι η salsa είναι και πάντα ήταν κουβανέζικη μουσική.

---

¹⁶⁶ [Βλέπε](#) Παράρτημα Α: Βιογραφικά

¹⁶⁷ Carpentier, Alejo, *Music in Cuba*, 2002, University of Minnesota Press, Minneapolis MN.

¹⁶⁸ Steward, Sue, "Salsa: Cubans, Nuyoricans and the Global Sound". In Broughton, Simon and Ellingham, Mark with McConnachie, James and Duane, Orla. *World Music: Latin & North America, Caribbean, India, Asia and Pacific*. 2, 2005, London: Rough Guides. pp. 488–506. Celia Cruz said, "salsa is Cuban music with another name. It's mambo, chachachá, rumba, son... all the Cuban rhythms under one name."

¹⁶⁹ Manuel, Peter, *Popular Musics of the Non-Western World: an introductory survey*, Oxford University Press, USA, 1990. σ. 46

¹⁷⁰ μερικά μέλη είναι: [Tito Puente](#), [Ray Barretto](#), [Willie Colón](#), [Larry Harlow](#), [Johnny Pacheco](#), [Roberto Roena](#), [Bobby Valentín](#)

Διαδεδομένη τόσο στην Λατινική, όσο και στην Βόρεια Αμερική, η salsa ενσωματώνει πολλαπλά είδη και παραλλαγές. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρούνται είδη που αναπτύχθηκαν τις δεκαετίες του 1960 και 1970, από Κουβανούς και μετανάστες του Πουέρτο Ρίκο στη Νέα Υόρκη, και μετέπειτα αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στα είδη όπως την δεκαετία του 1980 με την εμφάνιση της salsa romantica. Δεν αποτελεί έναν καθαρά ξεχωριστό ρυθμό αλλά διατηρεί στις μουσικές τους φόρμες συγκεκριμένους λατινικούς ρυθμούς. Το είδος πλέον το μελετάνε σε όλη την Λατινική Αμερική αλλά και σε χώρες έξω από αυτήν. Η μουσική βάση της salsa βασίζεται στον ρυθμό του son clave. Οι όροι “latin jazz” και “salsa” πολλές φορές χρησιμοποιούνται ως συνώνυμοι και οι καλλιτέχνες θεωρούνταν ως ένα μέρος και των δύο ειδών, ιδιαίτερα μέχρι την δεκαετία του 1970.

Η salsa είναι κουβανέζικης καταγωγής, ωστόσο έχει και στοιχεία από ποπ, τζαζ, ροκ μέχρι και r&b¹⁷¹. Αποτελεί το κύριο είδος μουσικής που επικρατεί στα μαγαζιά της λατινικής Αμερικής και είναι και ο πιο διαδεδομένος χορός μεταξύ των κουβανέζικων και πουερτορικανών κοινωνιών. Η salsa στις μέρες μας παραμένει να είναι ένα χορευτικό είδος μουσικής και συνδέεται στενά με τον χορό της salsa.

Εικόνα 5: Βασικός Ρυθμός Salsa

3.3.5.a Η Λέξη Salsa

Η λέξη salsa σημαίνει «σάλτσα» στην ισπανική γλώσσα και μαζί της κουβαλάει την έννοια της πικάντικης λατινικής και κουβανέζικης κουζίνας.¹⁷²

¹⁷¹ Morales 2003, ο.π. σ.33. Ο Morales γράφει ότι «ενώ πολλοί Αφροκουβανοί πιστεύουν πως η salsa αποτελεί απλά μια εξέλιξη της Κουβανέζικης κουλτούρας, η εξέλιξη της μουσικής στην Νέα Υόρκη από το 1920 και μετά δείχνει ότι έλαβε επιρροές από διάφορα άλλα είδη της Λατινικής Αμερικάνικης μουσικής και αργότερα και από την τζαζ, την rnb ακόμα και από την ροκ». Η θεωρία αυτή έχει επαληθευτεί και από τις αναλύσεις του Unterberger και του Stewars.

¹⁷² Waxer, Lise, *Situating Salsa: Global Markets and Local Meanings in Latin Popular Music*, 2002, Routledge. σ.6

Τελευταία έχει αποκτήσει και δεύτερη έννοια στην αγγλική αλλά και στην ισπανική γλώσσα. Σύμφωνα με την έννοια αυτή ο όρος salsa δεν έχει κάποιον απόλυτο ορισμό, μια «ετικέτα» που συνδυάζει ένα πλήθος λατινικών ρυθμών και στυλ.¹⁷³ Το ακριβές πεδίο χρήσης του όρου της salsa είναι ιδιαίτερα αμφισβητήσιμο. Κουβανέζοι, Δομινικανοί και Πουερτορικανοί μετανάστες στη Νέα Υόρκη έχουν χρησιμοποιήσει τον όρο κατ'αναλογία στη swing και στη soul, που αναφέρονται στην ποιότητα των συναισθημάτων και πολιτιστικά γνήσια μουσική στην αφρικανική αμερικανική κοινότητα. Με την έννοια αυτή η χρήση του όρου salsa υποδηλώνει μια ξέφρενη, "καυτή" και άγρια μουσική εμπειρία που αντλεί ισχύ και αντανακλά στοιχεία του λατινικού πολιτισμού, ανεξάρτητα από το συγκεκριμένο στυλ.¹⁷⁴

Πολλοί συνθέτες και ιστορικοί έχουν εντοπίσει σημάδια χρήσης της salsa μουσικής σε διάφορες περιόδους του 20^{ου} αιώνα. Η Sue Steward έχει ισχυριστεί πως η salsa αρχικά είχε χρησιμοποιηθεί ως «μια κραυγή απελπισίας για κάποιο φανταχτερό σόλο ή κάποια φιγούρα»¹⁷⁵. Ο Max Salazar εντόπισε την πρώτη χρήση της λέξης στις αρχές του 1930 όταν ο Ignacio Pineiro σύνθεσε το «Echale Salsita», ένα τραγούδι διαμαρτυρίας προς τα άνοστα φαγητά.¹⁷⁶ Σε αντίθεση Pineiro, ο Ed Morales περιγράφει το κομμάτι ως μια κραυγή του Pineiro προς το συγκρότημά του, να ανεβάσουν την ταχύτητα του ρυθμού για να αρχίσει να χορεύει ο κόσμος.¹⁷⁷ Ο Morales επίσης ισχυρίζεται ότι στα τέλη του 1930 ο Beny More άνοιγε τις συναυλίες του με μία salsa για να δείξει την ζωντάνια της Λατινικής κουλτούρας.¹⁷⁸

Μερικοί άνθρωποι αντιπαρατίθενται με τον όρο λόγο του ότι είναι ασαφής και παραπλανητικός. Για παράδειγμα, το στυλ διάφορων μουσικών ειδών, όπως του Tito Puente, είχε εξελιχθεί αρκετές δεκαετίες πριν να αναγνωριστεί η salsa ως μουσικό είδος, γεγονός που οδηγεί τον Puente στον ισχυρισμό «η μόνη salsa που ξέρω έρχεται

---

¹⁷³ Steward, Sue, "Salsa: Cubans, Nuyoricans and the Global Sound". In Broughton, Simon and Ellingham, Mark with McConnachie, James and Duane, Orla. *World Music: Latin & North America, Caribbean, India, Asia and Pacific*. 2, 2005, London: Rough Guides. pp. 488–506. p. 488.

¹⁷⁴ Jones, Alan; Kantonen, Jussi, Joel Brodsky, *Saturday Night Forever: The Story of Disco*, 2000, Chicago Review Press "The word *salsa* ('spicy sauce') had long been used by Cuban immigrants as something analogous to the term *swing*."

¹⁷⁵ Morales, Ed, *The Latin Beat: The Rhythms and Roots of Latin Music, from Bossa Nova to Salsa and Beyond*, Da Capo Press, Cambridge, Massachusetts, 2003, σ. 56

¹⁷⁶ Morales, Ed, ο.π. σ. 56

Waxer, Lise, *Situating Salsa: Global Markets and Local Meanings in Latin Popular Music*, Routledge, London, 2002, σ.34

¹⁷⁷ Morales, ό.π.. σ.56

¹⁷⁸ Morales, ό.π. σ.56

σε ένα μπουκάλι. Εγώ παίζω κουβανέζικη μουσική ".¹⁷⁹ Επειδή η salsa μπορεί να αναφέρεται σε πολλά στυλ μουσικής, ορισμένοι αντιλαμβάνονται τη λέξη ως όρο του μάρκετινγκ για να κατηγοριοποιήσει επιφανειακά μουσικά είδη όταν απευθύνεται σε μη-οπαδούς ενός συγκεκριμένου είδους. Για ένα διάστημα τα μέσα μαζικής ενημέρωσης του κουβανέζικου κράτους ισχυρίστηκαν επισήμως ότι ο όρος salsa ήταν ένας ευφημισμός για την αυθεντική κουβανέζικη μουσική που είχε «κλαπεί» από Αμερικάνους ιμπεριαλιστές. Βέβαια αργότερα τα μέσα μαζικής ενημέρωσης εγκατέλειψαν τη θεωρία αυτή.¹⁸⁰

Ο Peter Manuel περιγράφει την salsa ως μία ιδέα του μάρκετινγκ και η φωνή μίας νέας γενιάς, προωθώντας μια λατινική ταυτότητα την Νέα Υόρκη στις αρχές της δεκαετίας του 1960.¹⁸¹ Επίσης αναγνωρίζει την χρήση του όρου salsa για πολλά είδη της λατινικής ποπ μουσικής. Ισχυρίζεται ότι περιγράφει ένα συγκεκριμένο είδος μουσικής στα μέσα της δεκαετίας του 1970, όταν μια μπάντα άρχισε να αναμορφώνει κλασικά κομμάτια που είχαν κάνει επιτυχία από τις δεκαετίες του 1940 – 1950 που ήταν η εποχή του mambo.

Εν κατακλείδι η salsa είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται κυρίως για λόγους μάρκετινγκ και αντιπροσωπεύει μία μεγάλη ποικιλία νέων λατινικών μουσικών ειδών.

3.3.5.b Καταγωγή και Χαρακτηριστικά

Η Salsa κυρίως κατάγεται από την κουβανέζικη son, η οποία η ίδια έχει επιρροές από την Ισπανική και Αφρικάνικη κουλτούρα. Μουσικά σχήματα son ήταν

---

¹⁷⁹ Aparicio, Frances R., *Listening to Salsa: Gender, Latin Popular Music, and Puerto Rican Cultures*, 1998, Hanover, New Hampshire: Wesleyan University Press. p. 65. Pérez Prado: "There is no such thing as salsa." Willie Colón: "Salsa is the harmonic sum of all Latin culture that meets in New York." Concierto Expo 92, Seville, Spain: "Salsa is Puerto Rico."

¹⁸⁰ Steward, Sue, "Salsa: Cubans, Nuyoricans and the Global Sound". In Broughton, Simon and Ellingham, Mark with McConnachie, James and Duane, Orla. *World Music: Latin & North America, Caribbean, India, Asia and Pacific*. 2, 2005, London: Rough Guides. σ.493.

¹⁸¹ Manuel, Peter, *Popular Musics of the Non-Western World: an introductory survey*, 1990, Oxford University Press, USA, Reprint Edition. σ. 46. "On one level, as Singer and Friedman note, salsa is to Latinos as 'soul' is to blacks; salsa—literally, 'hot sauce'—spicy, zesty, energetic, and unmistakably Latino."

δημοφιλή στην Κούβα το 1930 και μετέπειτα απλώθηκαν και στην υπόλοιπη Αμερική. Το 1940 τα συγκροτήματα μεγάλωσαν αρκετά μετατρέποντας τα σε σχήματα mambo και charanga. Στην Νέα Υόρκη, την δεκαετία του '40 άρχισε να αποτελεί μέρος γέννησης συγκροτημάτων από Κουβανούς και Πουερτορικανούς, και άρχισε να αναπτύσσει τους δικούς της ήχους με αρχική προέλευση της κουβανέζικης μουσικής.

Η Βασική δομή ενός τραγουδιού salsa βασίζεται στην κουβανική son: αρχίζει με μια απλή μελωδία και προστίθεται ένα χορωδιακό μέρος όπου οι ερμηνευτές αυτοσχεδιάζουν. Το πιο σημαντικό όργανο στη salsa είναι τα κρουστά, τα οποία απαρτίζονται από ένα πλήθος οργάνων, συμπεριλαμβανομένων των claves, cowbells, timbales και conga. Η Salsa παραμένει ουσιαστικά μια μορφή της χορευτικής μουσικής, έτσι πολλά τραγούδια έχουν απλούς στίχους χωρίς κάποιο βαθύ μήνυμα μέσα σε αυτούς.

3.3.5.c Ρυθμός

Συνήθως η salsa έχει ρυθμό $4/4$ ¹⁸² και οι μουσικοί παίζουν επαναλαμβανόμενους ρυθμούς σε ομάδες των οχτώ (δύο μέτρα από νότες τετάρτου), καθώς οι μελωδικές φράσεις εκτείνονται από δύο έως και οχτώ μέτρα.

Αν και υπάρχουν αρκετά κρουστά όργανα και διάφορα μοτίβα ρυθμού παιγμένα από το κάθε όργανο ξεχωριστά, τα clave είναι η βάση της . Η μουσική και ο χορός της salsa βασίζονται στον ρυθμό των claves που κατάγονται από την κουβανέζικη son. Ο πιο κοινός ρυθμός clave διαρκεί 2 μέτρα και μπορεί να παιχτεί είτε σε ρυθμό 2 - 3 ή σε 3 - 2.

---

¹⁸² Moore, Kevin, 2009, *Beyond Salsa Piano; The Cuban Timba Revolution. v. 1 The Roots of the Piano Tumbao*, Santa Cruz, CA: BookSurge Publishing σ.65

Παρακάτω παρατηρούμε τους ρυθμούς αυτούς.

Πίνακας 1: Ρυθμός Clave 2-3 και 3-2

Ρυθμός 2–3 clave	Ρυθμός 3–2 clave
1.2.3.4.5.6.7.8.	1.2.3.4.5.6.7.8.
..*.*.*.*.*.*.	*..*.*.*.*.*..

Ακόμα και όταν ο ρυθμός του clave δεν παίζεται μόνος του, λειτουργεί ως βάση για τους οργανοπαίκτες και τραγουδιστές που θα χρησιμοποιηθεί ως κοινό ρυθμικό βάση για τις δικές τους μουσικές φράσεις. Τα κρουστά όργανα έχουν σταθερά μοτίβα τα οποία επαναλαμβάνονται στην salsa μουσική μονάχα με μικρές διαφοροποιήσεις όπως για παράδειγμα, το παρακάτω κοινό ρυθμικό μοτίβο και ονομάζεται «κέλυφος». Έχει βάση την κλίμακα 2-3, και παίζεται κατά τη διάρκεια των στίχων και στα λιγότερο ενεργητικά μέρη ενός τραγουδιού:

Πίνακας 2: Ρυθμός Timbales cascara σε 2-3 ρυθμό clave

Ρυθμός Timbales cáscara σε 2–3 clave	
1.2.3.4.5.6.7.8.	(χτύποι)
..*.*.*.*.*.*	(* = χτυπήματα του cáscara)

Κατά την διάρκεια των ρεφρέν ή των σόλο, συνήθως αλλάζει ο ρυθμός των timbales ακολουθώντας τον παρακάτω ρυθμό που συνήθως παίζεται στα cowbells:

Πίνακας 3: Ρυθμός Timbales mambo bell σε 2–3 clave

Ρυθμός Timbales mambo bell σε 2–3 clave

1.2.3.4.5.6.7.8.	(χτύποι)
+.*.+++*.++*+.*	(+/* = ασθενείς/δυνατοί χτύποι cowbell)

Το παραπάνω ρυθμικό μοτίβο συνήθως συνοδεύεται από ένα cowbell που εκτελεί ένας άλλος εκτελεστής, παίζοντας έναν πιο απλό ρυθμό για να γεμίσει και να τονίσει τον ήδη υπάρχοντα:

Πίνακας 4: Ρυθμός Handheld bongo bell σε 2–3 clave

Ρυθμός Handheld bongo bell σε 2–3 clave	
1.2.3.4.5.6.7.8.	(χτύποι)
+.*.+.**+.**+.**	(+/* = ασθενείς/δυνατοί χτύποι strikes)

Το πιάνο έχει πολλούς ρόλους στη salsa: είτε χρησιμοποιείται ως ένα σημαντικό όργανο για σόλο που προσφέρει αρμονία, είτε ως ρυθμικό όργανο και καμία φορά ως το βασικό μελωδικό όργανο του τραγουδιού. Κατά την διάρκεια του montuno (μέρος τραγουδιού που χρησιμοποιείται για τραγούδι) μέρους του κομματιού, το πιάνο εκτελεί ένα επαναλαμβανόμενο ρυθμό που ονομάζεται guajeo ή tumbao το οποίο εξυπηρετεί ως κορμό για το ρυθμό.

Πίνακας 5: Ρυθμός Piano montuno σε 2–3 clave

Ρυθμός Piano montuno σε 2–3 clave	
1.2.3.4.5.6.7.8.	(χτύποι)
..*.*.*.*.*.*	(* = Πατήματα πλήκτρου νότας)

Το μπάσο ακολουθεί ένα χαρακτηριστικό ρυθμό salsa γνωστό ως tumbao που εναλλάσσεται μεταξύ της πέμπτης και της θεμέλιου νότας μιας συγχορδίας.

Παρακάτω παρατηρούμε την εναλλαγή αυτή μεταξύ της θεμέλιου, πέμπτης και οκτάβας στον ρυθμό:

Πίνακας 6: Ρυθμός Bass tumbao

Ρυθμός Bass tumbao	
1.2.3.4.5.6.7.8.	(χτύποι)
...5..8....5..1.	(5 = 5 ^η της νότας, 8 = επόμενη οκτάβα νότας, 1 = προηγούμενη οκτάβα νότας)

3.3.5.d Σύνδεση μουσικής και ρυθμικής ερμηνείας

Ένα μουσικό μέτρο στη salsa έχει ρυθμό 4/4, ωστόσο χορευτικά, τα βήματα μετράνε οχτώ αριθμούς, δηλαδή και τις άρσεις κάθε χτύπου. Για τον λόγο αυτό στον χορό μετράμε την μουσική σε οχτώ όγδοα (8/8) αντί για 4/4 για την διευκόλυνση του χορευτή. Κάθε μέτρο περιέχει έξι βήματα, εκ των οποίων τα τέσσερα είναι γρήγορα και τα δύο αργά. Γρήγορα εννοούνται τα βήματα που απαιτούν έναν χτύπο για να ολοκληρωθούν ενώ αργά αυτά που απαιτούν δύο χτύπους.

Μέσα στους οχτώ χτύπους του μέτρου τα βήματα παίρνουν την εξής μορφή, quick-quick-slow quick-quick-slow. Πιο συγκεκριμένα με αρίθμηση αυτό αναλύεται σε: 1 – 2 – 3 (4) 5- 6- 7 (8). Το 4 και το 8 αποτελούν το δεύτερο χτύπο των αργών βημάτων και τα ονομάζουμε παύση εξαιτίας της μη πραγματοποίησης βήματος αλλά μόνο την πλήρη μεταφοράς του βάρους. Σημειώνουμε ότι ενώ αριθμούμε οχτώ χτύπους μέσα στο μέτρο, στην πραγματικότητα οι ζυγοί αριθμοί αποτελούν τις άρσεις των βασικών τεσσάρων χτύπου του μουσικού μέτρου (Βλέπε dvd, ενότητα «Salsa»).

Β Μέρος

Πραγματοποίηση Υλικού Τεκμηρίωσης

Προκειμένου να δημιουργηθεί το υλικό τεκμηρίωσης έπρεπε να βρεθεί ο απαραίτητος εξοπλισμός και ο κατάλληλος χώρος προκειμένου να γίνει η βιντεοσκόπηση.

Για την καταγραφή των βίντεο χρησιμοποιήθηκε μια Sony DCR SR57 Handycam στηριγμένη σε ένα τρίποδο. Τα γυρίσματα πραγματοποιήθηκαν σε έναν ειδικά διαμορφωμένο χώρο που χρησιμοποιείται ως αίθουσα χορού. Επιπλέον εξοπλισμός για φωτισμό δεν υπήρχε έτσι χρησιμοποιήθηκε φωτισμός από την ίδια την αίθουσα που αποτελούταν από απλές λάμπες φθορίου. Η βιντεοκάμερα είχε ενσωματωμένο μικρόφωνο και χρησιμοποιήθηκε αυτό ως μέσο εγγραφής του ήχου που συνοδεύει το οπτικό υλικό.

Η καταγραφή των βίντεο πραγματοποιήθηκε μια μέρα όπου η αίθουσα καθώς και η υπόλοιπη σχολή χορού δεν λειτουργούσε με σκοπό την ελαχιστοποίηση των εξωτερικών θορύβων.

Η καταγραφή του βίντεο έγινε ως εξής: αρχικά ξεκίνησε η αναπαραγωγή του ήχου και έπειτα ενεργοποιήθηκε η βιντεοκάμερα για την βιντεοσκόπηση. Οι χορευτές έπαιρναν θέση και μετά από την αναμονή μερικών μέτρων ξεκίνησαν να χορεύουν. Μετά την ολοκλήρωση του κάθε χορού γινόταν η παύση της βιντεοσκόπησης και της αναπαραγωγής ήχου.

Επεξεργασία Υλικού Τεκμηρίωσης

Για την επεξεργασία του υλικού τεκμηρίωσης χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα “imovie”.

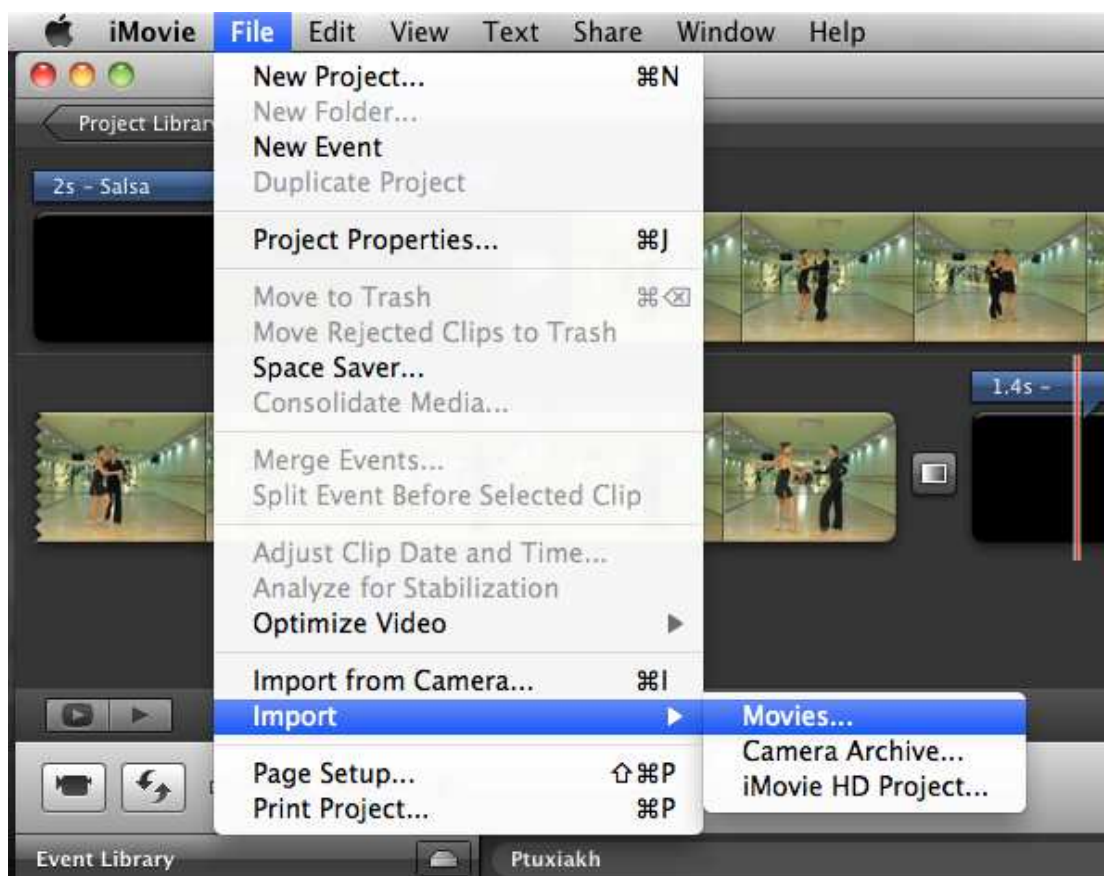
Το imovie αποτελεί ένα πρόγραμμα που μπορεί να οργανώσει και να επεξεργαστεί βίντεο. Επιτρέπει την επεξεργασία πολλαπλών αρχείων βίντεο ταυτόχρονα καθώς και την αναλυτική επεξεργασία τους με βασικά αλλά και προχωρημένα εφέ. Ακόμα επιτρέπει την αποκοπή του ήχου από το βίντεο για να μπορεί ο χειριστής να λειτουργήσει εικόνα και ήχο ως δύο μεμονωμένα υλικά καθώς και να συνδυάσει και φωτογραφίες και να εισάγει άλλους ήχους για να κάνει διαφορετικό μοντάζ ήχου και εικόνας. Τέλος η υλοποίηση του τελικού αρχείου βίντεο που προκύπτει από την επεξεργασία προγράμματος γίνεται πολύ εύκολα με το πάτημα ενός μονάχα κουμπιού.

Οι βασικές του αρχές που προαναφέρθηκαν και οι δυνατότητες που προσφέρει το imovie ήταν αρκετές για να επιλεγθεί ως πρόγραμμα χρήσης για την επεξεργασία του υλικού τεκμηρίωσης που βιντεοσκόπησα. Επίσης το γεγονός ότι έχω

πραγματοποιήσει ξανά επεξεργασία υλικού με το συγκεκριμένο πρόγραμμα, κατέστησε την χρήση του ακόμα πιο εύκολη σε προσωπικό επίπεδο.

Για την καλύτερη κατανόηση της λειτουργίας του λογισμικού iMovie που χρησιμοποιήθηκε ακολουθεί μια πιο αναλυτική επεξήγηση των διαδικασιών που πραγματοποιήθηκαν για την δημιουργία των επεξεργασμένων βίντεο.

Η πρώτη κίνηση ήταν να γίνει import των μη επεξεργασμένων βίντεο στο πρόγραμμα. Κάτω από την επιλογή “file” διαλέγουμε το “import” και ύστερα “movies” (Εικόνα 6)

Εικόνα 6: Εισαγωγή Υλικού

Έπειτα διαλέγουμε το απόσπασμα του βίντεο που θέλουμε να κρατήσουμε στην περιοχή του “Event” του προγράμματος. (Εικόνα 7)

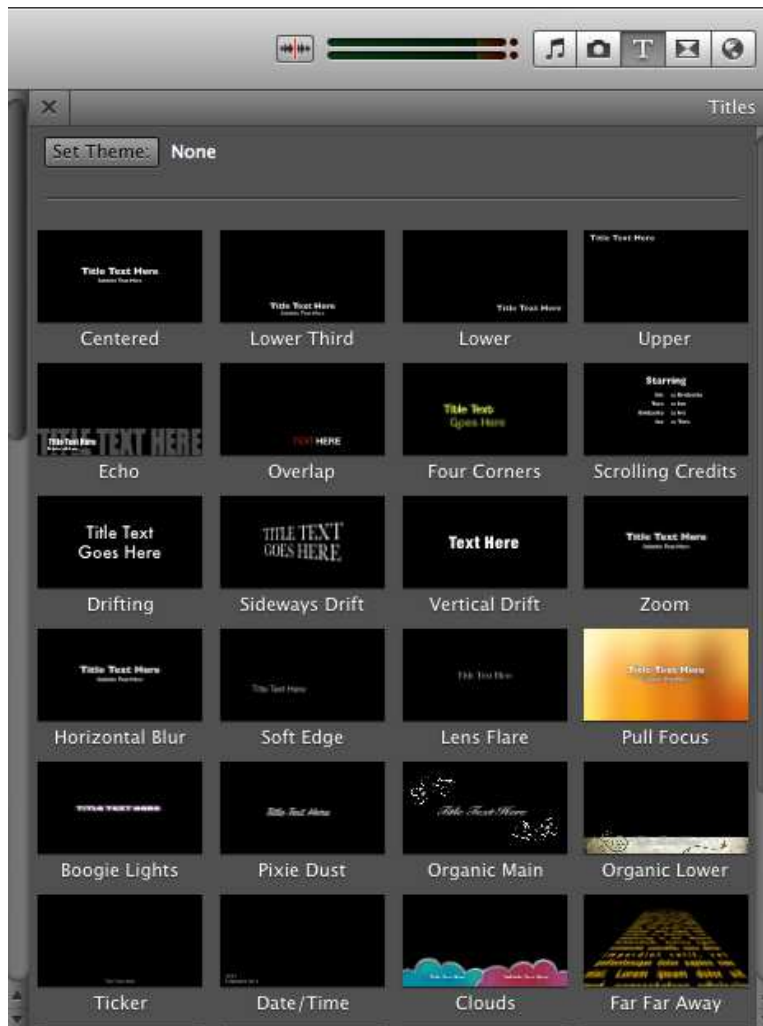
Εικόνα 7: Επιφάνεια Εργασίας “Event”

Η περιοχή που επιλέξαμε εμφανίζεται μέσα σε ένα κίτρινο πλαίσιο. Ύστερα με απλή εφαρμογή του “copy” το κάνουμε “paste” στη περιοχή του “project” που βρίσκεται στο πάνω αριστερά μέρος του προγράμματος. (Εικόνα 8)

Εικόνα 8: Επιφάνεια Εργασίας "Project"

Τέλος προσθέσαμε στην αρχή και στο τέλος του αποκομμένου βίντεο από τις επιφάνειες “titles” (Εικόνα 9) και “transitions” (Εικόνα 10), δύο απλές μαύρες επιφάνειες όπου στην αρχική αναγράφεται το είδος του χορού και μεταξύ τους ένα εφέ που λειτουργεί ως “fade in/out” στο τελικό βίντεο.

Εικόνα 9: Επιφάνεια Εργασίας "Titles"

Εικόνα 10: Επιφάνεια Εργασίας "Transitions"

3.Πραγματοποίηση DVD παρουσίασης του υλικού τεκμηρίωσης

Το πρόγραμμα που χρησιμοποιήθηκε για την πραγματοποίηση του dvd παρουσίασης του υλικού τεκμηρίωσης είναι το "Roxio Easy Media Creator 10 Suite".

Αποτελεί ένα πρόγραμμα που έχει ένα μεγάλο εύρος δυνατοτήτων και εφαρμογών. Επιτρέπει στον τομέα του ήχου την δημιουργία δίσκων ήχου ή mp3, καθώς και την επεξεργασία ήχου και δημιουργίας λίστας αναπαραγωγής μουσικής. Ακόμα επιτρέπει την εγγραφή δίσκων δεδομένων και δίσκων dvd και Blu-Ray. Επίσης προσφέρει την δυνατότητα της πραγματοποίησης δημιουργίας ενός "menu" του dvd μέσα από μία σειρά προεπιλεγμένων θεμάτων.

Η επιλογή του προγράμματος για την πραγματοποίηση dvd παρουσίασης του υλικού τεκμηρίωσης έγινε βάση της ευκολίας της χρήσης του προγράμματος για την δημιουργία του. Προσφέρει ένα μεγάλο εύρος θεμάτων για το φόντο του μενού και επιτρέπει την εύκολη διαμόρφωσή του.

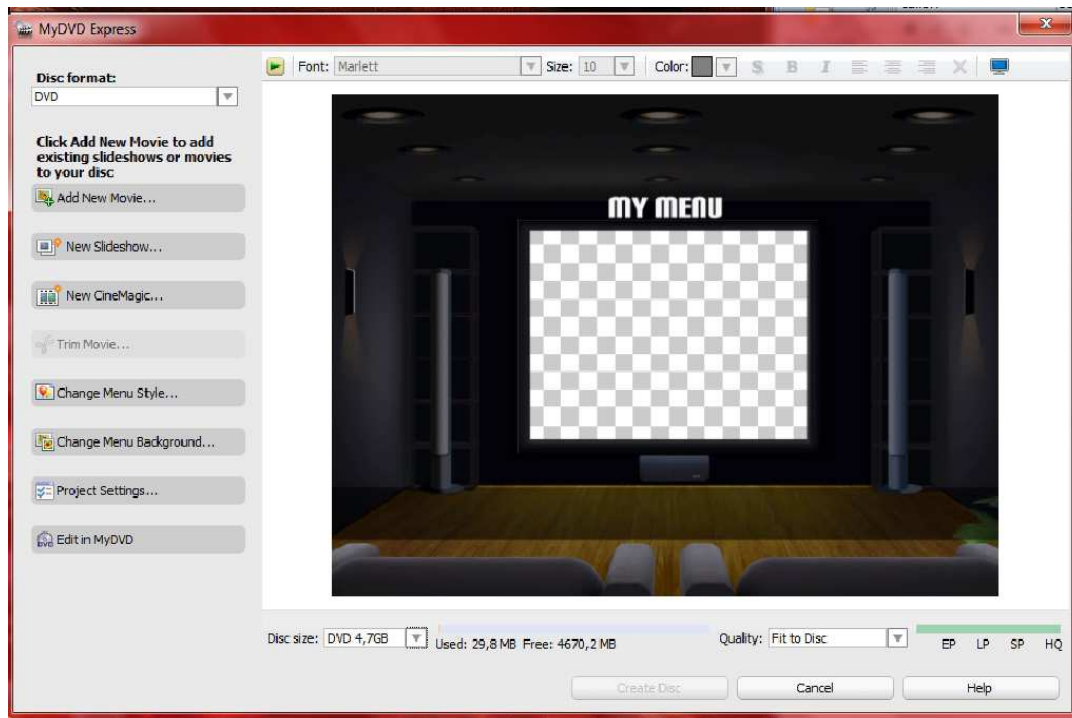
Παρακάτω παρατηρούμε αναλυτικότερα τα στάδια χρήσης του προγράμματος μέχρι τη στιγμή που εγγράφεται σε έναν άδειο δίσκο το τελικό αρχείο παρουσίασης.

Με το άνοιγμα του Roxio Easy Media Creator 10 Suite στην αριστερή στήλη επιλέγουμε “Video” και ύστερα “My DVD Express” που εμφανίζεται στην κεντρική οθόνη του προγράμματος. (Εικόνα 11)

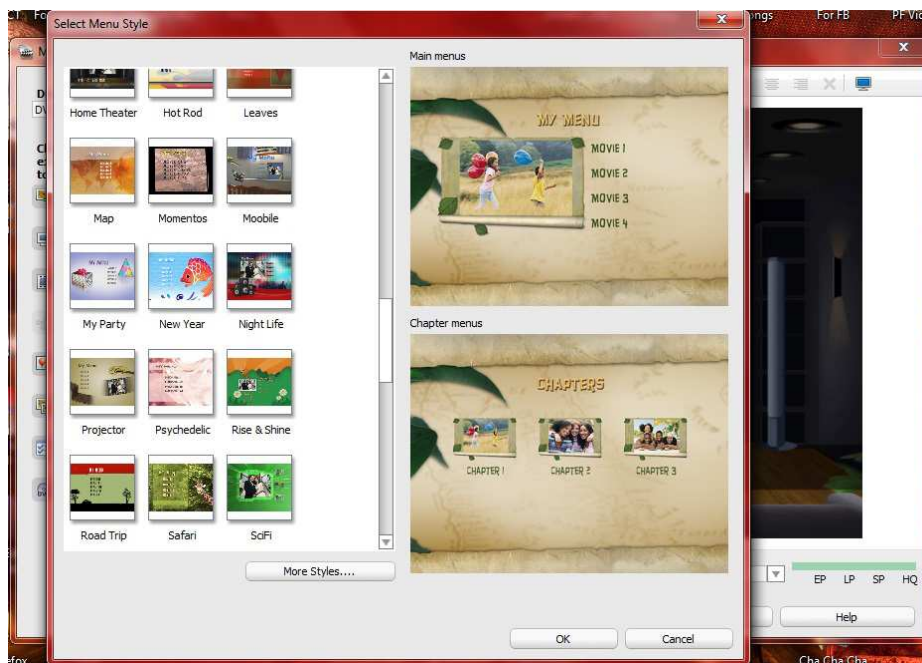
Εικόνα 11: Επιλογή τρόπου χρήσης προγράμματος “Roxio Easy Media Creator 10 Suite”

Ύστερα εμφανίζεται μια νέα επιφάνεια εργασίας. Από την αριστερή στήλη μπορούμε να επιλέξουμε τα αρχεία που επιθυμούμε να εισάγουμε με την επιλογή “Add New Movie” καθώς να αλλάξουμε και το φόντο του μενού “Change Menu Style” και να διαμορφώσουμε τις ρυθμίσεις του dvd “Project Settings”. (Εικόνα 12)

Εικόνα 12: Κύρια οθόνη “Roxio MyDVD Express”

Με την επιλογή του Change Menu Style στην συγκεκριμένη εργασία επιλέξαμε το θέμα “Projector” που εμφανίζεται στην αριστερή στήλη του νέου αναδυόμενου παραθύρου. (Εικόνα 13)

Εικόνα 13: Αναδυόμενο παράθυρο επιλογής στυλ θέματος

Έπειτα στην αριστερή στήλη επιλέξαμε την επιλογή add new movie και διαλέξαμε τα αρχεία που επιθυμούσαμε να εισάγουμε. Κατά την εισαγωγή εμφανίζεται το εξής μήνυμα στην οθόνη μας. (Εικόνα 14)

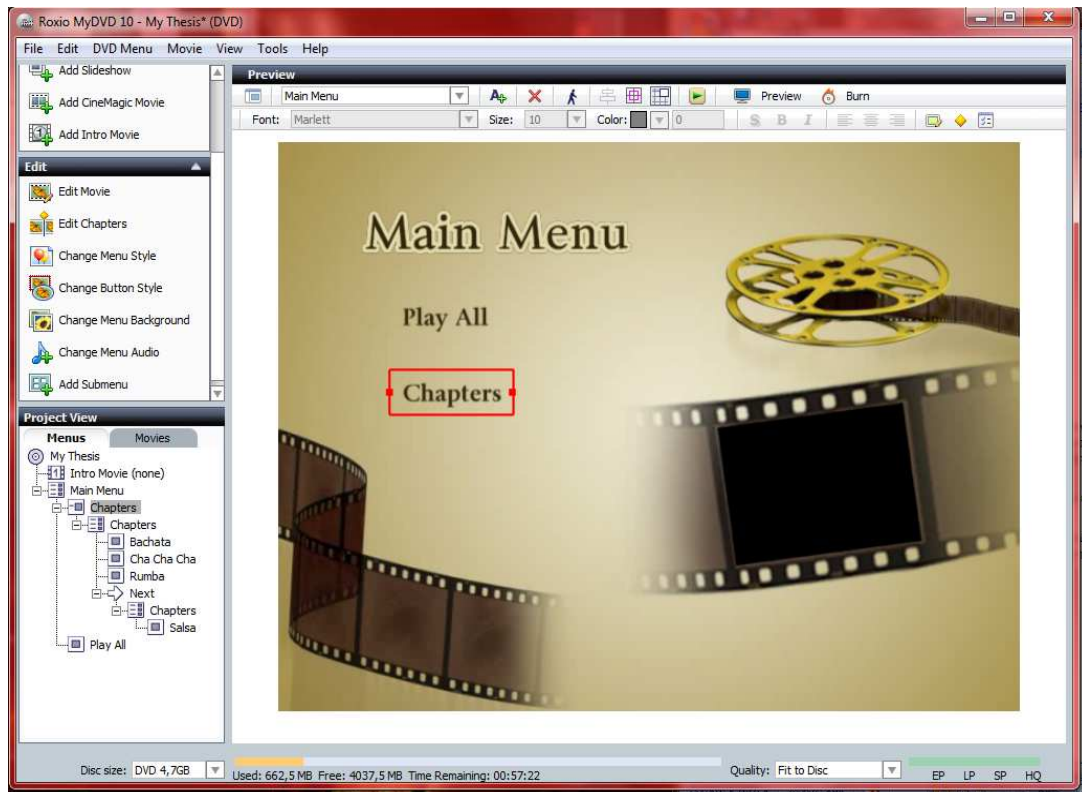

Εικόνα 14: Αναδυόμενο παράθυρο επιλογής είδους εισαγωγής βίντεο

Αυτό το παράθυρο μας δίνει την επιλογή εάν τα βίντεο που επιλέξαμε (στην συγκεκριμένη περίπτωση διαλέξαμε τέσσερα) θέλουμε να τα εισάγουμε ως ένα αρχείου βίντεο ή ως τέσσερα ξεχωριστά. Στη συγκεκριμένη περίπτωση επιλέγουμε την πρώτη δυνατότητα, δηλαδή να εισαχθούν ως ένα αρχείο βίντεο.

Το επόμενο μας βήμα θα είναι από την αριστερή στήλη να διαλέξουμε την επιλογή "Edit in MYDVD"

Αυτή η επιλογή μας εμφανίζει ένα νέο παράθυρο που επιτρέπει την μεγαλύτερη επεξεργασία του μενού μας. Στο νέο παράθυρο εργασίας, στην αριστερή στήλη κάτω από τις επιλογές "Edit" διαλέγουμε το "Add Submenu". (Εικόνα 15)

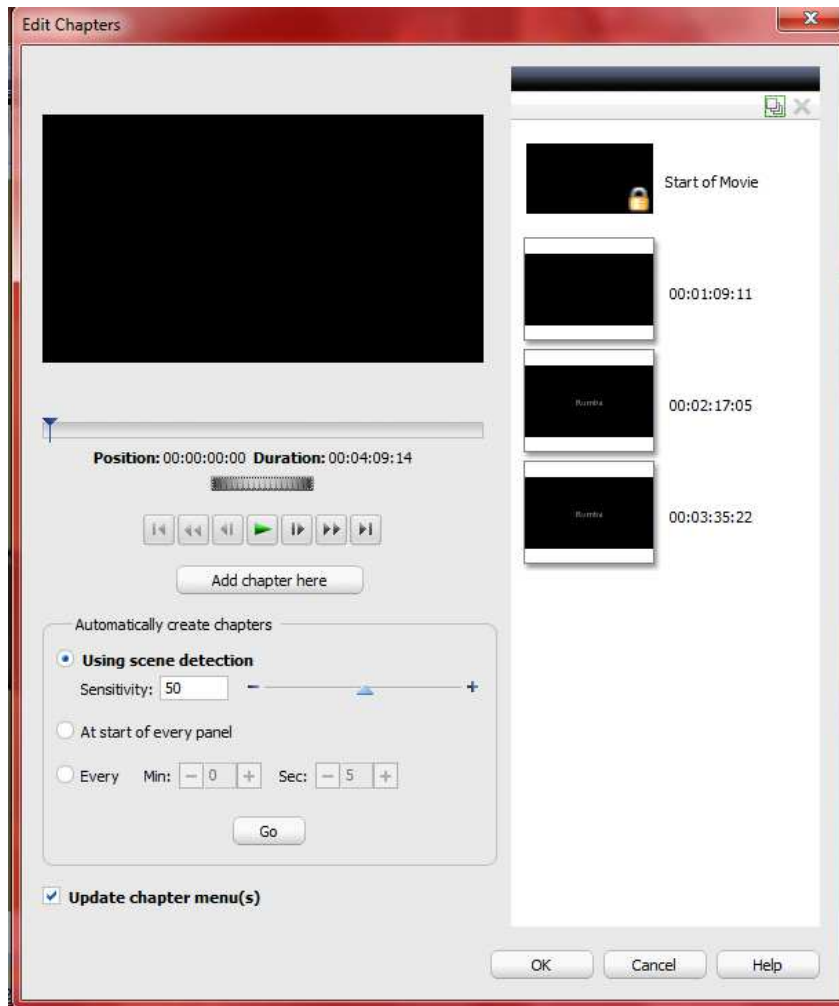
Εικόνα 15: Κύρια οθόνη προγράμματος “Roxio MYDVD”

Μπορούμε με μεγάλη ευκολία να μετονομάσουμε τους τίτλους που εμφανίζονται στο φόντο του μενού μας, απλώς επιλέγοντας την λέξη, η οποία θα εμφανιστεί σε ένα κόκκινο πλαίσιο (όπως παρατηρείται στην Εικόνα 15), και ύστερα αλλάζουμε το όνομα όπως επιθυμούμε.

Στην αριστερή στήλη κάτω από το “Project View” μπορούμε να διακρίνουμε το κεντρικό καθώς και τα υποκεφάλαια του μενού μας. Κάνοντας δεξί κλικ στο υποκεφάλαιο που δημιουργήσαμε μπορούμε πάλι με την επιλογή του Add New Movie να προσθέσουμε τα βίντεο που επιθυμούμε. Σκοπός μας είναι στο υποκεφάλαιο μας να δείξουμε κάθε βίντεο ξεχωριστά για να δώσουμε στον θεατή που θα παρακολουθήσει τη παρουσίαση του υλικού τεκμηρίωσης την δυνατότητα να επιλέξει ποιο βίντεο θα δει. Για να γίνει αυτό επιλέγουμε, στο παράθυρο που εμφανίζεται στην οθόνη, (Εικόνα 15), την δεύτερη δυνατότητα, δηλαδή την εισαγωγή των αρχείων στο πρόγραμμα ως τέσσερα ξεχωριστά αρχεία. Αυτά τα αρχεία εμφανίζονται πλέον κάτω από την επιλογή “Chapters” που αποτελεί το υποκεφάλαιο στο κεντρικό μενού του dvd μας.

Τέλος, για την δημιουργία ενοτήτων και στο βίντεο που εισάγαμε ως πρώτο και το μετονομάσαμε αργότερα ως “Play All”, επιλέγοντας το με ένα απλό αριστερό κλικ στο δεξί μέρος της επιφάνεια του προγράμματος μας, μας δημιουργείται η δυνατότητα επιλογής του “Edit Chapters” κάτω από την αριστερή στήλη “Edit”.

Με την επιλογή αυτή εμφανίζεται το ακόλουθο παράθυρο. (Εικόνα 16)

Εικόνα 16: Αναδυόμενο παράθυρο “Edit Chapters”

Με την χρήση του δείκτη κάτω από την προεπισκόπηση του βίντεο στην επάνω αριστερά γωνία και το κουμπί “Add chapter here”, έχουμε την δυνατότητα να δημιουργήσουμε κεφάλαια στο ενιαίο μας βίντεο και να κάνουμε πιο εύκολη την περιήγηση των υποκεφαλαίων την στιγμή παρακολούθησης ολόκληρου του υλικού τεκμηρίωσης.

Για το τελικό τύπωμα του δίσκου όταν έχουμε πραγματοποιήσει όλες τις επεξεργασίες που επιθυμούσαμε στην πάνω δεξιά μεριά της επιφάνειας εργασίας του προγράμματος υπάρχει η επιλογή “Burn”. (Εικόνα 15)

Έτσι ολοκληρώνεται η διαδικασία για την δημιουργία του υλικού τεκμηρίωσης.

Επίλογος

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την παραπάνω μελέτη είναι τα ακόλουθα: Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι στην Λατινική Αμερική αναπτύχθηκε μία τεράστια ποικιλία ειδών μουσικής το καθένα με τα δικά του ξεχωριστά χαρακτηριστικά. Κάποια από αυτά οδήγησαν στην δημιουργία ενός ή περισσότερων μουσικών ειδών. Χαρακτηριστικό όλων είναι ότι την βάση τους αποτέλεσαν τα παραδοσιακά είδη της κάθε χώρας ενώ η μεγάλη αναγνώριση της Λατινικής μουσικής ήρθε μετά την άφιξη μεταναστών στην Λατινική Αμερική οι οποίοι ανάμειξαν δικά τους χαρακτηριστικά με τα παραδοσιακά της κάθε χώρας δημιουργώντας νέα είδη που οδήγησαν στην διάδοση της Λατινικής μουσικής σε παγκόσμιο επίπεδο. Επίσης σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση και εξέλιξη αυτών των ειδών αποτέλεσαν οι κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις της εκάστοτε χώρας. Τέτοιου είδους εξελίξεις ήταν η επανάσταση στην Κούβα καθώς και η άφιξη Ευρωπαίων και Αφρικανών μεταναστών στις χώρες της Λατινικής Αμερικής.

Για την εκτέλεση του πρακτικού μέρους πραγματοποιήθηκε η βιντεοσκόπηση χορευτικών ερμηνειών ορισμένων μουσικών ειδών που αναφέρθηκαν στο θεωρητικό μέρος. Η βιντεοσκόπηση έγινε με την χρήση ψηφιακής κάμερας στον ειδικά διαμορφωμένο χώρο μιας αίθουσας σε σχολή χορού. Έπειτα με την χρήση των κατάλληλων προγραμμάτων έγινε το μοντάζ στα βίντεο και ακολούθησε η δημιουργία ενός dvd το οποίο περιείχε τα τελικά επεξεργασμένα αρχεία. Μπορούμε να παρατηρήσουμε πως η έλλειψη καλού εξοπλισμού και φωτισμού επηρέασε την ποιότητα των βίντεο κάτι το οποίο δεν μπορούσε σε μεγάλο βαθμό να βελτιωθεί ακόμα και με την χρήση ανάλογων προγραμμάτων.

Όσον αφορά την πορεία της έρευνας, το μεγαλύτερο μέρος της βιβλιογραφίας είναι γραμμένο στην Ισπανική γλώσσα που αποτέλεσε πρόβλημα στην μετάφραση και στην άντληση πληροφοριών. Αυτό περιόριζε την έρευνα σε βιβλία γραμμένα σε διαφορετικές γλώσσες τα οποία ήταν δυσεύρετα.

Παράρτημα Α: Βιογραφικά

Alberto Beltran (Μάρτιος 22, 1923 – Απρίλης 19, 2002):¹⁸³

Ζωγράφος που ήταν γνωστός κυρίως για την εικονογράφηση βιβλίων η πολιτικών καρτούν. Άρχισε την καριέρα του δουλεύοντας για τοπικούς εκδότες της περιοχής του. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1940 έως και τον θάνατό του εργάστηκε σε πολλούς εκδοτικούς οίκους, εφημερίδες ακόμα και σε τοιχογραφίες. Πέθανε το 2002 από εγκεφαλική αιμορραγία.

Alejandro García Caturla (Μάρτιος 7, 1906 – Νοέμβριος 12, 1940):¹⁸⁴

Γεννήθηκε στο Ρεμέντιος. Στα 16 του έγινε ο Δεύτερος βιολιστής της συμφωνικής ορχήστρας της Αβάνας. Γνώριζε να παίζει πολλαπλά μουσικά όργανα και ήταν βαρύτονος τραγουδιστής. Δολοφονήθηκε στα 34 του από έναν νεαρό τζογαδόρο ο οποίος Cartula θα δίκαιζε την περίοδο του 1940 που εργαζόταν ως δικαστής.

Alexis & Fido (Αύγουστος 5, 1982 & Αύγουστος 13, 1978):¹⁸⁵

Δύο τραγουδιστές που έχουν μπει σε υποψηφιότητα για το βραβείο Grammy. Σύμφωνα με τον Fido, εκείνος και ο Yandel υπήρξαν φίλοι στα παιδικά τους χρόνια και βοήθησαν ο ένας τον άλλο στην αρχή της καριέρας τους. Αντίστοιχα φίλοι ήταν και ο Alexis με τον Wisin και από αυτές τις δύο φιλίες ξεκίνησαν και οι συνεργασίες μεταξύ Alexis & Fido και Wisin & Yandel.

---

¹⁸³ http://en.wikipedia.org/wiki/Alberto_Beltr%C3%A1n ανακτήθηκε στις 17/10/2013

¹⁸⁴ Orovio, Helio 2004. *Cuban music from A to Z*. Revised by Sue Steward. ISBN 0-8223-3186-1 A biographical dictionary of Cuban music, artists, composers, groups and terms. Duke University, Durham NC; Tumi, Bath. σ. 90–91

¹⁸⁵ <http://www.billboard.com/articles/news/60516/alexis-y-fido> ανακτήθηκε στις 17/10/2013
http://www.reggaetonline.net/alexis-y-fido_reggaeton ανακτήθηκε στις 17/10/2013

Amadeo Roldan (Ιούνιος 12, 1900 – Μάρτιος 7, 1939):¹⁸⁶

Γεννημένος στο Παρίσι από Κουβανή μητέρα και Ισπανό πατέρα. Το 1919 μετακόμισε στη Κούβα όπου και έγινε ο πρώτος βιολιστής στη νέα συμφωνική ορχήστρα της Αβάνας. Πέθανε στην ηλικία των 38, στο αποκορύφωμα της καριέρας του. Η καριέρα του ακολούθησε μια παρόμοια πορεία με εκείνη του Alejandro Garcia Caturla και οι δύο του θεωρούνται πρωτοπόροι στην μοντέρνα Κουβανέζικη συμφωνική τέχνη.

Angel Villoldo (Φεβρουάριος 16, 1861 – Οκτώβριος 14 1919):¹⁸⁷

Ένας μουσικός που είχε καταγωγή νότια από το Μπουένος Άιρες και θεωρείται ένας από τους πρωτοπόρους στη μουσική του τανγκό. Έγραφε στίχους, σύνθετε μουσική και τραγουδούσε.

Anibal Troilo (Ιούλιος 11, 1914 – Μάιος 18, 1975):¹⁸⁸

Ο Troilo υπήρξε συνθέτης, ενορχηστρωτής, διευθυντής μουσικών σχημάτων και γνώριζε να παίζει και το bandoneon¹⁸⁹. Διεύθυνε την δική του Orquesta Típica η οποία θεωρείται μία από τις πιο σημαντικές ορχήστρες της χρυσής εποχής του τανγκό(1940-1955).

Antony Santos (Μάιος 5, 1967):¹⁹⁰

Κατάγεται από τον Άγιο Δομίνικο και συνθέτει μουσική bachata. Είναι φημισμένος γιατί έχει εισάγει ρομαντικά στοιχεία στη bachata. Πρωτοεμφανίστηκε σαν καλλιτέχνης στις αρχές τις δεκαετίας του 1990, ως κιθαρίστας του Luis Vargas. Όταν ξεκίνησε το δικό του συγκρότημα τότε παρατήρησε ότι οι πιο ρομαντική στίχοι

---

¹⁸⁶ Orovio, Helio 2004. *Cuban music from A to Z*. Revised by Sue Steward. [ISBN 0-8223-3186-1](#) A biographical dictionary of Cuban music, artists, composers, groups and terms. Duke University, Durham NC; Tumi, Bath. σ.185

¹⁸⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/%C3%81ngel_Villoldo ανακτήθηκε στις 15/10/2013

¹⁸⁸ <http://www.todotango.com/spanish/creadores/atroilo.html> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

¹⁸⁹ Βλέπε Παράρτημα Τ: Μουσικά Όργανα.

¹⁹⁰ <http://www.iasorecords.com/artists/antony-santos> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

είχαν μεγαλύτερη απήχηση στο ευρύ κοινό και από τότε θεωρείτε ένας από τους πιο φημισμένους καλλιτέχνες του είδους του.

Astor Pantaleon Piazzolla (Μάρτιος 11, 1921 – Ιούλιος 4, 1992):¹⁹¹

Αργεντινός συνθέτης. Εισήγαγε στοιχεία από την κλασικά μουσική και τη τζάζ δημιουργώντας ένα νέο είδος, το Nuevo tango. Έπαιζε το bandoneon και συχνά εκτελούσε τα ίδια του τα έργα με συνοδεία διάφορες ορχήστρες.

Atahualpa Yupanqui (Ιανουάριος 31, 1908 – Μάιος 23, 1992):¹⁹²

Ο Yupanqui ήταν ένας αργεντινός κιθαρίστας, συνθέτης και τραγουδιστής και θεωρείτε ο σημαντικότερος μουσικός της παραδοσιακής μουσικής της Αργεντινής του 20^{ου} αιώνα. Το 1985 του απονεμήθηκε το βραβείο “Diamond Konex Award”, ένα από τα πιο αξιόλογα βραβεία της Αργεντινής, ως ο πιο σπουδαίος μουσικός της περασμένης δεκαετίας στην χώρα του.

Benny More (Αύγουστος 24, 1919 – Φεβρουάριος 19, 1963):¹⁹³

Καταγόταν από την Κούβα και θεωρούταν ένας από τους μεγαλύτερους τραγουδιστές της χώρας. Τραγουδούσε σχεδόν όλα τα είδη μουσικής της χώρας του όπως το mambo, bolero, και son.

Ήταν ο μεγαλύτερος από τα δεκαοχτώ παιδιά της οικογένειας του. Άρχισε να παίζει την κιθάρα όταν ήταν ακόμα παιδί και στα δεκαεπτά του κατέφερε να αγοράσει την πρώτη δική του κιθάρα με τις οικονομίες που έκανε όταν δούλευε.

Πέθανε στην ηλικία των 43 ετών από πρόβλημα στο συκώτι λόγω αλκοολισμού.

---

¹⁹¹ <http://www.todotango.com/spanish/creadores/apiazzolla.html> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

¹⁹² <http://www.soundsandcolours.com/articles/argentina/profile-of-atahualpa-yupanqui-pioneer-of-south-american-indigenous-music/> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

¹⁹³ http://en.wikipedia.org/wiki/Beny_Mor%C3%A9 ανακτήθηκε στις 11/11/2013

Cachao Lopez (Σεπτέμβρης 14, 1918 – Μάρτιος 22, 2008):¹⁹⁴

Κουβανός μουσικός και συνθέτης που δημιούργησε και βοήθησε στην διάδοση του mambo στις Ηνωμένες Πολιτείες και στον υπόλοιπο κόσμο στις αρχές της δεκαετίας του 1950.

Ο Lopez κέρδισε αρκετά βραβεία Grammy καθώς και πήρε το δικό του αστέρι στο Walk of Fame.

Candido Fabre:¹⁹⁵

Κουβανός συνθέτης και τραγουδιστής, διάσημος για τους αυτοσχεδιασμούς του. Στην καριέρα του κυκλοφόρησε 5 δίσκους.

Carlos Di Sarli (Ιανουάριος 7, 1903 – Ιανουάριος 12, 1960):¹⁹⁶

Συνθέτης, πιανίστας και διευθυντής ορχήστρας. Ήταν το όγδοο παιδί της οικογένειας του.

Στην ηλικία των δεκατριών εντάχθηκε σε μία ομάδα περιπλανώμενων μουσικών όπου περιόδευαν σε διάφορες επαρχίες και εκτελούσαν διάσημα τραγούδια της εποχής τους. Το 1919 επέστρεψε στην οικογένεια του και σχημάτισε την πρώτη του ορχήστρα παίζοντας σε μία καφετέρια της γειτονιάς του. Το 1923 ο Carlos μαζί με έναν από τους μικρότερους αδερφούς του μετακόμισαν στο Μπουένος Άιρες. Σταμάτησε την καριέρα του το 1959, αφού είχε μάθει πως ήταν ήδη βαριά άρρωστος, παίζοντας ως τελευταίο τραγούδι το “Bahia Blanca”, που ήταν ένα τραγούδι που είχε το όνομα του χωριού του και ήταν αφιερωμένο σε αυτό.

---

¹⁹⁴ http://www.nytimes.com/2008/03/24/arts/music/24Lopez.html?_r=0 ανακτήθηκε στις 11/11/2013

¹⁹⁵ <http://www.allmusic.com/artist/c%3%A1ndido-fabr%C3%A9-mn0000543558> ανακτήθηκε στις 11/11/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/C%3%A1ndido_Fabr%C3%A9 ανακτήθηκε στις 11/11/2013

¹⁹⁶ <http://www.todotango.com/spanish/creadores/cdisarli.html> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

Carlos Vidal Bolado (1914 – 1996):¹⁹⁷

Γεννημένος στην Κούβα υπήρξε μουσικός και έπαιζε τα κρουστά conga. Είναι ο πρώτος που ηχογράφησε κουβανέζικη rumba και ο πρώτος που εισήγαγε τα conga στην Λάτιν τζαζ σκηνή. Το 1943 έφυγε από την Κούβα και έμεινε στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Chango Spasiuk (Σεπτέμβριος 23, 1968):¹⁹⁸

Ο Chango είναι ένας Αργεντινός μουσικός και παίζει το ακορντεόν. Έχει λάβει αρκετά βραβεία από το 1989 έως και το 2006, καθώς και έχει γράψει εννέα δίσκους με τον πιο πρόσφατο να κυκλοφορεί το 2008.

Chano Pozo (Ιανουάριος 7, 1915 – Δεκέμβριος 3, 1948):¹⁹⁹

Αφροκουβανός τραγουδιστής και χορευτής. Γνώριζε επίσης να παίζει τα κρουστά και υπήρξε μεγάλη επιρροή και ένας από τους δημιουργούς της Latin Jazz σκηνής. Γεννήθηκε στη Αβάνα και έζησε μονάχα 33 χρόνια παίζοντας όμως τεράστιο ρόλο στη λάτιν τζαζ μουσική. Πέθανε από πυροβολισμό στις 2 Δεκεμβρίου, 1948. Ο Pozo κατηγορήσε τον δολοφόνο του ότι του πούλησε κακής ποιότητας ναρκωτική ουσία και εκείνος τον σκότωσε για να καθαρίσει το όνομα του.

Daddy Yankee (Φεβρουάριος 3, 1977):²⁰⁰

Συνθέτης, παραγωγός και τραγουδιστής. Γεννήθηκε στο Ρίο Πιέντρας του Πουέρτο Ρίκο.

---

¹⁹⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Carlos_Vidal_Bolado ανακτήθηκε στις 11/11/2013

¹⁹⁸ <http://www.changospasiuk.com.ar/> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

¹⁹⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Chano_Pozo ανακτήθηκε στις 11/11/2013

²⁰⁰ <http://www.allmusic.com/artist/daddy-yankee-mn0000559405/biography> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

Dino Saluzzi (Μάιος 20, 1935):²⁰¹

Αργεντινός μουσικός ο οποίος γεννήθηκε στο Campo Santo, επαρχία της Salta.

Dizzy Gillespie (Οκτώβριος 21, 1917 – Ιανουάριος 6, 1993):²⁰²

Αμερικάνος μουσικός, συνθέτης και τραγουδιστής. Το ολοκληρωμένο του όνομα είναι John Birks “Dizzy” Gillespie και έπαιζε την τρομπέτα. Η συνεισφορά του στην εξέλιξη της τζαζ ήταν σπουδαία και ήταν μέχρι την δεκαετία του '70 όπου ο Jon Faddis κατάφερε να αναγεννήσει το μουσικό στυλ του.

Απεβίωσε σε ηλικία 75 ετών από καρκίνο στο πάγκρεας. Σε όλη του καριέρα κυκλοφόρησε πάνω από 70 δίσκους.

Don Omar (Φεβρουάριος 10, 1978):²⁰³

Ο Don Omar κατάγεται από το Πουέρτο Ρίκο και είναι τραγουδιστής reggaeton και ηθοποιός.

Eduardo Falu (Ιούλιος 7, 1923 – Αύγουστος 9, 2013):²⁰⁴

Ο Eduardo Falu ήταν ένας γνωστός κιθαρίστας και συνθέτης της παραδοσιακής μουσικής και καταγόταν από το El Galpon στην πολιτεία της Salta. Οι γονείς του ήταν μετανάστες από την Συρία.

Απέκτησε την πρώτη του κιθάρα στην παιδική του ηλικία και ξεκίνησε μαθαίνοντας παραδοσιακά τραγούδια της Αργεντινής. Έπαιξε πρώτη φορά στο

---

²⁰¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Dino_Saluzzi ανακτήθηκε στις 15/10/2013

²⁰² http://en.wikipedia.org/wiki/Dizzy_Gillespie ανακτήθηκε στις 11/11/2013

Βλέπε Παράρτημα Δ: Καλλιτέχνες και Μουσικά Συγκροτήματα

²⁰³ http://www.prpop.org/biografias/d_bios/DonOmar.shtml ανακτήθηκε στις 17/10/2013

<http://www.latinrapper.com/reggaeton.html> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

²⁰⁴ <http://www.lastfm.es/music/Eduardo+Falu%C3%BA> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

εξωτερικό στο Παρίσι το 1959, και αργότερα ακολούθησαν συναυλίες στην Ρώμη, Λος Άντζελες, Μαδρίτη και στη Ιαπωνία.

Ο τελευταίος του δίσκος κυκλοφόρησε το 2009 και αποτελούσε ένα αφιέρωμα στον ισπανό κιθαρίστα Andres Segovia.

Eduardo Sanchez de Fuentes (Απρίλιος 3, 1874 – Σεπτέμβριος 7, 1944):²⁰⁵

Κουβανός συνθέτης και συγγραφέας κουβανέζικης φολκλορικής μουσικής. Στην καριέρα του ως μουσικός σύνθεσε τραγούδια και έργα για όπερες και μπαλέτο.

Τα βιβλία του διαβάζονται μέχρι και σήμερα αν και δέχτηκε άσχημες κριτικές από τους μεταγενέστερους μουσικούς καθώς επιμένει ότι η εξέλιξη της κουβανέζικης μουσικής δεν οφείλεται στους Αφρικανούς μετανάστες αλλά στους ίδιους τους κουβανούς.

El Prodigio:²⁰⁶

Το πραγματικό του όνομα είναι Krensy Garcia. Παίζει το ακορντεόν και συνδιάζει με τζαζ με merengue típico. Μελέτησε τη μουσική τζαζ στις Ηνωμένες Πολιτείες που τις χρησιμοποίησε τις γνώσεις στα άλμπουμ του και στα σόλο που εκτελούσε.

Eliades Ochoa (Ιούνιος 22, 1946):²⁰⁷

Ξεκίνησε να παίζει την κιθάρα στην ηλικία των έξι. Το 1978 δέχτηκε πρόταση από το μουσικό συγκρότημα Cuarteto Patria να γίνει ο αρχηγός τους. Ο Ochoa δέχτηκε υπό την προϋπόθεση ότι θα δεχτούν να εισάγουν νέα στοιχεία στο ρεπερτόριο τους. Έχει συνεργαστεί με διάσημα σχήματα όπως τους Buena Vista

²⁰⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Eduardo_S%C3%A1nchez_de_Fuentes ανακτήθηκε στις 11/11/2013

²⁰⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/El_Prodigio ανακτήθηκε στις 17/10/2013

²⁰⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Eliades_Ochoa ανακτήθηκε στις 11/11/2013

Social Club και το 2010 ηχογράφησε έναν δίσκο με διάφορους καλλιτέχνες από την Κούβα που τον ονόμασε “AfroCubism”.

Enrique Jorin (Δεκέμβριος 25, 1926 – Δεκέμβριος 12, 1987):²⁰⁸

Κουβανός συνθέτης και βιολιστής. Διάσημος για την δημιουργία του χορευτικού κουβανέζικου μουσικού είδους cha-cha-cha.

Σε νεαρή ηλικία η οικογένεια του μετακόμισε στην Αβάνα όπου ο Jorin ήταν να ζήσει την υπόλοιπη ζωή του εκεί. Στα δώδεκα του άρχισε να ενδιαφέρεται για την μουσική και ξεκίνησε να μαθαίνει το βιολί. Στις αρχές της δεκαετίας του 1950, ενώ ήταν μέλος της αμερικάνικης ορχήστρας Ninon Mondejar, δημιούργησε ένα νέο χορευτικό είδους μουσικής που αργότερα έγινε γνωστό ως cha cha cha.

Μερικά από τα πιο διάσημα έργα του είναι:

Danzones:

- Hilda
- Liceo Del Pilar
- Central Constancia
- Silver Star
- Dona Olga

Cha-cha-cha:

- El Alardoso
- El Tunel
- Nada para ti
- Osiris

---

²⁰⁸ Orovio, Helio. 1981. Diccionario de la Música Cubana. La Habana, Editorial Letras Cubanas.

- Me Muero

Ernesto Lecuona (1895-1963):

Ένας από τους μεγαλύτερους και σημαντικούς πιανίστες/συνθέτες της Κούβας τον 20^ο αιώνα ήταν ο Ernesto Lecuona (1895-1963). Ξεκίνησε να μελετάει πιάνο κάτω από την επίβλεψη της αδερφής του Ernestina Lecuona και σύνθεσε το πρώτο του τραγούδι στην ηλικία των 11²⁰⁹. Αργότερα σπούδασε υπό την επίβλεψη του Joaquín Nin και Antonio Saavedra. Αποφοίτησε από το Εθνικό Κονσερβατόριο της Αβάνας με χρυσό μετάλλιο ερμηνείας στα 16 του.

Αρχικά ταξίδεψε στην Ισπανία το 1924 σε μία σειρά συναυλιών με την Marta de la Torre. Η επιτυχία του και δεξιοτεχνία του στα ρεσιτάλ πιάνου το 1928 στο Παρίσι, αύξησε το ενδιαφέρον του κόσμου για την κουβανέζικη μουσική.

Ο Lecuona σύνθεσε πάνω από 600 κομμάτια, και υπήρξε πιανίστας απίστευτης ποιότητας. Έγραψε κομμάτια για ταινίες, ορχήστρες και θεατρικά. Τα έργα του περιλάμβαναν zarzuela, αφρο-κουβανέζικους και κουβανέζικους ρυθμούς σουίτες, και πολλά από τα κομμάτια του έγιναν κλασικά κομμάτια λατινικής μουσικής. Μερικά από αυτά είναι η *Malaguena*, η *Siboney* και το *The breeze and I*. Το 1942, η μεγάλη του επιτυχία *Always in my heart* (*Siempre en mi Corazon*) προτάθηκε για Oscar καλύτερου τραγουδιού, αλλά έχασε από το τραγούδι *White Christmas*. Η συμφωνική ορχήστρα του εκτέλεσε το έργο του *Black Rhapsody* σε πρεμιέρα στην συναυλία την ημέρα της κουβανέζικης ανεξαρτητοποίησης στις 10 Οκτωβρίου 1943.

Το 1960 μετακόμισε στη Tampa και έπειτα έζησε την υπόλοιπη ζωή του στην Αμερική. Απεβίωσε 3 χρόνια αργότερα στο Santa Cruz de Tenerife στην ηλικία των 68 από άσθμα²¹⁰, και θάφτηκε στο κοιμητήριο “Gate of Heaven” στο Hawthorne της Νέας Υόρκης.

---

²⁰⁹ Brian Dyde, *Caribbean Companion: The A-Z Reference*, 1992, Macmillan Caribbean, 1st Edition. σ. 98

²¹⁰ Άρθρο που ανακτήθηκε στις 21/10/2013 από την Ιστοσελίδα: http://www.kha.it/lecuona/librettoEn_lq.htm

Το ταλέντο του Lecuona επηρέασε ολόκληρη την Λατινική Αμερική σε μία παρόμοια μορφή όπως ο George Gershwin τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και ανέπτυξε το ενδιαφέρον του κόσμου για την κουβανέζικη μουσική.

Παρακάτω αναφέρονται επιλεκτικά μερικά από τα έργα του.

Για πιάνο:

- Suite Andalucía
  - Córdoba/Córdoba
  - Andalucía/Andaluza
  - Alhambra
  - Gitanerías
  - Guadalquivir
  - Malagueña
- San Francisco El Grande
- Ante El Escorial
- Zambra Gitana
- Aragonesa
- Granada
- Valencia Mora
- Aragón

Waltz:

- Si menor (Rococó)
- La bemol
- Apasionado
- Crisantemo
- Vals Azul
- Maravilloso
- Romántico

- Ροέτιο

Ο Lecuona περιλήφθηκε ως χαρακτήρας σε μια νουβέλα με τίτλο *The island of Eternal Love*, από έναν Κουβανής καταγωγής συγγραφέα, το Daina Chaviano, μαζί με ένα πλήθος άλλων σημαντικών ονομάτων της κουβανέζικης μουσικής.

Ernesto Ponzio (Ιούλιος 10, 1885 – Οκτώβριος 21, 1934):²¹¹

Βιολιστής και συνθέτης. Ύστερα από τον θάνατο του πατέρα του αναγκάστηκε να διακόψει τις σπουδές του στο βιολί και ξεκίνησε να εκτελεί διάφορα έργα σε μαγαζιά και πανδοχεία για να μπορεί να βγάζει ένα οικονομικό εισόδημα για την οικογένεια του. Η διασημότητα του αυξήθηκε και άρχισε να ερμηνεύει σε μεγαλύτερα μέρη με συνέπεια να δημιουργεί και δικά του μουσικά σχήματα και συνθέσεις.

Την Κυριακή 21 Οκτωβρίου 1934, το μεσημέρι, ο Ponzio ύστερα από έναν δυνατό πόνο που ένιωσε απεβίωσε σχεδόν άμεσα. Η διάγνωση έδειξε ότι έπαθε καρδιακό ανευρυσμό και αυτή ήταν η αιτία θανάτου του.

Esteban Salas y Castro (Δεκέμβριος 25, 1725 – Ιούλιος 14, 1803):²¹²

Κουβανός συνθέτης που ασχολήθηκε με την θρησκευτική μουσική. Οι συνθέσεις του ήταν ένα ιδανικό παράδειγμα της ύστερης μουσικής του μπαρόκ.

Fernando Villalona (Μάιος 7, 1955)²¹³

Ξεκίνησε την μουσική του καριέρα στις αρχές του 1970 και μέχρι το τέλος της δεκαετίας άρχισε να αποκτάει μεγάλη φήμη. Ξεκίνησε από πολύ μικρός να

²¹¹ <http://www.todotango.com/english/creadores/eponzio.asp> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

²¹² Hernández Balaguer, Pablo 1987. *Los villalicos, cantadas y pastorelas de Esteban Salas*. La Habana.

http://en.wikipedia.org/wiki/Esteban_Salas_y_Castro ανακτήθηκε στις 11/11/2013

²¹³ <http://www.allmusic.com/artist/fernando-villalona-mn0000141908/biography> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

τραγουδάει και έγινε διάσημος μετά από την συμμετοχή του σε μια τηλεοπτική σειρά που λεγόταν “El Festival de la Voz”.

Francisco Canaro (Νοέμβριος 26, 1888 – Δεκέμβριος 14, 1964):²¹⁴

Καταγόταν από την Ουρουγουάη και υπήρξε βιολιστής και μαέστρος μιας ορχήστρας τανγκό.

Οι γονείς του από την Ιταλία μετανάστευσαν στην Ουρουγουάη και ύστερα όταν ο Francisco ήταν μικρότερος από 10 ετών μετακόμισαν στο Μπουένος Άιρες της Αργεντινής.

Ξεκίνησε να δουλεύει σε ένα εργοστάσιο και ένας άδειος τενεκές λαδιού μετατράπηκε στο πρώτο βιολί στα χέρια του. Ξεκινώντας από μικρά μαγαζιά κατάφερε να δημιουργήσει μια σημαντική καριέρα και αργότερα να διευθύνει και την δική του ορχήστρα τανγκό. Αναγκάστηκε να σταματήσει την καριέρα του αφού αρρώστησε και ύστερα πέθανε στο Μπουένος Άιρες το 1964.

Francisco Ulloa:²¹⁵

Ο Francisco ήταν διάσημος για το ταλέντο του στο ακορντεόν και ειδικεύοταν στο merengue típico. Άρχισε την καριέρα του την ίδια εποχή με τον Tatico Henriquez που μερικοί θεωρούν πως είναι ο πατέρας του merengue típico. Η δισκογραφία του περιλαμβάνει δεκαεπτά δίσκους από το 1979 έως το 2002.

Gaspar Villate (Ιανουάριος 27, 1851 – Οκτώβρης 9, 1891):²¹⁶

---

²¹⁴ <http://www.todotango.com/english/creadores/fcanaro.html> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

Βλέπε Παράρτημα Δ: Καλλιτέχνες και Μουσικά Συγκροτήματα

²¹⁵ <http://www.allmusic.com/artist/francisco-ulloa-mn0000192110/biography> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Francisco_Ulloa_%28accordionist%29 ανακτήθηκε στις 17/10/2013

²¹⁶ Carpentier, Alejo 2001 [1945]. *Music in Cuba*. Minniapolis MN. Σ.239

Κουβανός συνθέτης γεννημένος στην Αβάνα επικεντρώθηκε κυρίως στην όπερα. Αφού έγραψε την πρώτη του όπερα “Angelo Tirano de Padua”, η οικογένεια του και αυτός μετανάστευσαν στις Ηνωμένες Πολιτείες το 1868 όταν ξέσπασε πόλεμος στην Κούβα, επιστρέφοντας το 1871. Τότε σύνθεσε την δεύτερή του όπερα “Las Primeras armas de Richelieu”. Ήταν στενοί φίλοι με τον Verdi και αναμφίβολα επηρεάστηκε από εκείνον, πράγμα που φαίνεται από τα μεταγενέστερα έργα του που απέκτησαν μια γεύση του Ευρωπαϊκού πολιτισμού.

Gerardo Matos Rodriguez (Μάρτιος 28,1897 – Απρίλιος 25, 1948):²¹⁷

Γεννήθηκε στην Ουρουγουάη και σπούδασε αρχιτεκτονική, δίχως όμως να αποφοιτεί ποτέ. Άρχισε να συνθέτει το 1917 και το πρώτο του τραγούδι που έγινε γνωστό ήταν το La Cumparsita. Αργότερα έγινε ένα από τα πιο σημαντικά κομμάτια της μουσικής του τανγκό, αλλά λόγω του γεγονότος ότι ο Matos ντρεπόταν να παίξει το ίδιο του το κομμάτι έγινε διάσημο μέσα από τις εκτελέσεις από άλλους μουσικούς.

Gisselle Ortiz Caceres (Μάρτιος 28, 1969):²¹⁸

Γνωστή απλώς με το όνομα Gisselle. Γεννήθηκε στη Νέα Υόρκη και από την εφηβεία της ξεκίνησε να χορεύει και να συμμετέχει σαν χορεύτρια σε διάφορες εκδηλώσεις. Όταν εμφανίστηκε στο “El Show de las 12” άρχισε να αποκτάει ενδιαφέρον για μια καριέρα στη μουσική.

Μέχρι και το 1993 συμμετείχε σε διάφορα συγκροτήματα. Ύστερα άρχισε να προσπαθεί να δημιουργήσει μια σόλο καριέρα. Το 1995 κυκλοφόρησε τον πρώτο της δίσκο και από τότε έχει κυκλοφορήσει έξι δίσκους.

Gustavo Beytelmann (Έτος γέννησης - 1945):²¹⁹

---

²¹⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Gerardo_Matos_Rodr%C3%ADguez ανακτήθηκε στις 15/10/2013

²¹⁸ http://www.prpop.org/biografias/g_bios/gisselle.shtml ανακτήθηκε στις 17/10/2013

²¹⁹ http://de.wikipedia.org/wiki/Gustavo_Beytelmann ανακτήθηκε στις 15/10/2013

Γεννήθηκε στο Venado Tuerto και συνθέτει και εκτελεί σε πιάνο μουσικές τανγκό.

Σήμερα είναι ο πιο ακριβοπληρωμένος μουσικός που εκπροσωπεί τη μουσική σκηνή της bachata στον Άγιο Δομίνικο.

Horacio Gutierrez (Αύγουστος 28, 1948):²²⁰

Γεννήθηκε στην Αβάνα της Κούβας και είναι ο μεγαλύτερος από τους τέσσερις αδερφούς της οικογένειας του. Έπαιξε πρώτη φορά μπροστά σε κοινό στην ηλικία των τεσσάρων ετών ενώ στην ηλικία των έντεκα ετών εκτέλεσε ένα κονσέρτο του Χάιντν ως σόλο πιανίστας μαζί με την συμφωνική της Αβάνας. Στα δεκατρία του μετακόμισε στις Ηνωμένες Πολιτείες και σπούδασε πιάνο στο Λος Άντζελες.

Ignacio Pineiro (Μάιος 21, 1888 – Μάιος 12, 1969):²²¹

Γεννήθηκε στην Κούβα. Η καριέρα του άνθισε όταν ασχολήθηκε με την σύνθεση μουσικής son και θεωρείται ένας από τους μεγαλύτερους συνθέτες του είδους. Έγραψε σε όλη του τη ζωή περίπου 327 τραγούδια.

Jorge Bolet (Νοέμβριος 15, 1914 – Οκτώβριος 16, 1990):²²²

Γεννημένος στην Κούβα. Σπούδασε στην Φιλαδέλφεια μουσική και πιάνο. Το 1937 κέρδισε το διαγωνισμό Naumburg. Ύστερα έγραψε μουσική για πολλές ταινίες και κυκλοφόρησε δίσκους με εκτελέσεις από μεγάλους συνθέτες στο πιάνο.

Το 1988 η υγεία του άρχισε να εξασθενεί και το 1989 έκανε εγχείρηση στον εγκέφαλο από την οποία ποτέ δεν ανάρρωσε εντελώς. Ο θάνατος του καταγράφηκε τον Οκτώβρη του 1990 από Καρδιακή προσβολή.

---

²²⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Horacio_Gutierrez ανακτήθηκε στις 11/11/2013

²²¹ Giro, Radamés 2007. *Diccionario enciclopédico de la música en Cuba*. La Habana. vol 3, σ.236

²²² <http://www.nytimes.com/1990/10/17/obituaries/jorge-bolet-pianist-is-dead-at-75-specialist-in-romantic-literature.html?scp=20&sq=Jorge%20Bolet&st=cse> ανακτήθηκε στις 11/11/2013

Jose White Lafitte (Ιανουάριος 17, 1836 – Μάρτιος 15, 1918):²²³

Κουβανός βιολιστής και συνθέτης. Δέχτηκε τα πρώτα του μαθήματα από τον πατέρα του και το Μάρτιο του 1854 έδωσε το πρώτο του κονσέρτο. Αργότερα σπούδασε στο Παρίσι από το 1855 μέχρι και το 1889. Το πιο διάσημο του έργο είναι μία habanera με τίτλο “La bella Cubana”

Juan d’Arienzo (Δεκέμβριος 14, 1900 – Ιανουάριος 14, 1976):²²⁴

Γνωστός και ως «Βασιλιάς του Ρυθμού) υπήρξε συνθέτης μουσικής τανγκό χρησιμοποιώντας όργανα και μεθόδους σύνθεσης της εποχής του και το μουσικό σχήμα του πραγματοποίησε εκατοντάδες ηχογραφήσεις.

Juan Espinola:²²⁵

Δομινικανός merengue τραγουδιστής στις αρχές του 20ού αιώνα. Είναι γνωστός επειδή προσπάθησε επανειλημμένα να φέρει το είδος του merengue στο προσκήνιο μέσα από διάφορες εκδηλώσεις που πραγματοποιούνταν και αίθουσες χορού στους οποίους διεξάγονταν αγώνες χορού. Οι απόπειρες του όμως απέτυχαν λόγω των στίχων που ήταν σκαμπρόζικοι.

Juan Jose Mosalini:²²⁶

Γεννημένος το 1943 ειδικεύεται στο tango Nuevo και τωρινά ζει στη Γαλλία. Ξεκίνησε να παίζει το bandoneon ως παιδί και έγινε επαγγελματίας μέχρι την ηλικία των 17. Σήμερα διδάσκει την τέχνη του bandoneon στη Γαλλία.

---

²²³ <http://chevalierdesaintgeorges.homestead.com/White.html> ανακτήθηκε στις 11/11/2013

²²⁴ <http://www.todotango.com/spanish/creadores/jdarienzo.html> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

²²⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Juan_Espinola ανακτήθηκε στις 17/10/2013

²²⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Juan_Jos%C3%A9_Mosalini ανακτήθηκε στις 15/10/2013

Juan Luis Guerra (Ιούνιος 7, 1957):²²⁷

Δομινικανός τραγουδιστής συνθέτης και παραγωγός που έχει πουλήσει άνω των 30 εκατομμυρίων δίσκων, καθώς και έχει κερδίσει ένα πλήθος βραβείων μεταξύ των οποίων μερικά είναι 15 Latin Grammy Awards, 2 Grammy Awards και 2 Latin Billboard music Awards.

Juan Paris (1759 – Ιούλιος 10, 1845):²²⁸

Ιερέας και συνθέτης. Πήρε τον τίτλο “Maestro de Capilla” (Διευθυντής Χορωδίας) μετά τον θάνατο του Salas το 1803.

Juana Molina (Οκτώβριος 1, 1962):²²⁹

Το 1976 η μάνα της έφυγε από την χώρα και έζησε σε εξορία στη Γαλλία για πέντε χρόνια. Ο πατέρας της ήταν τραγουδιστής τάνγκο και την δίδαξε κιθάρα όταν έκλεισε τα έξι της.

Ξεκίνησε την καριέρα της το 1988 ως κωμική ηθοποιός σε μία τηλεοπτική σειρά της Αργεντινής. Το 1996 άρχισε να κυνηγάει την καριέρα του μουσικού και από τότε έχει κυκλοφορήσει αρκετούς δίσκους. Ο δεύτερος της δίσκος πήρε τον τίτλο του καλύτερου δίσκου “world music” το 2003.

Laureano Fuentes (Ιούλιος 3, 1825 – Σεπτέμβριος 30, 1898):²³⁰

---

²²⁷ <http://www.billboard.com/biz/articles/news/1083020/latin-grammy-pre-telecast-juan-luis-guerra-wins-producer-of-the-year-don> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

<http://entretenimiento.latam.msn.com/xl/musica/discos/acdc/articulo.aspx?cp-documentid=24497779> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

²²⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Juan_Paris ανακτήθηκε στις 11/11/2013

²²⁹ <http://www.ew.com/ew/article/0,,565391,00.html> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

²³⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Laureano_Fuentes ανακτήθηκε στις 11/11/2013

Γεννήθηκε στο Σαντιάγκο της Κούβας. Προερχόταν από μία οικογένεια που είχε γράψει την πρώτη όπερα στο νησί “La hija de jefe” όπου αργότερα μεγάλωσε σε μήκος και ονομάστηκε “Seila”. Τα έργα του κάλυπταν ένα μεγάλο εύρος μουσικών ειδών.

Leo Brouwer (Μάρτιος 1, 1939):²³¹

Συνθέτης, μαέστρο και κιθαρίστας. Γεννήθηκε στην Αβάνα. Επηρεασμένος από τον πατέρα του και ενθαρρυμένος από εκείνος ξεκίνησε να παίζει κιθάρα μόνος του μαθαίνοντας τα τραγούδια με το αυτί του. Σπούδασε κάτω από πολλούς μεγάλους κιθαρίστες και κέρδισε υποτροφία για την Γερμανία να σπουδάσει μουσική και κιθάρα. Στις αρχές της δεκαετίας του 1980 η καριέρα του τελείωσε όταν έπαθε τραύμα στον τένοντα του μεσαίου του δαχτύλου.

Ανάμεσα στα έργα του καταγράφονται πολλές δουλειές για σόλο κιθάρα, κονσέρτα καθώς και μουσική για ταινίες.

Leonardo Paniagua:²³²

Ένας από τους πιο διαδεδομένους μουσικούς της bachata της δεκαετίας του 1970 και '80. Σε αυτές τις δυο δεκαετίες οι δίσκοι του ήταν ανάρπαστοι και το κοινό του είναι πολύ ευρύ που το κερδίζει με την απαλή του φωνή και το ρομαντικό ύφος που ενσωματώνει στα τραγούδια του.

Litto Nebbia (Ιούλιος 21, 1948):²³³

Τραγουδιστής, συνθέτης και στιχουργός. Γεννήθηκε στο Rosario, Καθ' όλη την διάρκεια της καριέρας του έχει συμμετάσχει σε διάφορα συγκροτήματα και ως σόλο καλλιτέχνης.

---

²³¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Leo_Brouwer ανακτήθηκε στις 11/11/2013

Βλέπε Παράρτημα Δ: Καλλιτέχνες και Μουσικά Συγκροτήματα

²³² <http://www.iasorecords.com/artists/leonardo-paniagua> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

²³³ http://en.wikipedia.org/wiki/Litto_Nebbia ανακτήθηκε στις 15/10/2013

Luis Moreau Gottschalk (Μάιος 8, 1829 – Δεκέμβριος 18, 1869):²³⁴

Αμερικάνος συνθέτης και πιανίστας, γνωστός για τα ρομαντικά του έργα στο πιάνο. Πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του δουλεύοντας εκτός των Ηνωμένων Πολιτειών. Πέθανε στην ηλικία των 40 ετών από μαλάρια.

Luis Vargas:²³⁵

Ο Luis Vargas ξεκίνησε μόνος του την καριέρα του ύστερα που τον δίδαξε κιθάρα ένας μουσικός από τον Άγιο Δομίνικο. Αφού αποφάσισε να ξεκινήσει μια σόλο καριέρα ηχογράφησε και υπήρξε παραγωγός του πρώτου του δίσκου. Τοπικοί καλλιτέχνες που τον υποστήριζαν προώθησαν τα τραγούδια του στα ραδιόφωνα και ύστερα από λίγο καιρό συνεργάστηκε με τη Sony International κυκλοφορώντας μαζί το πρώτο τους δίσκο το 1997.

Machito (Φεβρουάριος 16, 1908 – Απρίλιος 19, 1984):²³⁶

Το πραγματικό του όνομα ήταν Francisco Raul Gutierrez Grillo. Βοήθησε στην δημιουργία του είδους salsa και αναγέννησε την Αφροκουβανέζικη τζαζ. Μεγάλωσε στην Αβάνα μαζί με την αδερφή του. Η ζωή του επηρέασε πολλούς μουσικούς της αφροκουβανέζικης μουσικής καθ' όλη την διάρκεια των επόμενων χρόνων.

Manuel Barrueco (1952):²³⁷

---

²³⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Louis_Moreau_Gottschalk ανακτήθηκε στις 11/11/2013

²³⁵ <http://www.iasorecords.com/artists/luis-vargas-bachata-pioneer> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

²³⁶ <http://en.wikipedia.org/wiki/Machito> ανακτήθηκε στις 11/11/2013

<http://www.allmusic.com/artist/machito-mn0000220374> ανακτήθηκε στις 11/11/2013

²³⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Manuel_Barrueco ανακτήθηκε στις 11/11/2013

Γεννήθηκε στο Σαντιάγκο της Κούβας και ξεκίνησε να παίζει κιθάρα στην ηλικία των οχτώ. Το 1967 μετανάστεψε με τους γονείς του στις Ηνωμένες Πολιτείες. Στην ηλικία των εικοσιδύο κέρδισε το βραβείο “Concert Artist Guild”.

Ύστερα άρχισε να περιοδεύει σε όλα τον κόσμο καθώς έχει παίξει μαζί και με ορχήστρες, διάσημους κλασικούς κιθαρίστες όπως Al Di Meola, και Andy Summers.

Marino Perez (Δεκέμβριος 26, 1946 – Ιούλιος 26, 1991):²³⁸

Γνωστός και ως «Ο πατέρας της πικρής bachata», θεωρείται ένας από τους πιο σπουδαίους bachateros όλων των εποχών. Γεννημένος στο Χάτο Μάιορ του Αγίου Δομίνικου ξεκίνησε την καριέρα του στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και έφτασε στην κορύφωση της καριέρας του για δύο ολόκληρες δεκαετίες του '70 και του '80.

Max Salazar (Απρίλιος 17, 1932 – Σεπτέμβριος 19, 2010):²³⁹

Αμερικανός μουσικολόγος με ειδικότητα στην λατινική μουσική. Έγραφε άρθρα για τα περιοδικά “Latin Beat Magazine” και “Impacto”. Το βιβλίο του “Mambo Kingdom: Latin Music In New York” περιείχε πάνω από διακόσια άρθρα για τους λατινικούς χορούς και ένα πλήθος άρθρων για τον Tito Puente.

Mercedes Sosa (Ιούλιος 9, 1935 – Οκτώβριος 4, 2009):²⁴⁰

Γνωστή ως “La Negra”, ήταν μια τραγουδίστρια με καταγωγή από την Αργεντινή που είχε παγκόσμια φήμη. Οι ρίζες της μουσικής της βρίσκονταν στην παραδοσιακή μουσική της Αργεντινής και έγινε γνωστή και μία από τις κύριες εκπροσώπους του nueva canción.

---

²³⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Marino_Perez ανακτήθηκε στις 17/10/2013

²³⁹ <http://news.allaboutjazz.com/news.php?id=66087#.UoDWbm3yKZQ> ανακτήθηκε στις 11/11/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Max_Salazar ανακτήθηκε στις 11/11/2013

²⁴⁰ <http://www.tmcnet.com/usubmit/2007/12/08/3150199.htm> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

Η Sosa τραγούδησε στη Νέα Υόρκη, στο Παρίσι καθώς και στην Ρώμη. Απέκτησε το βραβείο Latin Grammy για το καλύτερο παραδοσιακό δίσκο που κυκλοφόρησε το 2000, 2003 και 2006 καθώς και πολλά άλλα διεθνή βραβεία.

Milly Quezada (Μάιος 21, 1955):²⁴¹

Γεννημένη στο Σάντο Δομίνικο αποτελεί μια τραγουδίστρια που εκπροσωπεί την merengue μουσική. Είναι γνωστή και ως η βασίλισσα της merengue έχοντας κερδίσει τέσσερα Latin Grammy Awards.

Nico Lora (1858 – 1971):²⁴²

Δομινικανός παραδοσιακός τραγουδιστής που θεωρείται ένας από τους πατέρες της merengue. Έμαθε από μικρός να παίζει το ακορντεόν. Έγραψε πολλές μελωδίες που παραμείνανε ανώνυμες στο πέρασμα του χρόνου και θεωρούνται μέχρι και σήμερα εθνική κληρονομιά του Αγίου Δομίνικου.

Nina Sky (Μάρτιος 13, 1984):²⁴³

Αμερικάνικο μουσικό δίδυμο που αποτελείται από δύο δίδυμες τις Nicole και Natalie Albino. Πρωτοεμφανίστηκαν στη μουσική σκηνή το 2003 και από τότε έχουν κυκλοφορήσει τρεις δίσκους.

Olga Tanon (Απρίλιος 13, 1967):²⁴⁴

---

²⁴¹ <http://www.allmusic.com/artist/milly-quezada-mn0000414506/biography> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

²⁴² http://en.wikipedia.org/wiki/Nico_Lora ανακτήθηκε στις 17/10/2013

²⁴³ http://en.wikipedia.org/wiki/Nina_Sky ανακτήθηκε στις 17/10/2013

²⁴⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Olga_Tanon ανακτήθηκε στις 17/10/2013

<http://www.grammy.com/nominees/search?artist=olga+ta%C3%B1on&title=&year=All&genre=All> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

<http://www.grammy.com/nominees/latin/search?artist=olga+ta%C3%B1on&title=&year=All&genre=All> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

Γεννήθηκε στο Σαντρύς, Πουέρτο Ρίκο και αποτελεί το τέταρτο και τελευταίο παιδί της οικογένειας της. Μέσα από την πορεία της καριέρας της κέρδισε δύο βραβεία Grammy, τρία Latin Grammy και 28 Premios Lo Nuestro.

Orestes Lopez (Αύγουστος 29, 1908 – 1991):²⁴⁵

Κουβανός μουσικός που διάδωσε το είδος του mambo μαζί με τον αδερφό του Cachao Lopez. Μελέτησε από νεαρός το πιάνο, τσέλο, βιολί και το φλάουτο. Στην καριέρα του διεύθυνε διάφορες χορευτικές ορχήστρες και έπαιζε τσέλο, μπάσο και πιάνο για το Arcano y Sus Maravillas.

Ο αδερφός του μετακόμισε στις Ηνωμένες Πολιτείες ενώ εκείνος έμεινε στην Αβάνα όπου το 1991 πέθανε. Ο γιός του έμαθε το μπάσο και απέκτησε φήμη ως μέλος των Buena Vista social Club.

Pascual Contursi (Νοέμβριος 18, 1888 – Μάιος 28, 1932):²⁴⁶

Ποιητής, τραγουδιστής και κιθαρίστας. Καταγόταν από το Chivilcoy, μια πόλη στο Πάμπας και σύνθεσε τριάντα τρία τραγούδια τανγκό.

Σε νεαρή ηλικία μετακόμιση στο Μπουένος Άιρες με τους γονείς του και εκεί ξεκίνησε να γράφει τραγούδια στην κιθάρα και στίχους. Αφού είχε μετακομίσει στο Παρίσι το 1924 αρρώστησε και η υγεία του έφτασε σε κρίσιμο σημείο. Το 1932 επέστρεψε στο Μπουένος Άιρες και απεβίωσε μερικές μέρες μετά την επιστροφή του στην ηλικία των 43 ετών.

Rafael Solano (Απρίλης 10, 1931):²⁴⁷

---

²⁴⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Orestes_Lopez ανακτήθηκε στις 11/11/2013

Βλέπε Παράρτημα 'Δ : Καλλιτέχνες και Μουσικά Συγκροτήματα

²⁴⁶ <http://www.todotango.com/spanish/creadores/pcontursi.asp> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

²⁴⁷ http://www.codetel.com.do/libros_pdf/Merengue/Merengue_1%20%282003%29.pdf ανακτήθηκε στις 17/10/2013

Γεννήθηκε στο San Felipe de Puerto Plata στον Άγιο Δομίνικο και είναι στιχουργός, πιανίστας, συνθέτης και συγγραφέας.

Ricardo Güiraldes (Φεβρουάριος 13, 1886 – Οκτώβριος 8, 1927):²⁴⁸

Αργεντινός συγγραφέας και ποιητής, ένας από τους πιο σπουδαίους Αργεντινούς συγγραφείς της εποχής του.

Γεννήθηκε στο Μπουένος Άιρες. Όταν έγινε ενός έτους ξεκίνησε να ταξιδεύει με τους γονείς του στην Ευρώπη και μέχρι τα έξι του γνώριζε να μιλάει Ισπανικά, Γαλλικά και Γερμανικά.

Richard Egues (Οκτώβριος 26, 1923 – Σεπτέμβριος 1, 2006):²⁴⁹

Γνωστός και με το παρατσούκλι “La flauta magica”. Μέλος της ορχήστρας Aragon από το 1953 μέχρι και τον θάνατό του. Έπαιζε τα φλάουτο και γεννήθηκε στη Κούβα. Έμαθε να παίζει το σαξόφωνο, το πιάνο και το κλαρινέτο, και στα τέλη της δεκαετίας του 1940 άρχισε να μαθαίνει το φλάουτο για τον λόγο ότι είχαν μεγαλύτερα διαλλείματα στις παραστάσεις για να ξεκουράζεται. Απεβίωσε τον Σεπτέμβριο του 2006.

Roberto Firpo (Μάιος 10, 1884 – Ιούνιος 14, 1969):²⁵⁰

Ο Roberto Firpo ήταν ένας πιανίστας και συνθέτης και καταγόταν από την Αργεντινή. Περίπου το 1903 ξεκίνησε να κάνει μαθήματα πιάνου και το 1907 άρχισε να συνθέτει δικά του κομμάτια και να τα εκτελεί σε δημόσια μέρη.

---

²⁴⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Ricardo_G%C3%BCiraldes ανακτήθηκε στις 15/10/2013

²⁴⁹ http://www.boston.com/news/globe/obituaries/articles/2006/09/11/richard_egues_82_cuban_musician/ ανακτήθηκε στις 11/11/2013

²⁵⁰ <http://www.todotango.com/English/creadores/rfirpo.html> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

Κατά την διάρκεια της καριέρας του έπαιξε σε σημαντικά μέρη του Μπουένος Άιρες και σύνθεσε πολλά τραγούδια ταγκό. Το 1959 αποσύρθηκε από τις εμφανίσεις του και τον Ιούνιο του 1969 απεβίωσε.

Rodolfo Mederos (Μάρτιος 25, 1940):²⁵¹

Αργεντινός μουσικός που έπαιζε bandoneon, Ήταν επίσης και συνθέτης . Έζησε στη Κούβα και στη Γαλλία. Έχει ηχογραφήσει πολλούς δίσκους καθώς έχει γράψει και την μουσική για πολλές ταινίες.

Rosendo Mendizabal (Απρίλιος 21, 1868 – Ιούνιος 30, 1913):²⁵²

Ο Rosendo Mendizabal γεννήθηκε στο Μπουένος Άιρες της Αργεντινής. Συνθέτης και μουσικός που συνήθως έπαιζε μουσική μόνος του ως σολίστας. Ωστόσο σε μερικές περιστάσεις διεύθυνε μικρές ομάδες μουσικών σε διάφορες δεξιότητες.

Rosendo Ruiz (Μάρτιος 1, 1885 – Ιανουάριος 1, 1983):²⁵³

Ένας από τους ιδρυτές του κινήματος tirona στην κουβανέζικη μουσική. Ήταν αρχικά ράπτης ο οποίος στην πορεία έγινε τραγουδιστής, κιθαρίστας και συνθέτης. Έζησε σχεδόν εκατό χρόνια στα οποία υπήρξε σπουδαία επιρροή στη μουσική της χώρας του. Έγραψε και ένα βιβλίο για εκμάθηση κιθάρας.

Santiago Rodriguez (Φεβρουάριος 16, 1952):²⁵⁴

Γεννήθηκε στη Κούβα. Στην ηλικία των τεσσάρων ξεκίνησε το πιάνο με δάσκαλο τον Nelson DeBerge. Όταν έγινε δέκα ετών παρουσίασε στο κοινό ένα

²⁵¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Rodolfo_Mederos ανακτήθηκε στις 15/10/2013

²⁵² http://en.wikipedia.org/wiki/Rosendo_Mendizabal ανακτήθηκε στις 15/10/2013

²⁵³ Orovio, Helio 2004. *Cuban music from A to Z*. Revised by Sue Steward. A biographical dictionary of Cuban music, artists, composers, groups and terms. Duke University, Durham NC; Tumi, Bath. σ.190

²⁵⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Santiago_Rodriguez_%28pianist%29 ανακτήθηκε στις 11/11/2013

κονσέρτο του Μότσαρτ Μαζί με την συμφωνική ορχήστρα της Νέας Ορλεάνης. Το 1981 κέρδισε το αργυρό μετάλλιο στον διεθνές διαγωνισμό Van Cliburn.

Oswaldo Pugliese (Δεκέμβριος 2, 1905 – Ιούλιος 25, 1995):²⁵⁵

Μουσικός που κατάγεται από το Μπουένος Άιρες. Οι μουσικές που σύνθετε ήταν συνήθως πιο αργές σε ταχύτητα από τις υπόλοιπες ενορχηστρώσεις των άλλων συνθετών αλλά το ρυθμικό μοτίβο που ακολουθούσε πολλές φορές ήταν πιο πολύπλοκες. Δυο από τις πιο χαρακτηριστικές του συνθέσεις ήταν το “Recuerdo” και το “La Yumba”.

Snoop Dogg (Οκτώβριος 20, 1971):²⁵⁶

Αμερικανός τραγουδιστής, ράπερ, στιχουργός και ηθοποιός. Η μουσική του καριέρα ξεκίνησε το 1992 όταν ο Dr. Dre τον ανακάλυψε και τον συμπεριέλαβε σε ένα από τους δίσκους του.

Το πρώτο δικό του άλμπουμ κυκλοφόρησε το 1993 και έφτασε στην κορυφή των “Billboard 200” και “Billboard Hot R&B/Hip-Hop Songs”.

Το 2012, ύστερα από ένα ταξίδι του στη Τζαμάικα ανακοίνωσε ότι θα ασχοληθεί με τη reggae και στις αρχές του 2013 κυκλοφόρησε το νέο του δίσκο με τίτλο “Reincarnated”.

Tatico Hernandez (Ιούλιος 30, 1943 – Μάιος 23, 1976):²⁵⁷

Γεννήθηκε στη Ναγκουά του Άγιου Δομίνικου και θεωρείται ένας από τους καλύτερους παίχτες ακορντεόν στο είδος της merengue. Πέθανε σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα στις 23 του Μάη του 1976.

²⁵⁵ <http://www.todotango.com/spanish/creadores/opugliese.html> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

²⁵⁶ http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,2093588_2093587_2093596,00.html ανακτήθηκε στις 17/10/2013

<http://www.biography.com/people/snoop-dogg-197052> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

²⁵⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Tatico_Hernandez ανακτήθηκε στις 17/10/2013

Tego Calderon (Φεβρουάριος 1, 1972):²⁵⁸

Ο Calderon γεννήθηκε στο Σαντρός του Πουέρτο Ρίκο. Σε νεαρή ηλικία μετακόμισε στο Μαϊάμι όπου εκεί άρχισε να μελετάει διάφορα κρουστά όργανα και συμμετείχε ως ντράμερ σε ένα ροκ συγκρότημα.

Σήμερα τραγουδάει, συνθέτει και ασχολείται και με την ηθοποιία.

---

²⁵⁸ <http://latinmusic.about.com/od/artists/p/PRO01TEGOC.htm> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη και Συγκροτήματα

Angel Vilorio y su Conjunto Tipico Cibaeno:²⁵⁹

Συγκρότημα merengue που έπαιζαν μουσική στην Αμερική τη δεκαετία του 1950. Ήταν το πρώτο μουσικό σχήμα που κατάφερε να διαδώσει τη μουσική της merengue έξω από τον Άγιο Δομίνικο.

Μέλη: Angel Vilorio (accordion), Ramon E. Garcia (saxophone), Luis Quintero (tambora), Dioris Valladares (vocals).

Bajofondo Tango Club (2006 – παρών):²⁶⁰

Οι μουσικοί κατάγονται από την Αργεντινή και την Ουρουγουάη.

Μέλη: Gustavo Santaolalla, Juan Campodónico, Luciano Supervielle, Martín Ferrés, Verónica Loza, Javier Casalla, Gabriel Casacuberta, Adrián Sosa

Bata Rumba:²⁶¹

Μια μορφή της κουβανέζικης rumba που συνδυάζει κρουστά bata και guaguanco που αποτελούταν από φωνές, κρουστά και χορό.

Bebop:²⁶²

Το Bebop αποτελεί ένα είδος τζαζ που έχει ως κύρια χαρακτηριστικά την γρήγορη ταχύτητα των τραγουδιών και τον αυτοσχεδιασμό πάνω στην αρμονία της βασικής μελωδίας. Αναπτύχθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1940. Αυτό το στυλ

---

²⁵⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Angel_Vilorio ανακτήθηκε στις 17/10/2013

²⁶⁰ <http://en.wikipedia.org/wiki/Bajofondo> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

Βλέπε Παράρτημα Δ: Καλλιτέχνες και Μουσικά Συγκροτήματα

²⁶¹ <http://en.wikipedia.org/wiki/Bat%C3%A1-rumba> ανακτήθηκε στις 17/11/2013

²⁶² Tanner, Paul O. W. and Gerow, Maurice (1964). *A Study of Jazz*. Second edition. σ.81.

έγινε συνώνυμο με το μοντέρνο τζαζ αυτής της εποχής και έφτασε στο αποκορύφωμα του στα μέσα της δεκαετίας 1960.

Ο όρος θεωρείται ότι προέρχεται από συλλαβές που δεν έχουν νόημα που χρησιμοποιούνταν στο scat singing.

«Ανεξαρτήτως των επεξηγήσεων που έχουν δοθεί για την καταγωγή αυτών των λέξεων, οι τραγουδιστές θα τραγουδούσαν τις λέξεις “berop” και “rebor” σε ένα πρώιμο στάδιο του είδους αυτού».

Buenos Aires 8 (1973 – 2003):²⁶³

Προηγούμενα μέλη: Chichita Fanelli, Magdalena León, Ani Grunwald, Laura Hatton, Analía Lovato, Clara Steinberg, Miguel Odiard, Guli Tolaba, Horacio Corral, Fernando Llosa

Οι Buenos Aires 8 ήταν ένα σύνολο τραγουδιστών που ειδικεύονταν στην ηχογράφηση γνωστών τραγουδιών τανγκό, όπως συνθέσεις του Astor Piazzolla.

Catalan Rumba:²⁶⁴

Μουσικό είδος που αναπτύχθηκε στην Ισπανία τις αρχές της δεκαετίας του 1950. Οι ρυθμοί του πηγάζουν από τη flamenco rumba που έχει στοιχεία της κουβανέζικης rumba και του rock and roll.

Το είδος συνδυάζει αφροκουβανέζικα clave και τραγούδι σε στυλ flamenco. Έχει ρυθμό 4/4.

Charanga:²⁶⁵

---

²⁶³ The Garland Handbook of Latin American Music, Volume 1 By Dale Alan Olsen, Daniel Edward Sheeh σ. 398

²⁶⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Catalan_rumba ανακτήθηκε στις 17/11/2013

²⁶⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Charanga_%28Cuba%29 ανακτήθηκε στις 17/11/2013

Ο όρος έχει δοθεί σε παραδοσιακά σχήματα της Κουβανέζικης χορευτικής μουσικής. Έκαναν την χορευτική μουσική το 1940 γνωστή και η μουσική είχε ισχυρές επιρροές από το είδος son. Στην Ισπανία ο όρος είναι γενικός για δημοφιλή τραγούδια.

Charanga Habanera:²⁶⁶

Αποτελεί ένα κουβανέζικο μουσικό σχήμα που έχουν προταθεί και για το βραβείο Latin Grammy το 2003. Ξεκίνησε το 1988 όταν μια ομάδα νεαρών ενώθηκαν για να δημιουργήσουν ένα σχήμα να παίζουν charanga, που αποτελούσε δημοφιλές είδος μουσικής το 1940 – 1950. Κατάφεραν να αποκτήσουν μεγάλο κοινό και από τότε παίζουν στην παγκόσμια σκηνή δίπλα σε άλλα μεγάλα ονόματα της μουσικής σκηνής. Μέχρι σήμερα έχουν κυκλοφορήσει 16 δίσκους.

Conjunto:²⁶⁷

Μεταφράζεται ως «ομάδα» και είναι αποδεκτό στο Τέξας ως είδος μουσικής. Γεννήθηκε στο Νότιο Τέξας στο τέλος του 19^{ου} αιώνα, μετά την άφιξη των Γερμανών που εισήγαγαν το Ακορντεόν με κουμπιά. Αν και ευρέως γνωστό ως μεξικάνικης καταγωγής είδος χρησιμοποιείται συχνά και από Κουβανέζικα και Καραϊβικά συγκροτήματα.

Flamenco Rumba:²⁶⁸

Αποτελεί ένα είδος μουσικής flamenco. Αναπτύχθηκε στο Νέο Κόσμο και ύστερα επέστρεψε στην Ισπανία. Στην Κούβα πριν επιστρέψει στην Ισπανία εκτελούνταν με κρουστά όργανα και χορευόταν πολύ πιο ερωτικά από τα προηγούμενα είδη flamenco που ήδη υπήρχαν. Επηρεάστηκε από την κουβανέζικη rumba και όταν επέστρεψε χρησιμοποιούσαν κρουστά, κιθάρες και παλαμάκια.

²⁶⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Charanga_Habanera ανακτήθηκε στις 17/11/2013

²⁶⁷ <http://en.wikipedia.org/wiki/Conjunto> ανακτήθηκε στις 17/11/2013

²⁶⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Flamenco_rumba ανακτήθηκε στις 17/11/2013

Μοντέρνοι μουσικοί έχουν προσθέσει και conga στα κρουστά αλλά το clave που κυριαρχούσαν στην Κούβα δεν καθιερώθηκαν ποτέ στους ήχους της flamenco rumba.

Fulanito:²⁶⁹

Μουσικό συγκρότημα που συνδυάζει παραδοσιακή merengue με άλλα γνωστά είδη όπως η bachata και το hip-hop. Το όνομα τους σημαίνει «έτσι και έτσι» στα Ισπανικά.

Από το 1997 που κυκλοφόρησαν το πρώτο τους δίσκο έχουν κυκλοφορήσει άλλους πέντε δίσκους

Gotan Project (1999 – παρών):²⁷⁰

Δημιουργήθηκαν στο Παρίσι της Γαλλίας και αποτελούν ένα μουσικό σχήμα που εκπροσωπεί τη tango Nuevo σκηνή.

Μέλη: Philippe Cohen Solal, Eduardo Makaroff, Christoph H. Muller.

Ιδρύθηκαν το 1999 και μέχρι σήμερα έχουν κυκλοφορήσει 6 δίσκους.

Irakeke:²⁷¹

Μουσικό συγκρότημα από την Κούβα που δημιουργήθηκε το 1973. Ιδρυτές ήταν ο Armando de Sequeira Romeu και ο Chucho Valdes. Υπήρξε σημαντική επιρροή στην ιστορική ανάπτυξη της τζαζ όταν δημιουργήθηκε η Αφροκουβανέζικη τζαζ και χορευτικές μουσικές της Κούβας (όπως το son, cha-cha-cha). Το συγκρότημα χρησιμοποιούσε ένα μεγάλο εύρος κρουστών οργάνων όπως τα bata, abacua, claves, bongo, maracas κτλ.

²⁶⁹ <http://en.wikipedia.org/wiki/Fulanito> ανακτήθηκε στις 17/10/2013
http://www.nytimes.com/2007/12/06/arts/06grammylist.html?pagewanted=all&_r=0 ανακτήθηκε στις 17/10/2013

²⁷⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Gotan_project ανακτήθηκε στις 15/10/2013

Βλέπε Παράρτημα Δ: Καλλιτέχνες και Μουσικά Συγκροτήματα
²⁷¹ <http://en.wikipedia.org/wiki/Irakere> ανακτήθηκε στις 17/11/2013

Los Hermanos Rosario (1978):²⁷²

Συγκρότημα merengue με αρχικά μέλη τους Tono Rosario, Pepe, Rafa και τον Luis.

NG La Banda:²⁷³

Κουβανέζικο μουσικό σχήμα. Τα αρχικά NG σημαίνουν Nueva Generacion. Ήταν το πρώτο συγκρότημα που δημιούργησε το timba, το πιο σημαντικό χορευτικό μουσικό είδος των τελευταίων δεκαετιών.

Nueva Cancion:²⁷⁴

Το nueva cancion που σημαίνει «νέο τραγούδι», είναι ένα κίνημα και είδος παραδοσιακής μουσικής της Λατινικής Αμερικής. Πρωτοεμφανίστηκε την δεκαετία του 1960 στην Χιλή. Σύντομα εμφανίστηκε και στην Ισπανία και σε άλλες περιοχές της Λατινικής Αμερικής όπου έγινε γνωστό με παρόμοια ονόματα. Υπήρξε ο λόγος για ανανέωση της παραδοσιακής τους μουσικής και απέκτησε πολιτική δύναμη αφού θεωρήθηκε και κίνημα για ανθρώπινα δικαιώματα και ανεξαρτησίας θρησκευμάτων.

Nueva Trova:²⁷⁵

Κίνημα στην κουβανέζικη μουσική που ξεκίνησε το 1967 μετά την κουβανέζικη επανάσταση του 1959, και τις πολιτικές αλλαγές που προέκυψαν από αυτήν. Έχει ως βάση την μουσική trova αλλά διαφέρει σε εκείνη αφού οι στίχοι έχουν κυρίως την πολιτική ως θέμα. Συνδέεται χαρακτηρίζεται από την σύνδεση της με τον

---

²⁷² http://en.wikipedia.org/wiki/Los_Hermanos_Rosario ανακτήθηκε στις 17/10/2013

²⁷³ http://en.wikipedia.org/wiki/NG_La_Banda ανακτήθηκε στις 17/11/2013

²⁷⁴ Fairley, Jan (1984). "La Nueva Canción Latinoamericana". *Society for Latin American Studies* **3** (2) σ. 112

²⁷⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Nueva_trova ανακτήθηκε στις 17/11/2013

Fidel Castro και τους στίχους που προσπαθούν να ξεφύγουν από τις απαγορεύσεις της ζωής όπως ο σεξισμός, ο ρατσισμός, η αδικία στην πολιτική και παρόμοια θέματα.

Orishas:²⁷⁶

Κουβανέζικο χιπ-χοπ συγκρότημα από την Αβάνα. Δημιουργήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Μέχρι σήμερα έχουν κυκλοφορήσει πολλούς δίσκους καθώς και τα τραγούδια τους έχουν χρησιμοποιηθεί σε πολλές ταινίες.

Τα μέλη του συγκροτήματος είναι τα εξής: Roldán González Rivero, Hiram Riverí Medina, και Yotuel Omar Romero Manzanares.

Orquesta Aragon:²⁷⁷

Ιδρύθηκε στις 30 Σεπτεμβρίου 1939 από τον Orestes Aragon Cantero, στην Κουβα. Αρχισαν με οχτώ μουσικούς και το 1950 ταξίδεψε στην Αβάνα. Το 1953 ο Rafael Lay Apestequia που ήταν ο διευθυντής την ομάδας άλλαξε το στυλ της μουσικής που εκτελούσαν για να ικανοποιήσει τις δικές του επιθυμίες. Την ίδια εποχή άρχισε και το cha-cha-cha να αποκτά διασημότητα. Το 1984, ύστερα από τον θάνατο του Apestequia αρχηγός έγινε ο Rafael Lay Bravo με τον οποίο η ορχήστρα έχει περιοδεύσει σε παραπάνω από τριάντα χώρες.

Payada:²⁷⁸

Αποτελεί την εκτέλεση μίας ποιητικής τέχνης που είναι παραδοσιακή στην Αργεντινή, στην Ουρουγουάη, στην νότια Βραζιλία και σε κάποια μέρη της Παραγουάης. Είναι μια εκτέλεση ενός δεκάστιχου που συνοδεύεται από την μουσική μίας κιθάρας. Ο εκτελεστής ονομάζεται “Payador” και μαζί με δύο η περισσότερους

---

²⁷⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Orishas_%28band%29 ανακτήθηκε στις 17/11/2013

²⁷⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Orquesta_Arag%C3%B3n ανακτήθηκε στις 17/11/2013

²⁷⁸ <http://en.wikipedia.org/wiki/Payada> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

ακόμα “Payadores” θα ανταγωνιστούν στο να ερμηνεύσουν το πιο εύγλωττο ρεφρέν, απαντώντας σε ερωτήσεις που δημιουργούνται από τον έναν στον άλλο.

Septeto Nacional:²⁷⁹

Μουσικό σχήμα που ανέπτυξε το είδος της son. Πρόσθεσε την τρομπέτα, κρουστά, φωνητικά και έγχορδα όργανα. Το 1937 διαλύθηκε αλλά το 1940 επανασυνδέθηκαν για μια ηχογράφιση και το 1954 για μια τηλεοπτική εμφάνιση. Μετά το 1959 επανασυνδέθηκαν και παίζουν μέχρι και σήμερα. Το 2004 προτάθηκε για βραβείο Grammy.

Siera Maestra:²⁸⁰

Μουσικό συγκρότημα που ξεκίνησε το 1976. Τα μέλη του συγκροτήματος είναι ο Juan de Marcos Gonzales και ο Jesus Alemany. Θεωρούνται οι προστάτες της κουβανέζικης μουσικής son καθώς έχουν αναγεννήσει το είδος και δεν έχουν καινοτομήσει καθόλου την δομή της παραδοσιακής son που αναπτύχθηκε το 1920. Έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στην παγκοσμιοποίηση της μουσικής της Κούβας καθώς και ο πρώην αρχηγός του συγκροτήματος ο Juan de Marcos Gonzales αφού έφυγε δημιούργησε το συγκρότημα Buena Vista Social Club.

Son:²⁸¹

Το son cubano είναι ένα είδος μουσικής που γεννήθηκε στη Κούβα και απέκτησε παγκόσμια φήμη το 1930. Συνδυάζει την Ισπανική canción και κιθάρα μαζί με ρυθμούς και κρουστά όργανα από την Αφρική. Το κουβανέζικο son και τα παράγωγα είδη που εμφανίστηκαν αργότερα, ειδικά η salsa, έχουν αποκτήσει παγκόσμια φήμη και ακούγονται σχεδόν σε όλο τον κόσμο.

---

²⁷⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Septeto_Nacional ανακτήθηκε στις 17/11/2013

²⁸⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Sierra_Maestra_%28band%29 ανακτήθηκε στις 17/11/2013

²⁸¹ Orovio, Helio 2004. *Cuban music from A to Z*. σ.203

Τυπικά όργανα που ακούγονται σε αυτό το είδος είναι τα ακόλουθα: tres, marimbula ή κόντρα μπάσο, bongo, claves, maracas, και το guiro.

Son Montuno:²⁸²

Αποτελεί μια υποκατηγορία της μουσικής son. Ο όρος montuno δηλώνει την προέλευση του είδους, δηλαδή «βουνό», και εννοεί τις ορεινές περιοχές τις ανατολικής Κούβας. Χαρακτηρίζεται από τις πιο γρήγορες ταχύτητες, τις επαναλαμβανόμενες φράσεις στη μουσική και στους στίχους και τους αυτοσχεδιασμούς.

Timba:²⁸³

Είδος μουσικής που κατάγεται από την Κούβα. Οι επιρροές της πηγάζουν από ένα πλήθος μουσικών όπως η τζαζ, η ροκ, η ντίσκο, το χιπ χοπ καθώς και από παραδοσιακά είδη όπως η rumba και το guaguancó. Συχνά χρησιμοποιούν στα συγκροτήματα τους Βόρειο Αμερικάνικα σέτ drums και synthesizers τα οποία κάνουν το είδος να ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα είδη της χώρας.

Tumba Francesca:²⁸⁴

Παραδοσιακός χορός που δημιουργήθηκε τον 18^ο αιώνα στην Κούβα. Συνδυάζει μουσική από την Δυτική Αφρική και γαλλικά κρουστά. Συνήθως η μουσική συνοδεύεται από τρομπέτες και ακούγεται κυρίως από μουσικέ μπάντες της Κούβας.

Wisín & Yandel (1998 – παρών):²⁸⁵

---

²⁸² http://en.wikipedia.org/wiki/Son_montuno ανακτήθηκε στις 17/11/2013

²⁸³ <http://en.wikipedia.org/wiki/Timba> ανακτήθηκε στις 17/11/2013

²⁸⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Tumba_francesca ανακτήθηκε στις 17/11/2013

²⁸⁵ <http://www.latinrapper.com/biography-wisin-y-yandel.html> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

Τα πραγματικά τους ονόματα είναι Juan Luis Morena Luna (Wisín) και Llandel Venguilla Malave (Yandel). Ξεκίνησαν την καριέρα τους το 1998 και δεν έχουν χωριστεί από τότε κερδίζοντας αρκετά βραβεία σε αυτήν την διάρκεια.

Παράρτημα Γ: Μουσικά Όργανα

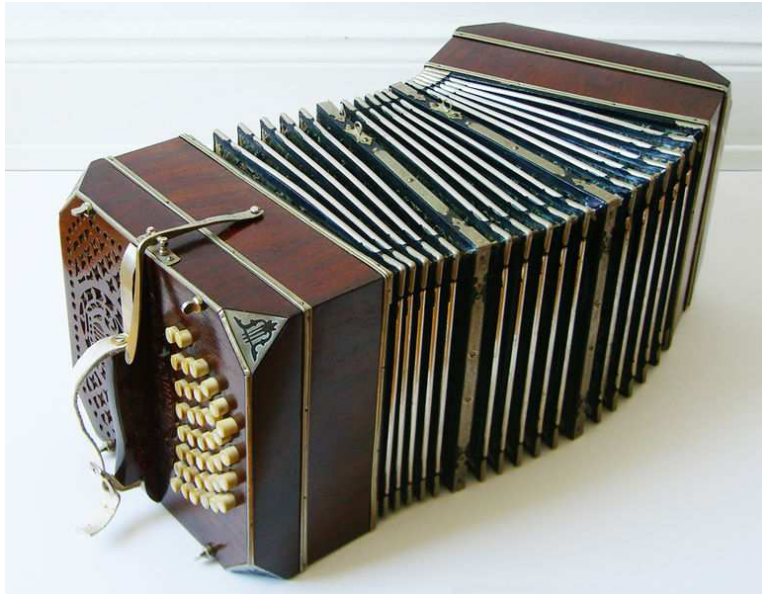
Andean Pan Flute:

Εικόνα 17: Andean Pan Flute

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/c/ca/ChileanPanpipes-cutout.jpg/220px-ChileanPanpipes-cutout.jpg>

Bandoneon:

Εικόνα 18: Bandoneon <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Bandoneon.jpg>.

Bongo Drums:

Εικόνα 19: Bongo Drums <http://www.rhythmweb.com/bongo/images/bonp.jpg>

Guira:

Εικόνα 20: Guira

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/29/Guira_from_Dominican_Repub.jpg

Tres:

Εικόνα 21: Tres <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/39/Trescubano.jpg>

Conga Drums:

Εικόνα 22: Conga Drums http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/be/2006-06-03_Congas1.JPG

Timbales & Cowbell:

Εικόνα 239: Timbales and Cowbell

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c1/Timbalesy_HLTBR-1011_firmy_Hayman_cropped.jpg

Παράρτημα Ά: Καλλιτέχνες και Μουσικά Συγκροτήματα

Francisco Canaro:

Εικόνα 24: Francisco Canaro

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f6/Francisco_Canaro.JPG

Gotan Project:

Εικόνα 25: Gotan Project Members

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/99/Gotan_Project.jpg

Bajofondo Tango Club:

Εικόνα 26: Bajofondo Tango Club

http://worldmusiccentral.org/artists/artist_php/staticpages/images/Bajo_fondo_tango_club_2007_.jpg

Wisin Y Yandel:

Εικόνα 27: Wisin (αριστερά) & Yandel (δεξιά)

<http://videokeman.com/image/pics/WisinYYandelmusicPics1qowbWMyol5zr4M.jpg>

Orestes Lopez:

Εικόνα 28: Orestes Lopez <http://www.chipboaz.com/blog/wp-content/uploads/2009/orlando%20cachaito%20lopez.jpg>

Dizzy Gillespie:

Εικόνα 29: Dizzy Gillespie Performing

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0d/Dizzy_Gillespie01.JPG

Leo Brouwer:

Εικόνα 30: Leo Brouwer <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/aa/Leob.jpg>

Βιβλιογραφία:

Music of Argentina

- Fairley, Jan and Teddy Peiro. "Vertical Expression of Horizontal Desire". 2000. In Broughton, Simon and Ellingham, Mark with McConnachie, James and Duane, Orla (Ed.), *World Music, Vol. 2: Latin & North America, Caribbean, India, Asia and Pacific*, Rough Guides Ltd, Penguin Books
- Fairley, Jan. "Dancing Cheek to Cheek...". 2000. In Broughton, Simon and Ellingham, Mark with McConnachie, James and Duane, Orla (Ed.), *World Music, Vol. 2: Latin & North America, Caribbean, India, Asia and Pacific*, Rough Guides Ltd, Penguin Books.
- Fairley, Jan. "An Uncompromising Song". 2000. In Broughton, Simon and Ellingham, Mark with McConnachie, James and Duane, Orla (Ed.), *World Music, Vol. 2: Latin & North America, Caribbean, India, Asia and Pacific*, Rough Guides Ltd, Penguin Books.

Tango (music)

- Blatter, Alfred, *Revisiting music theory: a guide to the practice*, 2007, Taylor & Francis Group
- Clavell, M., Biografía. In: *Los Mejores Tangos de Carlos Gardel*, 1996, Alfred Publ. Van Nuys, California.
- Collier, Cooper, Azzi and Martin, *Tango! The Dance, the Song, the Story*, 1995, Thames and Hudson, Ltd
- Cristine Denniston, *The Meaning of Tango: The Story of the Argentinian Dance*, 2007, Anova Books
- Christine Denniston, 2003, Couple Dancing and the Beginning of Tango, ανακτήθηκε 20 Δεκεμβρίου 2012 από <http://www.history-of-tango.com/couple-dancing.html>

- El Candombe Argentino: Crónica de una muerte anunciada Ανακτήθηκε στις 4 Μαρτίου 2013 στο <http://www.revistaquilombo.com.ar/documentos/frigeriocandombeargentino.pdf>
- Grove, Sir George, Stanley Sadie, 1980. *The New Grove dictionary of music and musicians*. Macmillan.
- LA CUMPARSITA - Tango's Most Famous Song Ανακτήθηκε 4 Μαρτίου 2013-03-04 στο <http://totango.net/cumpar.html>
- McLean, Michael. *Care to Tango?, Book 2*, 2008, Alfred Music Publishing
- Norese, María Rosalía: *Contextualization and analysis of tango. Its origins to the emergence of the avant-garde*. 2002, University of Salamanca
- Robert Thompson. "Tango the Art History of Love", Knopf Doubleday Publishing Group, 2006
- Ruffinelli, Jorge, *La sonrisa de Gardel: Biografía, mito y ficción*, 2004, Ediciones Trilce
- Scholz, Cora, *Tango argentino—seine Ursprünge und soziokulturelle Entwicklung*, 2008, GRIN Verlag
- Termine, Laura (September 30, 2009). "Argentina, Uruguay bury hatchet to snatch tango honor". Buenos Aires. Ανακτήθηκε 20 Δεκεμβρίου 2012 στο <http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5hy8EQ1hEp3BVG-vnlwrClzXfpA7A>
- TodoTango. Ricardo García Blaya. *Tangos and Legends: La Cumparsita* Ανακτήθηκε στις 4 Μαρτίου 2013 στο http://www.todotango.com/english/biblioteca/CRONICAS/la_cumparsita.asp

Milonga (music)

--Collier, Cooper, Azzi and Martin, *Tango! The Dance, the Song, the Story*, 1995, Thames and Hudson, Ltd

-Robert Thompson. "Tango the Art History of Love", Knopf Doubleday Publishing Group, 2006

-Ventura Robustiano Lynch, *La Provincia de Buenos Aires hasta la definición de la cuestión capital de la República, Volume 2*, 1883, La patria argentina

Music of the Dominican Republic

-Harvey, Sean and Sue Steward. "Merengue Attacks". 2000. In Broughton, Simon and Ellingham, Mark with McConnachie, James and Duane, Orla (Ed.), *World Music, Vol. 2: Latin & North America, Caribbean, India, Asia and Pacific*, pp 414–420. Rough Guides Ltd, Penguin Books.

Merengue music

-Blatter, Alfred, *Revisiting music theory: a guide to the practice*, 2007, Taylor & Francis Group

-Hutchinson, Sydney, Recasens, Albert and Christian Spencer, (ed.) *A tres bandas. Mestizaje, sincretismo e hibridación en el espacio sonoro hispanoamericano (s. XVI-s. XX)*. Madrid: Sociedad Estatal para la Acción Cultural Exterior (SEACEX)

-Paul Austerlitz, *Merengue : Dominican Music and Dominican Identity*, 1997, Temple University Press

- Sydney Hutchins, 2002 “meringue tipico, history”, ανακτήθηκε 17 Δεκεμβρίου 2012, στο <http://www.merengue-ripiao.com/history.htm>

Bachata (music)

-iASO Records, David Wayne. "Juan Luis Guerra Biography", *Juan Luis Guerra Biography*, 2008, iASO Records. <http://www.iasorecords.com/artists/juan-luis-guerra>

-Pacini Hernandez, Deborah, "Brief history of Bachata", στο *Bachata, A social history of a Dominican popular music*, 1995, Temple University Press

-Pacini Hernandez, Deborah, *Bachata, A social history of a Dominican popular music*, 1995, Temple University Press

Reggaeton

-Aulder, Leonardo Renato, 2009, "The Panamanian Origins of Reggae en Español: Seeing History through 'los ojos café' of Renato". (Interview by Ifeoma C. K. Nwankwo), *Reggaeton*, Eds. Raquel Z. Rivera, Wayne Marshall, and Deborah Pacini Hernandez. Durham: Duke University Press.

-Baker, G., "The politics of dancing: Reggaetón and rap in Havana, Cuba", 2009, Rivera, R., Pacini Hernandez, D., & Marshall, W. (Eds.), In: *Reggaetón*. Durham: Duke University Press.

-Franco, Edgardo A., 2009, "Muévelo (move it!): from Panama to New York and back again, the story of El General", (Interview by Christoph Twickel), *Reggaeton*, Eds. Raquel Z. Rivera, Wayne Marshall, and Deborah Pacini Hernandez, Durham: Duke University Press.

-Mayra Santos, "Puerto Rican Underground", 1996, στο *Centro vol. 8 1 & 2*.

-Sara Corbett, 2006, "The King of Reggaetón". *The New York Times*, ανακτήθηκε 17 Δεκεμβρίου 2012 στο <http://www.nytimes.com/2006/02/05/magazine/05reggaeton.html?pagewanted=all&r=0>

-Wayne Marshall, 2006. "Rise of Reggaetón", *The Phoenix*, ανακτήθηκε 17 Δεκεμβρίου 2012 στο <http://thephoenix.com/Boston/Music/1595-rise-of-reggaeton/>

Music of Cuba

-Acosta, Leonardo, *From the drum to the synthesizer*, 1987, Jose Marti, Havana, Cuba.

-Acosta, Leonardo, *Cubano be, cubano bop: one hundred years of jazz in Cuba*, 2003, (Μεταφρασμένο από Daniel S. Whitesell), Smithsonian Books, Washington, D.C.

-Brian Dyde, *Caribbean Companion: The A-Z Reference*, 1992, Macmillan Caribbean, 1st Edition.

-Manuel, Peter, *Essays on Cuban music: North America and Cuban perspectives*, 1991, Lanham MD, University Press Of America.

-Manuel, Peter, with K. Bilby and M. Largey, *Caribbean currents: Caribbean music from rumba to reggae* 2nd ed., 2006, Philadelphia, Temple University Press.

-Orovio, Helio, *El bolero latino*, 1995, Letras Cubanos Editorial, La Habana.

-Orovio, Helio, *Cuban music from A to Z*, 2004, Duke University Press, Durham NC; Tumi, Bath.

Cha-cha-cha (music)

-Alén Rodríguez, Olavo, *De lo Afrocubano a la Salsa*, 1992, La Habana, Editorial Cubanacan.

-Blatter, Alfred, *Revisiting music theory: a guide to the practice*, 2007, Taylor & Francis Group

-Orovio, Helio, *Diccionario de la Música Cubana*, 1981, La Habana, Editorial Letras Cubanas.

-Walter Laird, “The Laird Technique of Latin Dancing”, 2009, KenadS desing & print

Habanera (music)

-Blatter, Alfred, *Revisiting music theory: a guide to the practice*, 2007, Taylor & Francis Group

-Carpentier, Alejo, *Music in Cuba*, 2002, University of Minnesota Press, Minneapolis MN.

-Grenet, Emilio, *Popular Cuban Music: 80 Revised and Corrected Compositions, Together with an Essay on the Evolution of Music in Cuba*. 1939, Southern Music Publishing Co., La Habana.

-*Listen again*. Experience Music Project. Duke University Press, 2007.

-Manuel, Peter, *Creolizing Contradance in the Caribbean*, 2009, Philadelphia, Temple University Press.

-Orovio, Helio, *Diccionario de la Música Cubana*, 1981, La Habana, Editorial Letras Cubanas.

-Robert Thompson. "Tango the Art History of Love", Knopf Doubleday Publishing Group, 2006

-Sublette, Ned, *Cuba and its music: from the first drums to the mambo*, 2004, Chicago Review Press, First Edition.

Mambo (music)

-Garcia, David F. (2006). ["Going Primitive to the Movements and Sounds of Mambo"](#). *The Musical Quarterly* **89** (4):. doi:10.1093/musqtl/gdm006.

-Gonzalez, Anita. "Mambo and the Maya.", (Δεκεμβριος 2003), πηγή Dance Research Journal, Winter2003/Summer200, Vol. 35/36 Issue 2/1,

-Julie Malnig, *Ballroom, Boogie, Shimmi Sham, Shake*, 2008 [University of Illinois Press](#).

-León, Javier F. "Mambo." *Encyclopedia of Latino Popular Culture*. Ed. Cordelia Chávez Candelaria, Arturo J. Aldama, Peter J. García, Alma Alvarez-Smith. 2 vols. Connecticut: Praeger, 2004.

-Sublette, Ned, *Cuba and its music: from the first drums to the mambo*, 2004, Chicago Review Press, First Edition.

Salsa music

-Aparicio, Frances R., *Listening to Salsa: Gender, Latin Popular Music, and Puerto Rican Cultures*, 1998, Hanover, New Hampshire: Wesleyan University Press.

-Jones, Alan; Kantonen, Jussi, Joel Brodsky, *Saturday Night Forever: The Story of Disco*, 2000, Chicago Review Press

-Manuel, Peter, *Popular Musics of the Non-Western World: an introductory survey*, 1990, Oxford University Press, USA, Reprint Edition.

-Manuel, Peter, *Caribbean Currents: Caribbean Music from Rumba to Reggae*, 1995, Philadelphia: Temple University Press.

-Manuel, Peter, *Caribbean Currents: Caribbean Music from Rumba to Reggae* (2 ed.), 2006, Philadelphia: Temple University Press.

-Mauleón, Rebeca, *Salsa: Guidebook for Piano and Ensemble*. 2005, Petaluma, California: Sher Music Co.

-Moore, Kevin, *Beyond Salsa Piano; The Cuban Timba Revolution. v. 1 The Roots of the Piano Tumbao*. 2009, Santa Cruz, CA: BookSurge Publishing

-Moore, Kevin, *Beyond Salsa Piano; The Cuban Timba Revolution. v. 3 Cuban Piano Tumbaos*, 2009, Santa Cruz, CA: BookSurge Publishing

-Morales, Ed, *The Latin Beat: The Rhythms and Roots of Latin Music, from Bossa Nova to Salsa and Beyond*, 2003, Da Capo Press.

-Sanabria, Izzy, "What is Salsa? Where and How Did it Start?", *Salsa Magazine*, 2005, Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου 2012

-Sanabria, Bobby 2008. Posting to the *Latinjazz* discussion.
<http://launch.groups.yahoo.com/group/latinjazz/>

-Steward, Sue, "Salsa: Cubans, Nuyoricans and the Global Sound". In Broughton, Simon and Ellingham, Mark with McConnachie, James and Duane, Orla. *World Music: Latin & North America, Caribbean, India, Asia and Pacific*. **2**, 2005, London: Rough Guides.

-Waxer, Lise, *Situating Salsa: Global Markets and Local Meanings in Latin Popular Music*, 2002, Routledge.

Rumba

-Alén Rodríguez, Olavo, *A History of the Congas*, 2002, ανακτήθηκεστις 12/12/2012 από <http://afrocubaweb.com/cidmuc.htm>

-Blatter, Alfred, *Revisiting music theory: a guide to the practice*, 2007, Taylor & Francis Group

-Crook, Larry. "A Musical Analysis of the Cuban Rumba.", 1982 Latin American Music Review, University of Texas Press.

-Knauer, Lisa M. *The Politics of Afrocuban Cultural Expression in New York City*. *Journal of Ethnic & Migration Studies*, 2008, Routledge, part of the taylor & francis Group.

-Moore, Robin. "The Commercial Rumba: Afrocuban Arts as International Popular MusicCulture." Latin American Music Review (1995).

-Moore, Robin. "Poetic, Visual and Symphonic Interpretations of the Cuban Rumba." Lenox Avenue: A Journal; of Interacts Inquiry. (1998).

-Orovio, Helio, *Cuban music from A to Z*, 2004, Duke University Press, Durham NC; Tumi, Bath.

-Peñalosa, David, *Rumba Quinto*, 2010, CreateSpace Independent Publishing Platform Bembe Books.

-Peñalosa, David, *The Clave Matrix; Afro-Cuban Rhythm: Its Principles and African Origins*, Second Edition, 2012, CreateSpace Independent Publishing Platform, bembe inc.

-Walter Laird, "The Laird Technique of Latin Dancing", 2009, KenadS desing & print

Παράρτημα Α: Βιογραφικά

-Brian Dyde, *Caribbean Companion: The A-Z Reference*, 1992, Macmillan Caribbean, 1st Edition.

-Carpentier, Alejo 2001 [1945]. *Music in Cuba*. Minniapolis MN.

-Giro, Radamés 2007. *Diccionario enciclopédico de la música en Cuba*. La Habana. vol 3.

-Hernández Balaguer, Pablo 1987. *Los villacicos, cantadas y pastorelas de Esteban Salas*. La Habana.

-Orovio, Helio. 1981. *Diccionario de la Música Cubana*. La Habana, Editorial Letras Cubanas.

-Orovio, Helio 2004. *Cuban music from A to Z*. Revised by Sue Steward. [ISBN 0-8223-3186-1](#) A biographical dictionary of Cuban music, artists, composers, groups and terms. Duke University, Durham NC; Tumi, Bath.

Orovio, Helio 2004. *Cuban music from A to Z*. Revised by Sue Steward. A biographical dictionary of Cuban music, artists, composers, groups and terms. Duke University, Durham NC; Tumi, Bath.

- http://en.wikipedia.org/wiki/Alberto_Beltr%C3%A1n ανακτήθηκε στις 17/10/2013

<http://www.billboard.com/articles/news/60516/alexis-y-fido> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

http://www.reggaetonline.net/alexis-y-fido_reggaeton ανακτήθηκε στις 17/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/%C3%81ngel_Villoldo ανακτήθηκε στις 15/10/2013

<http://www.todotango.com/spanish/creadores/atroilo.html> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

<http://www.iasorecords.com/artists/antony-santos> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

<http://www.todotango.com/spanish/creadores/apiazzolla.html> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

<http://www.soundsandcolours.com/articles/argentina/profile-of-atahualpa-yupanqui-pioneer-of-south-american-indigenous-music/> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Beny_Mor%C3%A9 ανακτήθηκε στις 11/11/2013

http://www.nytimes.com/2008/03/24/arts/music/24Lopez.html?_r=0 ανακτήθηκε στις 11/11/2013

<http://www.allmusic.com/artist/c%C3%A1ndido-fabr%C3%A9-mn0000543558> ανακτήθηκε στις 11/11/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/C%C3%A1ndido_Fabr%C3%A9 ανακτήθηκε στις 11/11/2013

<http://www.todotango.com/spanish/creadores/cdisarli.html> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Carlos_Vidal_Bolado ανακτήθηκε στις 11/11/2013

<http://www.changospasiuk.com.ar/> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Chano_Pozo ανακτήθηκε στις 11/11/2013

<http://www.allmusic.com/artist/daddy-yankee-mn0000559405/biography> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Dino_Saluzzi ανακτήθηκε στις 15/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Dizzy_Gillespie ανακτήθηκε στις 11/11/2013

http://www.prpop.org/biografias/d_bios/DonOmar.shtml ανακτήθηκε στις 17/10/2013

<http://www.latinrapper.com/reggaeton.html> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

<http://www.lastfm.es/music/Eduardo+Fal%C3%BA> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Eduardo_S%C3%A1nchez_de_Fuentes ανακτήθηκε στις 11/11/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/El_Prodigio ανακτήθηκε στις 17/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Eliades_Ochoa ανακτήθηκε στις 11/11/2013

Άρθρο που ανακτήθηκε στις 21/10/2013 από την Ιστοσελίδα:
http://www.kha.it/lecuona/librettoEn_lq.htm

<http://www.todotango.com/english/creadores/eponzio.asp> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Esteban_Salas_y_Castro ανακτήθηκε στις 11/11/2013

<http://www.allmusic.com/artist/fernando-villalona-mn0000141908/biography>
ανακτήθηκε στις 17/10/2013

<http://www.todotango.com/english/creadores/fcanaro.html> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

<http://www.allmusic.com/artist/francisco-ulloa-mn0000192110/biography>
ανακτήθηκε στις 17/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Francisco_Ulloa_%28accordionist%29 ανακτήθηκε στις 17/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Gerardo_Matos_Rodr%C3%ADguez ανακτήθηκε στις 15/10/2013

http://www.prpop.org/biografias/g_bios/gisselle.shtml ανακτήθηκε στις 17/10/2013

http://de.wikipedia.org/wiki/Gustavo_Beytelmann ανακτήθηκε στις 15/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Horacio_Gutierrez ανακτήθηκε στις 11/11/2013

<http://www.nytimes.com/1990/10/17/obituaries/jorge-bolet-pianist-is-dead-at-75-specialist-in-romantic-literature.html?scp=20&sq=Jorge%20Bolet&st=cse>

ανακτήθηκε στις 11/11/2013

<http://chevalierdesaintgeorges.homestead.com/White.html> ανακτήθηκε στις 11/11/2013

<http://www.todotango.com/spanish/creadores/jdarienzo.html> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Juan_Espinola ανακτήθηκε στις 17/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Juan_Jos%C3%A9_Mosalini ανακτήθηκε στις 15/10/2013

<http://www.billboard.com/biz/articles/news/1083020/latin-grammy-pre-telecast-juan-luis-guerra-wins-producer-of-the-year-don> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

<http://entretenimiento.latam.msn.com/xl/musica/discos/acdc/articulo.aspx?cp-documentid=24497779> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Juan_Paris ανακτήθηκε στις 11/11/2013

<http://www.ew.com/ew/article/0,,565391,00.html> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Laureano_Fuentes ανακτήθηκε στις 11/11/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Leo_Brower ανακτήθηκε στις 11/11/2013

<http://www.iasorecords.com/artists/leonardo-paniagua> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Litto_Nebbia ανακτήθηκε στις 15/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Louis_Moreau_Gottschalk ανακτήθηκε στις 11/11/2013

<http://www.iasorecords.com/artists/luis-vargas-bachata-pioneer> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

<http://en.wikipedia.org/wiki/Machito> ανακτήθηκε στις 11/11/2013

<http://www.allmusic.com/artist/machito-mn0000220374> ανακτήθηκε στις 11/11/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Manuel_Barrueco ανακτήθηκε στις 11/11/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Marino_Perez ανακτήθηκε στις 17/10/2013

<http://news.allaboutjazz.com/news.php?id=66087#.UoDWbm3yKZQ> ανακτήθηκε στις 11/11/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Max_Salazar ανακτήθηκε στις 11/11/2013

<http://www.tmcnet.com/submit/2007/12/08/3150199.htm> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

<http://www.allmusic.com/artist/milly-quezada-mn0000414506/biography> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Nico_Lora ανακτήθηκε στις 17/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Nina_Sky ανακτήθηκε στις 17/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Olga_Tanon ανακτήθηκε στις 17/10/2013

<http://www.grammy.com/nominees/search?artist=olga+ta%C3%B1on&title=&year=All&genre=All> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

<http://www.grammy.com/nominees/latin/search?artist=olga+ta%C3%B1on&title=&year=All&genre=All> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Orestes_Lopez ανακτήθηκε στις 11/11/2013

<http://www.todotango.com/spanish/creadores/pcontursi.asp> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

http://www.codetel.com.do/libros_pdf/Merengue/Merengue_1%20%282003%29.pdf

ανακτήθηκε στις 17/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Ricardo_G%C3%BCiraldes ανακτήθηκε στις 15/10/2013

http://www.boston.com/news/globe/obituaries/articles/2006/09/11/richard_egues_82_cuban_musician/ ανακτήθηκε στις 11/11/2013

<http://www.todotango.com/English/creadores/rfirpo.html> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Rodolfo_Mederos ανακτήθηκε στις 15/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Rosendo_Mendizabal ανακτήθηκε στις 15/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Santiago_Rodriguez_%28pianist%29 ανακτήθηκε στις 11/11/2013

<http://www.todotango.com/spanish/creadores/opugliese.html> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,2093588_2093587_2093596,00.html ανακτήθηκε στις 17/10/2013

<http://www.biography.com/people/snoop-dogg-197052> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Tatico_Henriquez ανακτήθηκε στις 17/10/2013

<http://latinmusic.about.com/od/artists/p/PRO01TEGOC.htm> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

Παράρτημα Β: Μουσικά Είδη και Συγκροτήματα

-Fairley, Jan (1984). "La Nueva Canción Latinoamericana". *Society for Latin American Studies* 3 (2)

-Orovio, Helio 2004. *Cuban music from A to Z*.

-Tanner, Paul O. W. and Gerow, Maurice (1964). *A Study of Jaz*. Second edition.

-The Garland Handbook of Latin American Music, Volume 1 By Dale Alan Olsen, Daniel Edward Sheeh

http://en.wikipedia.org/wiki/Angel_Viloria ανακτήθηκε στις 17/10/2013

<http://en.wikipedia.org/wiki/Bajofondo> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

<http://en.wikipedia.org/wiki/Bat%C3%A1-rumba> ανακτήθηκε στις 17/11/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Catalan_rumba ανακτήθηκε στις 17/11/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Charanga_%28Cuba%29 ανακτήθηκε στις 17/11/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Charanga_Habanera ανακτήθηκε στις 17/11/2013

<http://en.wikipedia.org/wiki/Conjunto> ανακτήθηκε στις 17/11/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Flamenco_rumba ανακτήθηκε στις 17/11/2013

<http://en.wikipedia.org/wiki/Fulanito> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

<http://www.nytimes.com/2007/12/06/arts/06grammylist.html?pagewanted=all&r=0>
ανακτήθηκε στις 17/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Gotan_project ανακτήθηκε στις 15/10/2013

<http://en.wikipedia.org/wiki/Irakere> ανακτήθηκε στις 17/11/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Los_Hermanos_Rosario ανακτήθηκε στις 17/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/NG_La_Banda ανακτήθηκε στις 17/11/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Nueva_trova ανακτήθηκε στις 17/11/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Orishas_%28band%29 ανακτήθηκε στις 17/11/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Orquesta_Arag%C3%B3n ανακτήθηκε στις 17/11/2013

<http://en.wikipedia.org/wiki/Payada> ανακτήθηκε στις 15/10/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Septeto_Nacional ανακτήθηκε στις 17/11/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Sierra_Maestra_%28band%29 ανακτήθηκε στις 17/11/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Son_montuno ανακτήθηκε στις 17/11/2013

<http://en.wikipedia.org/wiki/Timba> ανακτήθηκε στις 17/11/2013

http://en.wikipedia.org/wiki/Tumba_francesa ανακτήθηκε στις 17/11/2013Σ

<http://www.latinrapper.com/biography-wisin-y-yandel.html> ανακτήθηκε στις 17/10/2013

Παράρτημα Γ: Εικόνες

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/c/ca/ChileanPanpipes-cutout.jpg/220px-ChileanPanpipes-cutout.jpg> ανακτήθηκε στις 17/11/2013

<http://en.wikipedia.org/wiki/File:Bandoneon.jpg> Ανακτήθηκε στις 15/10/2013.

<http://www.rhythmweb.com/bongo/images/bonp.jpg> ανακτήθηκε στις 17/11/2013

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/29/Guira_from_Dominican_Repub.jpg ανακτήθηκε στις 17/11/2013

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/39/Trescubano.jpg> ανακτήθηκε στις 17/11/2013

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/be/2006-06-03_Congas1.JPG ανακτήθηκε στις 2/12/2013

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f6/Francisco_Canaro.JPG ανακτήθηκε στις 2/12/2013

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/99/Gotan_Project.jpg ανακτήθηκε στις 2/12/2013

http://worldmusiccentral.org/artists/artist_php/staticpages/images/Bajo_fondo_tango_club_2007.jpg ανακτήθηκε στις 2/12/2013

<http://videokeman.com/image/pics/WisinYYandelmusicPics1qowbWMyol5zr4M.jpg> ανακτήθηκε στις 2/12/2013

<http://www.chipboaz.com/blog/wp-content/uploads/2009/orlando%20cachaito%20lopez.jpg> ανακτήθηκε στις 2/12/2013

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0d/Dizzy_Gillespie01.JPG ανακτήθηκε στις 2/12/2013

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c1/Timbalesy_HLTBR-1011_firny_Hayman_cropped.jpg ανακτήθηκε στις 2/12/2013

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/aa/Leob.jpg> ανακτήθηκε στις 2/12/2013